

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

СЕМІКОП НІНА ВАЛЕРІЇВНА

342.9:351.74(043.5)(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**

081 – Право

08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів та текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Н.В. Семікоп**

Науковий керівник: **Ковальова Олена Володимирівна**, кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник.

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Семікон Н.В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2024.

Дисертаційне дослідження представляє собою перше вітчизняне комплексне дослідження адміністративно-правових засад забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства.

В результаті опрацювання значного масиву наукової літератури та нормативної бази проаналізовано сучасний стан боротьби з домашнім насильством в Україні з акцентуацією діяльності Національної поліції в цій сфері. Доведено, що проблема домашнього насильства щодо дітей є актуальною для більшості країн світу та знаходиться в фокусі наукових пошуків дослідників різних галузей. Окрема увага приділена соціологічним дослідженням з тематики домашнього насильства як ефективного інструменту виявлення проблемних питань в суспільстві.

Крізь призму обов'язків щодо виховання та розвитку дитини, встановлених законодавством України, системно досліджені форми домашнього насильства щодо дітей та розкриті їх прояви та особливості. Акцентовано увагу на тому, що домашнє насильство є різновидом жорстокого поводження з дитиною, з урахуванням чого наведені підстави розрізнення домашнього насильства з іншими суміжними правопорушеннями, зокрема з діяннями, які можна кваліфікувати як невиконання батьківських обов'язків.

Правові основи діяльності поліції в контексті захисту дітей від домашнього насильства були досліджені на міжнародному, європейському та національному рівнях. Встановлено, що Україна ратифікувала усі ключові міжнародні документи, що стосуються цієї проблематики, і систематично

працює над вдосконаленням національного законодавства, включаючи розробку нормативних актів на відомчому та міжвідомчому рівнях. На підставі наукового аналізу національне законодавство в галузі захисту дітей від домашнього насильства структуроване у вигляді двох основних компонентів. Перший блок нормативно-правових актів включає загальні положення, що гарантують права дітей, включно з заборонаю жорстокого поводження з ними. Другий блок законодавства безпосередньо фокусується на проблематиці домашнього насильства і містить спеціалізовані норми, спрямовані на захист дітей від домашнього насильства. Було ідентифіковано певні недоліки в існуючому правовому регулюванні та розроблено рекомендації, які спрямовані на ефективне вирішення виявлених проблем.

Розроблено дефініцію системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей, здійснено їх багатоаспектну класифікацію, а також виокремлені проблемні аспекти діяльності окремих суб'єктів. Значна увага приділена громадськості як самостійного потужного суб'єкта боротьби з домашнім насильством. Виділено та розкрито прояви трьох основних форм залучення громадськості до питань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. Окремо наголошено, що під час профілактичних заходів працівники поліції повинні формувати у громадськості культ небайдужості та готовності реагувати на факти домашнього насильства щодо дітей. Також акцентовано увагу на перевагах роботи «гарячих ліній», які є дієвим інструментом як запобігання, так і протидії домашньому насильству відносно дітей. Крім того, висвітлюється діяльність фахівців із забезпечення безпеки освітнього середовища, які за своїми функціональними обов'язками можуть сприяти іншим суб'єктам у питаннях запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей.

Запропоноване авторське бачення терміну «повноваження Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства», а також здійснено класифікацію таких повноважень, які в залежності від напрямів поділяються на:

- 1) повноваження, спрямовані на загальну профілактику вчинення домашнього

насильства щодо дітей; 2) повноваження, спрямовані на запобігання повторному вчинення домашнього насильства; 3) повноваження, спрямовані на протидію домашньому насильству; 4) повноваження щодо забезпечення інтересів постраждалих осіб; 5) повноваження, спрямовані на створення ефективних умов боротьби з домашнім насильством.

Підкреслюється, що в законодавстві не має чіткого переліку уповноважених підрозділів поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, але такий обов'язок вбачається на підставі функціональних обов'язків окремих служб та підрозділів. На основі аналізу інструкцій з організації роботи окремих підрозділів Національної поліції охарактеризовано особливості здійснення таких повноважень інспекторами ювенальної превенції, дільничними офіцерами поліції та поліцейськими офіцерами громад, мобільними групами з реагування на факти вчинення домашнього насильства, а також іншими структурними елементами Національної поліції в питаннях захисту дітей від домашнього насильства.

Різноманіття форм залученості поліцейських до питань боротьби з домашнім насильством щодо дітей спонукало класифікувати форми діяльності Національної поліції відповідно до принципу, передбаченого в правових нормах Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, та втіленому в національному законодавстві. З урахуванням такого підходу було запропоновано та розкрито наступні форми діяльності поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства: 1) форми діяльності поліції, що спрямовані на запобігання домашньому насильству щодо дітей; 2) форми діяльності поліції, що спрямовані на ефективне реагування на факти домашнього насильства щодо дітей; 3) форми діяльності поліції, що спрямовані на надання допомоги та захисту постраждалим від домашнього насильства дітей; 4) форми діяльності поліції, що спрямовані на належне розслідування фактів домашнього насильства щодо дітей, а також вчинених дітьми, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

Удосконалено методи діяльності поліції з питань боротьби з домашнім насильством щодо дітей, зокрема розкриті прояви методу переконання (роз'яснення, мотивування та заохочення), як базового методу в діяльності поліції щодо дітей. Доведено, що під час роботи з дітьми метод переконання має першочерговий пріоритет і повинен застосовуватися у переважній більшості. Зазначено, що застосування методу примусу має бути обмеженим і використовуватися переважно у контексті роботи з дітьми-кривдниками. При цьому, навіть при роботі з такою категорією дітей, метод примусу рекомендується ефективно інтегрувати з різновидами методу переконання, щоб забезпечити більш гуманний та етичний підхід.

Визначено, що взаємодія Національної поліції з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству поділяється на внутрішню (всередині поліцейської системи) та зовнішню (з іншими державними та недержавними інституціями). Наголошується на доцільності законодавчого врегулювання питань внутрішньої взаємодії шляхом видання відповідного відомчого наказу або розробки методичних рекомендацій з цього питання.

Виокремлені проблемні фактори, що спричиняють ускладнення під час зовнішньої взаємодії суб'єктів, задіяних у боротьбі з домашнім насильством з розподілом їх на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні фактори характеризуються як такі, що виходять за рамки людського контролю та не залежать від дій окремих осіб. Натомість суб'єктивні фактори тісно пов'язані з особистісними якостями та поведінкою представників суб'єктів, які беруть участь у заходах запобігання та протидії домашньому насильству.

Акцентується увага на важливості посилення зовнішньої взаємодії, особливо в контексті проведення допиту дітей, які постраждали від домашнього насильства. Доводиться необхідність широкого залучення спеціально підготовлених психологів до здійснення профілактичної діяльності з дітьми-кривдниками. Аналізуються та пропонуються шляхи вирішення й інших питань, які виникають у процесі взаємної діяльності працівників поліції та інших уповноважених суб'єктів у питаннях запобігання та реагування на факти

домашнього насильства щодо дітей. Наголошується на перевагах міжвідомчого навчання, що сприяє більш ефективній координації та взаємодії між різними органами, задіяними у боротьбі з домашнім насильством. Цей підхід дозволяє обмінюватися знаннями та досвідом, покращувати навички працівників, а також розвивати єдині стандарти для реагування.

На підставі глибоко опрацювання наукової літератури, дослідження нормативної бази з тематики запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, проведеного анкетування працівників поліції та власного практичного досвіду роботи в підрозділах поліції сформульовані певні пропозиції та рекомендації, які спрямовані на покращення організаційних засад діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства. Також запропоновані рекомендації та пропозиції щодо покращення чинного законодавства з метою вдосконалення нормативного забезпечення такої діяльності. Зокрема виокремлено проблемні аспекти та запропоновані шляхи їх вирішення в питаннях належного документування фактів домашнього насильства під час провадження у справах про адміністративне правопорушення щодо вчинення домашнього насильства щодо дітей, в т.ч. в їх присутності.

Ключові слова: домашнє насильство, жорстоке поводження, ювенальна превенція, Національна поліція, запобігання та протидія домашньому насильству, суб'єкти запобігання та протидія домашньому насильству, повноваження поліції, форми діяльності поліції, методи діяльності поліції, правопорушення, поліція, діти.

SUMMARY

Semikop N.V. Administrative and legal support of the National Police of Ukraine for the protection of children from domestic violence. - Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 - Law.
- Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, 2024.

The dissertation research is the first national comprehensive study of the administrative and legal framework for ensuring the activities of the National Police of Ukraine to protect children from domestic violence.

As a result of studying a significant body of scientific literature and the regulatory framework, the article analyzes the current state of combating domestic violence in Ukraine with a focus on the activities of the National Police in this area. It is proved that the problem of domestic violence against children is relevant for most countries of the world and is in the focus of scientific research by researchers in various fields. Special attention is paid to sociological research on domestic violence as an effective tool for identifying problematic issues in society.

Through the prism of the responsibilities for the upbringing and development of a child established by the legislation of Ukraine, the forms of domestic violence against children are systematically investigated and their manifestations and features are revealed. The author emphasizes that domestic violence is a type of child abuse, and with this in mind, the author provides the grounds for distinguishing domestic violence from other related offenses, in particular, from acts which can be qualified as failure to fulfill parental responsibilities.

The legal framework for police activities in the context of protecting children from domestic violence has been studied at the international, European and national levels. It has been established that Ukraine has ratified all key international instruments related to this issue and is systematically working to improve national legislation, including the development of regulations at the departmental and interagency levels. Based on scientific analysis, national legislation on child protection from domestic violence is structured in two main components. The first set of legal acts includes general provisions guaranteeing the rights of children, including the prohibition of cruel treatment. The second set of legislation directly focuses on domestic violence and contains specialized provisions aimed at protecting children from domestic violence. Certain shortcomings in the existing legal regulation have

been identified and recommendations have been developed to effectively address the identified problems.

The author develops a definition of the system of actors for preventing and combating domestic violence against children, provides a multidimensional classification of these actors, and highlights problematic aspects of their activities. Considerable attention is paid to the public as an independent powerful actor in the fight against domestic violence. The author identifies and describes the manifestations of three main forms of public involvement in the field of preventing and combating domestic violence against children. It is emphasized that during preventive measures, police officers should form a cult of indifference and readiness to respond to the facts of domestic violence against children among the public. Attention is also focused on the benefits of hotlines, which are an effective tool for both preventing and combating domestic violence against children. In addition, the article highlights the activities of specialists in ensuring the safety of the educational environment, who, in their functional responsibilities, can assist other actors in preventing and combating domestic violence against children.

The author's own vision of the term "powers of the National Police to protect children from domestic violence" is proposed, and the author also classifies such powers, which, depending on the areas, are divided into: 1) powers aimed at the general prevention of domestic violence against children; 2) powers aimed at preventing the recurrence of domestic violence; 3) powers aimed at counteracting domestic violence; 4) powers to ensure the interests of victims; 5) powers aimed at creating effective conditions for combating domestic violence.

It is emphasized that the legislation does not have a clear list of authorized police units in the field of preventing and combating domestic violence against children, but such a duty is inferred from the functional responsibilities of individual services and units. Based on the analysis of instructions on the organization of work of individual units of the National Police, the article characterizes the peculiarities of the exercise of such powers by juvenile prevention inspectors, district police officers and community police officers, mobile domestic violence response teams, as well as

other structural elements of the National Police in the protection of children from domestic violence.

The diversity of forms of police involvement in combating domestic violence against children prompted the classification of the forms of the National Police in accordance with the principle provided for in the legal provisions of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence and embodied in national legislation. Taking into account this approach, the following forms of police activity to protect children from domestic violence were proposed and disclosed: 1) forms of police activity aimed at preventing domestic violence against children; 2) forms of police activity aimed at responding effectively to domestic violence against children; 3) forms of police activity aimed at providing assistance and protection to child victims of domestic violence; 4) forms of police activity aimed at properly investigating the facts of domestic violence against children, as well as those committed by children, bringing offenders to justice and changing their behavior.

The methods of police activity in combating domestic violence against children are improved, in particular, the manifestations of the method of persuasion (explanation, motivation and encouragement) as the basic method in the activities of the police in relation to children are revealed. It is proved that when working with children, the method of persuasion has the first priority and should be used in the vast majority. It is noted that the use of the coercive method should be limited and used mainly in the context of working with child offenders. At the same time, even when working with this category of children, it is recommended that the coercive method be effectively integrated with various types of persuasion to ensure a more humane and ethical approach.

It is determined that the interaction of the National Police with other actors in the prevention and combating of domestic violence is divided into internal (within the police system) and external (with other state and non-state institutions). The author emphasizes the expediency of legislative regulation of internal interaction through the

issuance of a relevant departmental order or the development of methodological recommendations on this issue

The problematic factors that cause complications in the external interaction of actors involved in combating domestic violence are identified, with their division into objective and subjective factors. Objective factors are characterized as those that go beyond human control and do not depend on the actions of individuals. Instead, subjective factors are closely related to the personal qualities and behavior of representatives of the actors involved in preventing and combating domestic violence.

The author emphasizes the importance of strengthening external interaction, especially in the context of interrogation of child victims of domestic violence. The necessity of wide involvement of specially trained psychologists in the implementation of preventive activities with child offenders is proved. The author also analyzes and suggests ways to address other issues that arise in the course of mutual activities of police officers and other authorized entities in preventing and responding to domestic violence against children. The article emphasizes the benefits of interagency training, which contributes to more effective coordination and interaction between different agencies involved in combating domestic violence. This approach allows for the exchange of knowledge and experience, improves the skills of workers, and develops common standards for response.

Based on an in-depth study of the scientific literature, a study of the regulatory framework on preventing and combating domestic violence against children, a survey of police officers and the author's own practical experience of working in police units, certain proposals and recommendations are formulated aimed at improving the organizational framework of the National Police's activities to protect children from domestic violence. The author also offers recommendations and suggestions for improving the current legislation with a view to improving the regulatory framework for such activities. In particular, the author highlights the problematic aspects and suggests ways to address them in terms of proper documentation of domestic violence during proceedings on administrative offenses of teaching domestic violence against children, including in their presence.

Keywords: domestic violence, abuse, juvenile prevention, National Police, prevention and counteraction to domestic violence, subjects of prevention and counteraction to domestic violence, police powers, forms of police activity, methods of police activity, offenses, police, children

Список опублікованих за темою дисертації наукових праць:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1) Семікоп Н. В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 351-353. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/78>.

2) Семікоп Н. В. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення психологічного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник*. 2023. №5. С. 119-126. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2023.16>

3) Семікоп Н. В. Проблемні аспекти доказування у справах про адміністративні правопорушення за вчинення домашнього насильства щодо дітей. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 6. С. 74-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/12>

4) Семікоп Н. В. Роль «гарячих ліній» як суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 228-234. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.33>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5) Семікоп Н. В. Причини та наслідки домашнього насильства відносно дітей. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 груд. 2020 р.)*. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 197-200.

6) Семікоп Н. В. Форми участі громадськості у запобіганні та протидії домашньому насильству щодо дітей. *Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Одеса, 25 лист. 2021 р.)*. Одеса : ОДУВС, 2021. С. 84-86.

7) Семікоп Н. В. Особливості виявлення та реагування на випадки домашнього насильств до дітей в умовах воєнного стану. *Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 лип. 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 228-232.

8) Семікоп Н. В. Роль спеціалістів із безпеки в освітньому середовищі у запобіганні та протидії насильству щодо дітей. *Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали наук.-практ. круглого столу (04 лист. 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С.98-102.

9) Семікоп Н. В. Взаємодія підрозділів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей. *Актуальні питання адміністративного права та процесу* : матеріали VIII всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Кропивницький, 02 грудня 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 149-151

10) Семікоп Н. В. Домашнє насильство щодо дитини: особливості діяльності ювенальних поліцейських. *Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 28 квіт. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 129-133.

11) Семікоп Н. В. Адміністративно-правові засади застосування дружньої до дитини методики опитування (допиту) дітей, які постраждали від насильства, зокрема в умовах військової агресії. *Захист прав дитини в умовах військової агресії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 черв. 2022 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 240-244.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

12) Ковальова О.В., Семікоп Н.В. Національна поліція у запобіганні та протидії тілесним покаранням дітей як методу батьківського виховання. *Ювенальна юстиція: український дискурс* : колективна монографія / за заг. ред.

О.Ф. Долженкова, М.В. Корнієнка. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2021. С. 264-280 (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Коллективна монографія «Ювенальна юстиція: український дискурс» №110369 від 16.12.2021).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	28
1.1. Сучасний стан дослідження проблеми домашнього насильства відносно дітей.....	28
1.2. Поняття та форми домашнього насильства відносно дітей.....	39
1.3. Нормативно-правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства.....	62
1.4. Система суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей.....	85
Висновки до розділу 1.....	102
РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	106
2.1. Повноваження органів та підрозділів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей.....	106
2.2. Форми і методи діяльності підрозділів Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства.....	124
2.3. Взаємодія служб та підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей.....	136
2.4. Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства.....	156
Висновки до розділу 2.....	176
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192
ДОДАТКИ	223

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КМУ - Кабінет Міністрів України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

ЗУ – Закон України

ККУ – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

СК України – Сімейний кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ДОП – дільничний офіцер поліції

ПОГ – поліцейський офіцер громади

СРПП – сектор реагування патрульної поліції

п. – пункт

ч. – частина

ст. – стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Останнім часом в Україні простежується позитивна тенденція розробки та впровадження дієвої політики, спрямованої на запобігання та протидію домашньому насильству. Не дивлячись на виклики воєнного стану держава приділяє значну увагу цьому питанню, що свідчить про його важливість та пріоритетність. Окрема увага приділяється дітям, які є найбільш незахищеною категорією постраждалих осіб через свою залежність та беззахисність. З урахуванням цього діти потребують більшого захисту та охорони. Зростання у люблячій родині є базовою потребою дитини і держава повинна докладати максимум зусиль для забезпечення цієї потреби. Захист прав дітей є проявом гуманітарних цінностей суспільства та його зобов'язанням перед майбутніми поколіннями. Крім того, захист прав дітей є обов'язковим відповідно до міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Україна, ратифікувавши значну кількість міжнародно-правових актів в цій сфері.

Можна сміливо стверджувати, що захист прав дітей є інвестицією в майбутнє суспільства, тому як допомагає їм розвиватися в повноцінних особистостей. Діти, які виростили у родині, де панували здорові стосунки, стають здоровими та щасливими дорослими, які сприяють соціальній стабільності суспільства. В умовах сьогочасних реалій Україна як ніколи цього потребує. Недостатня увага до проблематики захисту дітей, в т.ч. і від домашнього насильства, може призвести до серйозних наслідків для майбутнього українського суспільства.

У 2023 році до Національної поліції надійшло 291428 повідомлень про правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, з яких 2160 подані дітьми, які постраждали від насильства, 7034 – дітьми, які заявляли про факт насильства щодо інших членів родини (3,2 %). В цілому за 2023 рік за результатами перевірки підтверджено 12259 фактів домашнього насильства стосовно дітей. У 2022 році такі показники були менше: відповідно 244381 заяв та повідомлень,

серед яких 2101 повідомлення від дітей, які заявляли, що постраждали від домашнього насильства особисто, 5365 – від дітей, які заявляли про факт насильства щодо іншої особи. В цілому за 2022 рік за результатами перевірки підтверджено 4214 фактів домашнього насильства стосовно дітей, що майже у три рази більше ніж у 2023 році.

Боротися з домашнім насильством можна лише комплексно, залучаючи широке коло суб'єктів до скоординованих дій. Серед таких суб'єктів органи Національної поліції України посідають окреме місце через доволі широке коло встановлених законодавством повноважень, що дозволяє своєчасно та ефективно реагувати на випадки домашнього насильства щодо дітей. Створення умов для забезпечення дитині права на захист від насильства, в т.ч. домашнього, є однією із найважливіших задач поліції. Таким чином, на поліцію покладається обов'язок створення безпечного середовища для дітей як в межах родини, так і в соціумі взагалі.

Тематика захисту прав дитини є доволі широкою та охоплює різні галузі суспільних наук. Це дозволяє аналізувати проблеми під різним кутом зору та залучати широке коло дослідників. Питання, пов'язані з захистом дітей від домашнього насильства, досліджували С.Є. Абламський, В.Л. Андрєєнкова, І.О. Бандурка, І.В. Басиста, О.В. Бойко, А.Б. Блага, В.І. Бондар, В.Є. Боднар, Т.І. Бугаєць, С.С. Вітвіцький, І.В. Гловюк, О.М. Дручек, О.О. Дудоров, Є.С. Зеленський, О.І. Зінсу, І.В. Іщенко, І.Т. Іщенко, О.В. Ковальова, О.Д. Коломоєць, М.В. Корнієнко, О.О. Кочемировська, І.С. Кравченко, М.М. Легенька, Ю.В. Лисюк, Т.В. Лук'яненко, Т.М. Малиновська, А.А. Манжула, О.М. Мердова, О.В. Меркулова, О.І. Мотлях, М.А. Нерода, Г.П. Носкова, Д.І. Пильо, К.О. Пісоцька, О.О. Светлічна, А.О. Стариченко, О.В. Степаненко, Н.О. Столбун, О.М. Ткаленко, І.Б. Трохим, Т.А. Харківська, О.Д. Шинкаренко, К.В. Черепаха, М.І. Хавронюк та багато інших.

Значний обсяг наукових праць у цій галузі вказує на посилення інтересу до даної проблематики. Проте, попри це, продовжує залишатися актуальною потреба в удосконаленні нормативно-правової бази та розробці ефективних

механізмів захисту прав дітей. Також через постійні законодавчі зміни частина досліджень втратила актуальність, хоча варто підкреслити, що від цього їх цінність для наукових розвідок не зменшилася. Також, зважаючи на багатогранність досліджуваної проблеми, науковці приділяли увагу різним аспектам проблематики домашнього насильства, у той час як конкретно питанням діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства не була приділена окрема увага.

З огляду на це постало питання вивчення та критичного аналізу організаційно-правових засад діяльності поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства та проведення комплексного дослідження адміністративно-правового забезпечення Національної поліції України в цій сфері.

Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі теоретико-методологічного та організаційно-правового аналізу адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції виявити наявні виклики та недоліки у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей і розробити рекомендації правового та організаційного характеру, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- охарактеризувати сучасний стан дослідження проблеми домашнього насильства відносно дітей;
- з'ясувати поняття та визначити форми домашнього насильства відносно дітей;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства;
- визначити систему суб'єктів, які здійснюють запобігання та протидію домашньому насильству щодо дітей;
- розкрити повноваження органів та підрозділів Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей;

- визначити форми і методи діяльності підрозділів Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства;

- встановити особливості взаємодії різних структурних підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей;

- визначити шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства.

Методи дослідження. Дисертація ґрунтується на широкому спектрі загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, використання яких забезпечило достовірність отриманих висновків та сприяло досягненню поставлених завдань і виконанню визначеної мети. Базовими методами дисертаційного дослідження стали універсальні (загально-логічні) методи дослідження, які сприяли формуванню об'єктивного та систематичного підходу до аналізу досліджуваної тематики. Використання цих методів забезпечило логічну послідовність у викладі матеріалу та сприяло глибокому розумінню досліджуваних явищ.

Під час вивчення стану дослідження проблеми домашнього насильства відносно дітей (п.1.1) та нормативно-правового забезпечення (п.1.3) застосовувався такий теоретичний метод дослідження як *сходження від абстрактного до конкретного*. Метод *узагальнення та індукції* покладено в основу дослідження повноважень (п. 2.1), форм і методів (п.2.2) Національної поліції в питаннях захисту дітей від домашнього насильства. За допомогою *діалектичного методу* висвітлювалися полемічні питання, зокрема щодо форм домашнього насильства (п.1.2), питань документування поліцією фактів домашнього насильства (п.2.4). *Формально-логічний метод* дозволив

сформулювати дефініцію «система суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей» (п.1.4), «повноваження Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства» (п. 2.1), дослідити поняття «дитина, яка постраждала від домашнього насильства», «дитина-свідок», «дитина-кривдник», «жорстоке поводження з дитиною», «складні життєві обставини». Також формально-логічний метод у поєднанні з методом *структурного аналізу* широко застосовувався при розробленні авторських класифікацій законодавства (в т.ч. окремо – національного) щодо питань захисту дітей від домашнього насильства (п. 1.3), емпіричних досліджень з тематики домашнього насильства (п.1.3), системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, в т.ч. форми участі громадськості в цих питаннях (п.1.4), повноважень (п. 2.1), форм діяльності (п.2.2) та форм взаємодії (п.2.3) підрозділів Національної поліції у сфері боротьби з домашнім насильством щодо дітей, шляхів вдосконалення діяльності поліції в питаннях захисту прав дітей від насильства (п.2.4). *Історико-правовий метод* використовувався під час дослідження питання правового забезпечення захисту прав дітей (п.1.3). Метод *теоретико-правового прогнозування і моделювання* надав можливість запропонувати шляхи вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства (п.2.4) та питань взаємодії підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами, що здійснюють запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей (п.2.3).

Емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять статистичні матеріали державних та недержавних органів, матеріали анонімного анкетування 311 працівників практичних підрозділів Національної поліції України, яке проводилося з використанням інструменту Google Form в грудні 2023 р. – лютому 2024 р., особистий досвід практичної роботи в підрозділах патрульної поліції та ювенальної превенції.

Наукова новизна одержаних результатів визначається сформульованими у дисертації новими положеннями, висновками і

рекомендаціями, зокрема:

уперше:

- сформульовано авторські визначення: «система суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей», під якою запропоновано розуміти сукупність уповноважених органів, установ та організацій, які взаємодіють між собою для попередження, виявлення, припинення та розслідування випадків домашнього насильства, а також для надання допомоги та підтримки дітям, які зазнали домашнього насильства або стали його свідками (очевидцями); «повноваження Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства», під якими пропонується розуміти встановлений законодавством комплекс прав і обов'язків органів та підрозділів поліції, спрямований на виявлення, оперативне реагування та запобігання випадкам домашнього насильства щодо дітей;

- здійснено класифікацію повноважень органів та підрозділів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей, які в залежності від напрямів поділяються на: 1) повноваження, спрямовані на загальну профілактику вчинення домашнього насильства щодо дітей; 2) повноваження, спрямовані на запобігання повторному вчинення домашнього насильства; 3) повноваження, спрямовані на протидію домашньому насильству; 4) повноваження щодо забезпечення інтересів постраждалих осіб; 5) повноваження, спрямовані на створення ефективних умов боротьби з домашнім насильством;

удосконалено:

- підходи до кваліфікації адміністративно-караного домашнього насильства щодо дітей та розмежування його з суміжними діяннями: несплатою аліментів та невиконанням батьківських обов'язків;

- класифікацію суб'єктів системи запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей, зокрема запропоновано їх поділяти за наступними критеріями: 1) за рівнем дії: загальнодержавного рівня; регіонального рівня; місцевого рівня; 2) за функціональним призначенням: суб'єкти, що здійснюють

координацію; суб'єкти, що надають послуги (правоохоронні, правозахисні, соціальні, психологічні, медичні, інформаційно-просвітницькі); 3) за характером надання допомоги: превентивні суб'єкти; суб'єкти реагування; правозахисні суб'єкти; реабілітаційні суб'єкти; 4) за типом фінансування: фінансуються з державного бюджету; фінансуються з місцевого бюджету; фінансуються за рахунок міжурядових, неурядових, громадських організацій та благодійних фондів; функціонують за рахунок змішаної форми фінансування; 5) за юридичним статусом: державні органи та установи; комунальні органи та установи; неприбуткові та волонтерські організації; приватні організації;

- теоретико-методологічні підходи дослідження форм діяльності поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства, які запропоновано класифікувати відповідно до чотирьох базових напрямів державної політики в цій сфері, а саме: 1) форми діяльності поліції, спрямовані на запобігання домашньому насильству щодо дітей; 2) форми діяльності поліції, спрямовані на ефективне реагування на факти домашнього насильства щодо дітей; 3) форми діяльності поліції, спрямовані на надання допомоги та захисту постраждалим від домашнього насильства дітей; 4) форми діяльності поліції, спрямовані на належне розслідування фактів домашнього насильства щодо дітей, а також вчинених дітьми, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміну їхньої поведінки;

- характеристику взаємодії Національної поліції України з питань боротьби з домашнім насильством відносно дітей шляхом виокремлення внутрішнього та зовнішнього її напрямів та визначення шляхів удосконалення кожного з них, з акцентом на важливості відомчої та міжвідомчої підготовки представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству;

дістали подальшого розвитку:

- систематизація національного законодавства в сфері діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства шляхом поділу нормативно-правових актів на: 1) загальні, які безпосередньо не присвячені питанням захисту дітей від домашнього насильства, однак містять

окремі положення щодо забезпечення прав дітей, в тому числі захисту від жорстокого поводження, зокрема домашнього насильства; 2) спеціальні, які в цілому безпосередньо присвячені питанням запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі і щодо дітей;

- систематизація проблемних питань у взаємодії поліції з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей, які згруповано на: 1) об'єктивні (не залежать безпосередньо від людського фактору) та 2) суб'єктивні (залежать від особистісних якостей, рівня підготовки фахівців тощо);

- аргументація пропозицій, спрямованих на вдосконалення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства, які систематизовано за правовим (внесення змін та доповнень до чинних, а також пропозиції щодо розробки нових нормативно-правових актів), організаційно-зовнішнім (підвищення ефективності діяльності поліції шляхом удосконалення організації діяльності інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству) та організаційно-внутрішнім (пов'язаним з внутрішньою організацією діяльністю Національної поліції України) напрямками.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження були апробовані на 7 наукових заходах, зокрема на: науково-практичній конференції «Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід» (Київ, 14 грудня 2020 року); науково-практичному круглому столу «Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку» (Одеса, 25 листопада 2021 року); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення» (Одеса, 08 липня 2022 року); науково-практичному круглому столі «Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку» (Одеса, 04 листопада 2022 року); VIII всеукраїнській

науковій конференції молодих вчених «Актуальні питання адміністративного права та процесу» (Кропивницький, 02 грудня 2022 року); міжнародній науково-практичній конференції «Захист прав дитини в умовах військової агресії» (Одеса, 23 червня 2022 року); всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України» (м. Кропивницький, 28 квітня 2023 року).

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Робота була виконана у відповідності з Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року (указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV); Державною соціальною програмою запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року (постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145), темою наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (номер державної реєстрації № 0123U103538), а також з науковими темами кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ «Адміністративно-правове забезпечення публічної безпеки і порядку органами Національної поліції» (номер державної реєстрації 0120U002154) та «Захист та дотримання прав людини в поліцейській діяльності» (номер державної реєстрації 0123U104419).

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в можливості застосування основних його положень в:

- науково-дослідній сфері – в якості основи майбутніх наукових досліджень в сфері діяльності Національної поліції щодо питань захисту дітей від домашнього насильства (акт впровадження від 11.04.2024 р.);
- правотворчості – для розробки пропозицій щодо внесення змін до

нормативно-правових актів з питань діяльності поліції у сферах профілактики та реагування на випадки домашнього насильства стосовно дітей, а також притягнення до відповідальності осіб, які вчинили таке насильство;

– правозастосовній діяльності – з метою підвищення ефективності реагування працівників поліції на факти домашнього насильства щодо дітей, а також сприяння їх тісної взаємодії з іншими суб'єктами (акт впровадження від 12.04.2024 р.);

– освітньому процесі - під час розробки навчальних підручників, посібників та інших дидактичних матеріалів для навчальних дисциплін «Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції», «Адміністративний процес», «Запобігання та протидія домашньому насильству» (акт впровадження від 04.04.2024 р.).

Особистий внесок. Дисертація виконана самостійно, всі висновки та пропозиції є результатами особистого опрацювання. У розділі «Національна поліція у запобіганні та протидії тілесним покаранням дітей як методу батьківського виховання» колективної монографії «Ювенальна юстиція: український дискурс» авторським доробком є аналіз статистичних даних щодо звернення до Національної поліції із заявами та повідомленнями про домашнє насильство, а також характеристика нормативно-правових актів щодо заборони застосування тілесних покарань до дітей. Результати досліджень співавтора, викладені у розділі колективної монографії, у дисертації не використано.

Публікації. Основні положення, пропозиції та висновки, представлені в дисертації, були опубліковані в 12 наукових публікаціях, 4 з яких – наукові статті у фахових виданнях України, 5 – тези доповідей; 1 – глава у колективній монографії (у співавторстві), а також наявне свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, в яких містяться 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, які складають 258 найменувань на 31 сторінці, а також чотирьох додатків, розташованих на 26

сторінках. Повний обсяг дисертаційного дослідження складає 248 сторінок з яких основний текст містить 175 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1 Сучасний стан дослідження проблеми домашнього насильства відносно дітей

В останні десятиліття кілька міжнародних організацій підкреслили сильний вплив насильства на світову економіку та його серйозні наслідки для окремих осіб, сімей та суспільства, особливо коли вони вчиняються проти дітей [1]. Як показує проведене дослідження поширеності форм домашнього насильства щодо дітей в Україні, кожний другий неповнолітній страждає від психологічного насильства, кожен третій – від фізичного, а кожний п'ятий – від сексуального [2]. Більшість дослідників підкреслюють гостроту цієї проблеми в Україні, наголошуючи на її непередбачуваності та комплексності, а також вказуючи на проблеми пошуку шляхів її вирішення [3]. Такі оцінки свідчать про те, що держава повинна докладати ще більше зусиль для вирішення цієї проблеми.

Особливо актуальним постає ця проблема в умовах воєнного стану. Як слушно зазначає О.В. Алексеева, в умовах воєнного стану значно зростає кількість насильницьких злочинів щодо дітей, зростають загрози для їх фізичного та психічного здоров'я [4, с.105]. Досвід російсько-української війни підтверджує це. З моменту повномасштабного вторгнення додалися нові ризики вчинення насильства щодо дітей. М. Легенька з цього приводу зауважує, що воєнні дії, а також різноманітні економічні та соціальні фактори можуть спричинити психоемоційний стрес, що в свою чергу може призвести до випадків домашнього насильства навіть у тих сім'ях, де раніше такі випадки не спостерігались [5]. Цілком підтримуючи цю думку хочемо додати, що воєнні дії є додатковим травмуючим фактором і для дорослих, і для дітей, через те, що

внаслідок хронічного стресу можуть загострюватися міжособистісні відносини в родині, що призводить до ескалації насильства.

На сьогоднішній день проблема домашнього насильства стосовно дітей є предметом досліджень у багатьох країнах світу [6, 1, 7, 8, 9]. Низка факторів, таких як зростання усвідомленості суспільства, збільшення доступності статистичних даних, розвиток методів виявлення та втручання, тощо, сприяють удосконаленню наукових досліджень у цій сфері. Зростає кількість наукових доробок, які вивчають поширеність, причини та наслідки жорстокого поводження з дітьми, в тому числі і домашнього насильства.

Домашнє насильство представляє собою соціальну патологію, яка формувалася століттями у контексті толерування та прийняття як невід'ємної частини сімейного життя, і через брак визнання, ігнорування та приховування, це явище з часом набуло різноманітних форм прояву [10, с. 355] – наголошують А.Б. Блага та А.С. Адашик. Його коріння сягає глибин патріархальних традицій, де панує нерівність, жорстокість та знецінення людського життя. У традиційних суспільствах чоловікам відводиться домінуюча роль, а жінки та діти вважаються підлеглими. Це створює атмосферу, де жорстокість та контроль з боку чоловіків виправдовуються. Проблема домашнього насильства замовчувалась протягом багатьох років. Постраждалі боялися говорити про те, що з ними відбувається, через страх осуду, сорому або відсутності підтримки.

Однак в останні роки ця ситуація почала змінюватися завдяки збільшенню уваги суспільства до проблеми домашнього насильства, зростанню свідомості, поліпшенню законодавства та розвитку підтримки постраждалих. Суспільство та наукова спільнота стали більше усвідомлювати серйозність та поширеність домашнього насильства, що призвело до зростання інтересу науковців до дослідження цієї проблеми. Отже, багато науковців з різних галузей почали активно досліджувати проблематику домашнього насильства, що сприяло його більш успішному розумінню, попередженню та боротьбі з цим негативним явищем.

Варто відзначити, що тематика захисту прав дитини є надзвичайно широкою і включає в себе значну кількість наукових доробок. З урахуванням цього пропонуємо класифікувати наукові праці з цього питання на наступні групи: теоретико-наукові дослідження прав дитини; наукові праці щодо діяльності поліції у сфері захисту прав дітей; наукові доробки, присвячені питанням запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі щодо дітей.

Теоретико-правовими дослідженнями прав дитини здійснювали такі науковці, як Н.В. Лесько [11], Н.В. Ортинська [12], Н.М. Опольська [13], Н.М. Крестовська [14], Р.Г. Опацький [15], М.М. Легенька [16] та інші. Значний внесок в сучасну науку належить Н.М. Крестовській, яка стала однією із перших дослідниць правової ювеналістики [14, с. 4]. Зазначений напрям є доволі широким і охоплює питання, пов'язані з правовим регулювання забезпечення функціонування дітей та молоді.

Питаннями ювенальної політики в Україні цікавився Р.Н. Опацький, який присвятив цьому монографічне дослідження, в якому розглянув адміністративно-правові основи створення та втілення політики, спрямованої на захист та підтримку прав та інтересів молоді в Україні [15]. Докторська дисертація М.Ю. Веселова була присвячена комплексному дослідженню одного із елементів ювенальної політики – адміністративно-правових засад функціонування ювенальної юстиції як системи забезпечення прав дітей [17].

Цікавою для наукових пошуків стала тематика діяльності поліції щодо захисту прав дітей. Дослідження стосувалися в основному того, наскільки ефективно законодавство захищає права дітей від протиправних діянь і як воно реалізується поліцією. Є.С. Зеленський та І.С. Кравченко у монографії, присвяченій діяльності поліції щодо запобігання вчинення дітьми адміністративних правопорушень [18] розглядали питання профілактичної діяльності щодо недопущення вчинення дітьми адміністративних правопорушень, серед яких окрема увага була приділена проблематиці жорстокого поводження з дітьми, в т.ч. й вчиненню насильства до дітей. Така

увага є виправданою, оскільки доволі часто саме жорстоке поводження з дитиною є причиною вчинення нею правопорушень, оскільки нав'язує дитині девіантну модель поведінки, провокує стрес, тривожність, може навіть призвести до психічних розладів.

Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження І.В. Іщенка, присвячене адміністративно-правовим питанням здійснення Національною поліцією ювенальної превенції [19]. У зазначеній роботі комплексно досліджено організацію діяльності підрозділів ювенальної превенції та запропоновані певні напрямки вдосконалення діяльності зазначених підрозділів [19]. У своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому діяльності Національної поліції України як одного із суб'єктів забезпечення прав, свобод та інтересів дитини, О.М. Дручек наголошує на необхідності нового підходу до розуміння прав дитини та розроблення нових підходів до забезпечення прав дітей [20, с. 174].

Із останніх досліджень, що стосується тематики захисту дітей підрозділами Національної поліції України, можна назвати наступні. Загальним засадам діяльності Національної поліції по охороні прав дітей присвячено дисертаційне дослідження А.О. Стариченко щодо адміністративно-правових аспектів діяльності Національної поліції з питань охорони прав дітей в Україні [21], К.О. Пісоцької, яка досліджувала здійснення адміністративної діяльності підрозділами ювенальної превенції [22], тощо.

Окрім адміністративистів питаннями захисту прав дітей займалися й представники інших галузей права. Серед дослідників у сфері кримінального права та кримінології можна виділити М.В. Корнієнка, монографія якого «Сучасна парадигма протидії насильницьким злочинам щодо дітей» [23] стала суттєвим внеском у розвиток наукової думки. Дисертаційне докторське дослідження І.О. Бандурки, присвячене питанням кримінально-правового захисту дитинства в Україні [24] також мало суттєвий вклад в розвиток наукових знань у сфері захисту прав та інтересів дітей в контексті кримінального права.

Окремий блок фундаментальних досліджень присвячений проблематиці домашнього насильства. Дослідження домашнього насильства – це

міждисциплінарна сфера, яка об'єднує психологів, соціологів, юристів, медиків та інших фахівців. У 2000-х роках значну вагу питанням домашнього насильства приділяли такі науковці різних галузей, як О.В. Бойко [25], Ю.В. Лисюк [26], І.Б. Трохим [27], О.О. Кочемировська [28], О.Д. Коломоєць [29], Г.П. Носкова [30], О.Д. Шинкаренко [31], В.Є. Боднар [32], К.Б. Левченко [33] та інші.

Серед правників варто відзначити А.Б. Блугу, яка з початку 2000-х років почала приділяти увагу питанням насильства в сім'ї. Так, дослідницею була розглянута практика застосування чинного на той момент Закону України (далі – ЗУ) «Про попередження насильства в сім'ї» на предмет встановлення підстав для застосування відповідних заходів щодо попередження насильства до неповнолітніх та недієздатних [34]. У науковій статті «Механізм вчинення насильницьких злочинів і правопорушень проти членів сім'ї» дослідження було спрямоване на аналіз механізмів, що лежать в основі насильницьких злочинів та порушень в сімейному оточенні [35]. У 2014 році А.Б. Блуга захистила докторську дисертацію, присвячену кримінологічному аспекту насильства в сім'ї [36], і на сьогодні продовжує цікавитися цією тематикою [37, 38, 39].

Одним із перших фундаментальних досліджень щодо участі поліції у питаннях протидії домашньому насильству стало комплексне дослідження, підготовлене у 2008 році О.В. Ковальновою. Дисертація була присвячена проблематиці попередження насильства в сім'ї службою дільничних інспекторів міліції [40]. Дослідниця одна із перших приділила увагу адміністративно-правовому аспекту зазначеної проблематики та розробила ряд юридичних конструкцій та пропозицій до чинного на той момент законодавства.

На сьогодні тема запобігання та протидії домашньому насильству залишається актуальною і привертає увагу науковців. Так, психолого-правовим засадам запобігання домашньому насильству в Україні присвячене дисертаційне дослідження О.І. Зінсу [41], адміністративно-правовим засадам протидії домашньому насильству – дисертаційне дослідження М.А. Нероди [42], питанням розслідування домашнього насильства – дисертація Т.В. Іщенко [43].

Також серед дисертаційних досліджень з тематики боротьби з домашнім

насильством щодо дітей варто згадати роботу О.М. Ткаленко, в якій було розкрито особливості адміністративно-правового забезпечення діяльності щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей органами публічної адміністрації. У зазначеній роботі дослідниця проаналізувала діяльність окремих органів виконавчої влади, зокрема органів Національної поліції, медичних та освітніх закладів, органів соціального захисту населення, служби у справах дітей, тощо [44].

Якщо ж звернути увагу на фахові публікації, то можна відслідкувати, що науковці різних галузей права звертають свої наукові пошуки до цієї проблематики. Так, пошукова система Google Академія видає 13 900 наукових доробок в цій сфері, що свідчить про значну увагу до цього питання. Тема домашнього насильства є багатогранною та містить значну кількість проблемних аспектів, які зумовлюють підвищений інтерес наукової спільноти до цього питання. Так, проблематикою діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей цікавилися В.Л. Андрєєнкова, В.І. Бондар, К.А. Гурковська, М.М. Легенька, Т.В. Лук'яненко, Ковальова О.В., М.В. Корнієнко, К.О. Пісоцька, Т.А. Харківська, К.В. Черепаха та ряд інших.

Питання доказування у справах щодо вчинення домашнього насильства щодо дітей досліджували А.Б. Блага, Т.І. Бугаєць, С.С. Вітвіцький, І.В. Гловюк, О.О. Дудоров, Т.В. Іщенко, А.А. Манжула, О.М. Мердова, О.В. Меркулова, О.І. Мотлях, М.І. Хавронюк та інші. Серед них значна кількість фахівців та фахівчинь у галузі кримінального процесу, зокрема І.В. Гловюк, О.О. Дудоров, Т.В. Іщенко, О.В. Степаненко, М.І. Хавронюк досліджували питання щодо доказування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, в тому числі і щодо дітей. Адміністративний аспект вчинення домашнього насильства та проблеми доказування у справах про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачено ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП), досліджували С.С. Вітвіцький, О.В. Ковальова, А.А. Манжула, О.М. Мердова, О.О. Светлічна та інші.

Варто наголосити, що проблематика домашнього насильства взагалі, і вчинення щодо дітей зокрема, з однієї сторони, є доволі розробленою. Як показав проведений нами огляд наукових досліджень в цій галузі, їх кількість є доволі значною та стосується різних аспектів. Крім того, така акцентуація на цій проблематиці вказує, що наукова спільнота докладает значних зусиль для розв'язання зазначеної проблеми.

Однак з іншої сторони, необхідно визначити, що, незважаючи на велику кількість досліджень, проблема домашнього насильства залишається актуальною і потребує подальшого вивчення та розв'язання. Багатогранність цього явища, включаючи його соціальні, економічні та культурні аспекти, означає, що є ще багато аспектів, які потребують додаткової уваги та досліджень. Крім того, законодавство у цій галузі є доволі динамічним, що зумовлює необхідність постійного оновлення наукового та методичного забезпечення.

Окрім наукових останнім часом зросла кількість і соціологічних досліджень щодо домашнього насильства. Це свідчить про підвищення уваги суспільства до цієї проблеми та її важливості для розуміння та розв'язання. Статистичні дослідження про домашнє насильство є важливим інструментом для розуміння масштабів цієї проблеми та розробки ефективних стратегій боротьби з нею. Увага до цієї проблематики свідчить про низку важливих тенденцій. В першу чергу мова йде про підвищення обізнаності про проблему, що сприяє тому, що суспільство стає більш чутливим до проблем домашнього насильства, а медіа більше висвітлюють цю тему. Завдяки розвитку масових комунікаційних засобів та соціальних мереж інформація про домашнє насильство стала більш доступною, що сприяє підвищенню усвідомлення суспільством цієї проблеми та стимулює більш активний інтерес до її вивчення.

Такі дослідження допомагають краще зрозуміти обсяг проблеми, а також причини та фактори ризиків домашнього насильства. В свою чергу це становиться підґрунтям розробки та впровадження ефективних програм запобігання домашньому насильству, підтримки постраждалих осіб,

розроблення стратегій боротьби з цим явищем. Як слушно зазначає Т. Марценюк, перед тим, як впроваджувати конкретну державну політику, необхідно професійно та детально проаналізувати питання, що лежить в основі роботи, тому домашнє насильство в цьому контексті також вимагає ґрунтовного вивчення [45].

Повністю погоджуємося з дослідницею і хочемо додати, що саме соціологічні дослідження «підсвічують» проблемні аспекти домашнього насильства, оскільки вони дозволяють розглядати цю проблему в контексті соціальних взаємодій, структур та процесів у суспільстві. Ці дослідження допомагають виявляти широкий спектр факторів, які сприяють насильству в родині, включаючи соціально-економічні умови, культурні норми, сімейні відносини, психологічні та інші аспекти. Проведення соціологічних досліджень дозволяє отримувати об'єктивні дані про розповсюдженість, характер та наслідки домашнього насильства в різних групах населення та різних соціокультурних контекстах. Ці дані важливі для розуміння масштабів проблеми, виявлення її основних причин та підготовки ефективних стратегій профілактики та боротьби. Крім того, соціологічні дослідження допомагають виявляти та розуміти різноманітні соціальні динаміки та тенденції, пов'язані з домашнім насильством, а також сприяти розробці та вдосконаленню нормативного забезпечення в цій сфері. Таким чином, соціологічні дослідження є невід'ємною частиною комплексного підходу до розв'язання проблеми домашнього насильства і важливим інструментом формування науково обґрунтування рішень.

При цьому мова йде не лише про суто соціологічні дослідження, які проводяться відповідно до встановлених стандартів за певними правилами. Для виявлення проблемних аспектів можна використовувати і звичайні опитування, анкетування, тощо. Такі дослідження хоч і не мають офіційного статусу, але можуть бути корисним інструментом для збору інформації та отримання відгуків учасників такого анкетування. Вони дозволяють отримати перше уявлення про масштаби проблеми, ідентифікувати основні тенденції та

проблемні області, а також з'ясувати думки, погляди та досвід учасників опитування. Наприклад, проведене нами в рамках цього дослідження анкетування показало, що лише половина опитуваних поліцейських знають правильний алгоритм дій щодо складання процесуальних документів під час виявлення дитини-свідка домашнього насильства. Також в результаті аналізу відповідей на питання «Як ви вчинити у випадку наявності дитини, яка стала свідком домашнього насильства?» нами було встановлено, що 6 % респондентів взагалі зазначили, що дитина-свідок не є потерпілою (Додаток В), що суперечить чинному законодавству. Виявлення таких відповідей дозволило нам зробити висновок про необхідність акцентування уваги на цьому питанні під час навчання поліцейських.

Звісно, подібні дослідження не завжди на 100 відсотків відображають реальну картину, оскільки їх результати можуть бути зумовлені різними факторами, такими як суб'єктивне сприйняття учасників, обмеженість вибірки або неповна інформованість. Однак, навіть з усіма цими обмеженнями, вони можуть стати важливим орієнтиром для подальших дій, досліджень та розробки стратегій. Важливо пам'ятати, що результати таких досліджень варто аналізувати та інтерпретувати з обережністю та урахуванням їхніх обмежень.

Крім того, за допомогою подібних досліджень можна відслідковувати рівень прогресу/регресу. Так, проведене у 2023 році дослідження показало, що 68,7 % респондентів не толерують домашнє насильство, а населення в Україні в цілому обізнано з цією проблематикою та розрізняє його форми [46]. Такий доволі високий відсоток свідчить про успішність проведених останніми роками просвітницьких кампаній, спрямованих на формування нульової толерантності до вчинення домашнього насильства.

Цікаве дослідження було проведено щодо ролі чоловіків у батьківстві під час повномасштабної війни [47]. Як відомо, недостатня кількість часу, яку батьки проводять зі своїми дітьми, може мати негативний вплив на сімейні відносини і загальний стан домашнього середовища. Активна участь батьків у житті дітей сприяє їх емоційному, соціальному та психологічному розвитку. В

Україні, як і в багатьох інших країнах, традиційно більше відповідальності за виховання дітей покладається на матерів. Це пов'язано з культурними та соціальними уявленнями про ролі чоловіків та жінок у сім'ї. І хоча традиційно в Україні матері частіше займаються вихованням дітей, проте сучасні тенденції спрямовані на зміцнення ролі батька в цьому процесі і створення більш рівних умов для обох батьків у вихованні дітей. Це підтверджує зазначене дослідження. Так, кількість чоловіків, які недостатньо часу проводять з дітьми через те, що «це обов'язок жінки» суттєва знизилась з 18% у 2020 році до 2% у 2023 році [47]. Така тенденція є свідченням поступового зміцнення ролі батьківства серед чоловіків і визнання їх важливої ролі у вихованні дітей. Це свідчить про поступове розуміння суспільством необхідності рівного розподілу відповідальності між чоловіками та жінками у вихованні та догляді за дітьми та вказує на зміну уявлень і стереотипів щодо гендерних ролей у такому вихованні. Така позитивна тенденція стала результатом просвіти та активного просування ідей гендерної рівності в суспільстві.

Також проводяться регіональні дослідження різного рівня. Так, у 2023 році в Одесі було проведено дослідження серед суб'єктів, уповноважених боротися з домашнім насильством. В результаті проведеного анкетування було встановлено, що не всі представники суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству обізнані з юридичним терміном «дитина, яка постраждала від домашнього насильства» (лише 70,2%). Також було виявлено, що частина респондентів, які за своїми функціональними обов'язками покликані боротися з жорстоким поведінням з дитиною, самі допускають застосування тілесних покарань. І хоча цей відсоток незначний [48, с. 3, 14, 16], але з урахуванням статусу опитуваних, є недопустимим. Таким чином проведене анкетування виявило, що існує нагальна проблема щодо підвищення юридичної складової знань фахівців, а також активної роботи щодо формування, в першу чергу, у фахівців у сфері боротьби з домашнім насильством нульової толерантності до фізичних покарань дітей.

Тема тілесних покарань дітей виявилася настільки актуальною, що зумовила подальші соціологічні дослідження. Так, наприкінці 2023 року було проведено соціологічне дослідження, метою якого було виявити, які методи виховання найчастіше застосовуються до дітей, і яке ставлення до застосування тілесних покарань до дітей. Дослідження дає підстави для висновків, що стійкі стереотипи й установки, які допускають і виправдовують насильницькі форми виховання дітей, сьогодні серед мешканців м. Одеси поширені не досить широко, але цінності ненасильницького впливу на дітей під час виховання поділяють далеко не всі. Лише близько половини респондентів негативно ставляться до насильницьких методів виховання дитини, у той час як інша половина виправдовує та допускає такі види покарань дітей [49, с. 5, 52].

Наявність різних емпіричних досліджень зумовило необхідність класифікувати їх за наступними критеріями:

- 1) За територією розповсюдження:
  - міжнародні,
  - національні
  - регіональні;
- 2) За юридичним статусом:
  - офіційні (проводяться суб'єктами, уповноваженими на проведення соціологічних досліджень за встановленою процедурою за допомогою відповідного інструментарію);
  - неофіційні (проводяться будь-якими суб'єктами для з'ясування проблемних аспектів та висвітлення реальної ситуації з того чи іншого питання).

Таким чином, усвідомлення та дослідження проблеми домашнього насильства відносно дітей стає все більш інтегральною частиною наукових та соціальних дискусій, а також політичних стратегій боротьби з цим негативним явищем. Втім, незважаючи на прогрес, все ще багато роботи попереду. Для кращого розуміння причин та наслідків жорстокого поводження з дітьми потрібно проводити подальші соціологічні дослідження, які би показували

реальний стан речей. З урахуванням отриманих даних потрібно здійснювати подальші наукові пошуки, які би спонукали удосконалювати нормативно-правові засади, а також розробляти ефективні стратегії боротьби з домашнім насильством щодо дітей.

1.2 Поняття та форми домашнього насильства відносно дітей

Згідно зі статтею 10 ЗУ «Про охорону дитинства», кожній дитині гарантовано право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності, а дисципліна та порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих установах повинні здійснюватися на основі принципів взаємоповаги та справедливості, при цьому має бути виключено приниження честі та гідності дитини [50]. Додатково в законі зазначено, що держава забезпечує захист дитини від усіх форм домашнього насильства, жорстокого поводження, експлуатації та сексуального насильства, зокрема вчиненого батьками чи особами, які їх замінюють [50].

Повністю погоджуємося з думкою Л.М. Пріснякової, яка зазначає, що ставлення суспільства до дітей показує рівень його духовного розвитку, а також соціальної зрілості [51, с. 104]. Якщо суспільство проявляє турботу та здійснює захист дітей, це свідчить про його готовність до вирішення соціальних проблем, підвищення гуманітарних стандартів та забезпечення стабільності. Ставлення до дітей є важливим показником розвиненості суспільства та відображає його здатність до забезпечення благополуччя та розвитку майбутніх поколінь. Також Л.М. Пріснякова зазначає, що, інвестуючи ресурси в дитинство, держава формує основу майбутніх продуктивних сил, тим самим забезпечуючи сталість економічного розвитку та духовного прогресу [51, с. 104]. З цією думкою важко не погодитися, особливо в сьогочасних умовах українського буття. Тому не зважаючи на всі виклики, які стоять перед державою, питання захисту дітей є одним із пріоритетних.

Держава приділяє значну увагу захисту прав та інтересів дітей та визначає охорону дитинства як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має

критичне значення для забезпечення національної безпеки країни та ефективності її внутрішньої політики [50]. Це означає, що захист прав та інтересів дітей виступає не лише як моральний обов'язок суспільства, але й як стратегічний напрям у забезпеченні сталого розвитку та збереженні соціальної стабільності. Законодавство в Україні «ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини» [50]. Забезпечення таких інтересів означає прийняття всіх можливих заходів для забезпечення її благополуччя, розвитку та захисту, з урахуванням її фізичних, емоційних, соціальних та психологічних потреб.

Забезпечення найкращих інтересів дитини, крім іншого, передбачає захист її від будь-яких форм домашнього насильства. Науковці неодноразово зазначали про негативний вплив вчинення насильства щодо дитини. Як слушно зазначає В.О. Меркулова, отримання дитиною психологічної травми та відсутність у неї впевненості в собі, довіри до близьких осіб та здорового розуміння ситуації можуть призвести до морального та фізичного виснаження, що у свою чергу може уповільнити розвиток особистості та призвести до формування ряду патологічних рис характеру [52, с.124]. Дослідниця приходиться до висновку, що «суспільство отримує неповноцінну особу» [52, с.124]. До такого висновку В.О. Меркулова доходить через те, що дитина не має змоги повноцінно взаємодіяти з суспільством, оскільки не готова до його сприйняття та має спотворене уявлення про соціальне життя [52, с.124]. Крім медичних, соціальних та освітніх наслідків поганого поводження з дітьми, існує економічний вплив, включаючи витрати на госпіталізацію, лікування психічного здоров'я, благополуччя дітей та довгострокові витрати на здоров'я [53]. Таким чином, негативні наслідки настають не лише для конкретно взятої дитини, а й для суспільства взагалі. Тому завданням держави є створення умов для усунення негативних факторів, які сприяють жорсткому поводженню з дітьми.

Внаслідок певних факторів дитина може перебувати у складних ситуаціях, які негативно впливають на неї. Законодавством України в цьому сенсі розуміється юридичний термін «складні життєві обставини», визначення якого

міститься постанові Кабінету міністрів України (далі – КМУ) від 1 червня 2020 року № 585, присвяченій питанням соціального захисту дітей, що знаходяться у складних життєвих обставинах [54]. Зазначена дефініція до однієї із таких складних життєвих обставин відносить вчинення домашнього насильства щодо дитини, а також випадки, коли сама дитина становиться кривдником [54]. Таке визначення кореспондується з юридично встановленим терміном «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах» [50]. Так, в ст. 1 ЗУ «Про охорону дитинства» встановлено, що цей термін застосовується до дітей, які, серед іншого, знаходяться в негативних умовах, які суттєво на неї впливають, внаслідок вчинення щодо них домашнього насильства [50].

Досліджуючи дефініцію «складні життєві обставини» С. Стельмах доходить думки, що вони є багатоаспектним і охоплюють психологічні та соціальні компоненти [55, с. 136]. Варто наголосити, що умови воєнного стану додатково створюють надзвичайно складні життєві обставини, які мають суттєвий негативний вплив на дітей. Так, діти становляться жертвами прямого воєнного насильства, отримують поранення, знаходяться довгий час у стані психологічного стресу, втрачають або розлучаються з родиною, тощо. Станом на 9 квітня 2024 року за даними Офісу Генерального прокурора з 24 лютого 2022 року внаслідок воєнних дій загинуло 539 дитини, 1287 дитини поранені, 2073 вважаються зниклими, 19546 депортовані та/або примусово переміщені. Але ці данні не є повними, адже внаслідок тимчасової окупації та веденням бойових дій вкрай важко вставити реальну кількість постраждалих дітей [56].

Аналізуючи передбачені в постанові КМУ від 1 червня 2020 р. № 585 [54], підстави, можна виокремити, що потрапляння дитини в складні життєві обставини можливо внаслідок, по-перше, об'єктивних чинників; по-друге – через жорстоке поводження зі сторони інших осіб; а також внаслідок наявності загрози її здоров'ю та життю.

В ст. 1 ЗУ «Про охорону дитинства» встановлено, що жорстоке поводження з дитиною проявляється у будь-яких формах різного насильства над дитиною, в т.ч. і домашнього [50]. Втім, закон не обмежується лише зазначеним,

відносячи до жорстокого поводження ще вчинення незаконних угод стосовно дитини [50]. Наслідки жорстокого поводження з дитиною можуть бути різноманітними і серйозно впливати на її стан. Більш того, жорстоке поводження з дитиною часто стає причиною її смерті. Так, відповідно до статистики, немовлята та діти віком до 3 років мають найвищий ризик померти від жорстокого поводження з дітьми та недостатнього догляду [57].

Визначаючи прояви жорстокого поводження з дитиною законодавець виділяє окремою формою вчинення діяння у формі дія або бездіяльності домашнього насильства, не тільки тоді коли дитина безпосередньо від нього постраждала, а й тоді, коли вона була його свідком (очевидцем) [54]. Аналізуючи дослідження, проведене в декількох країнах, в т.ч. і в Україні, Т.М. Малиновська припускає, що у разі наявності домашнього насильства між батьками діти, скоріше за все, також потерпають від такого насильства, і в подальшому існує значний ризик для них або самим стати кривдником чи постраждалою особою [58, с. 103]. Існує кілька механізмів, які пояснюють цю тенденцію. По-перше, діти, які перебувають у середовищі насильства, знаходяться під постійним психологічним стресом, що вкрай негативно впливає на їх емоційний стан. По-друге, такі діти можуть наслідувати агресивні та насильницькі стилі спілкування та розв'язання конфліктів. Це може призвести до того, що вони в подальшому стануть кривдниками або потерпати від насильства у власних стосунках.

Крім того, законодавець визнає перебування дитини у складних життєвих обставинах не тільки тоді, коли щодо дитини вчиняються протиправні дії, але й тоді, коли дитина сама їх вчиняє, оскільки окремим проявом жорстокого поводження у вказаній постанові КМУ № 585 також визнається діяннями домашнього насильства, в якому дитина є кривдником [54]. Такий підхід ґрунтується на визнанні того, що дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, може бути як постраждалою, так і кривдником. Тому законодавство визнає не лише випадки, коли проти дитини вчиняються протиправні дії, а й ситуації, коли дитина сама вчиняє насильство, оскільки вона сама потребує підтримки та захисту.

Відповідно до філософської концепції Джона Локка, при народженні душа людини подібна до чистого аркуша паперу («*tabula rasa*») [59]. Саме батьки (або особи, що їх замінюють) відіграють ключову роль у формуванні досвіду дитини, адже саме їх дії, виховання, приклади та стосунки з дитиною впливають на її розвиток і формування як особистості. Недарма в Україні закріплений принцип, що батьки несуть відповідальність за правопорушення, що вчиняються дітьми. Так, ч. 3 ст. 184 КУпАП передбачено, що у разі вчинення дитиною адміністративних правопорушень у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років (за винятком булінгу), а також відповідно до ч. 4 зазначеної статті у разі вчинення ними діянь, які містять ознаки кримінального правопорушення, але вони не досягнули віку кримінальної відповідальності, відповідальність несуть батьки або особи, які їх замінюють [60]. Також передбачена цивільно-правова відповідальність у разі заподіяння шкоди малолітньою особою (ст. 1178 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) та неповнолітньою особою (ст. 1179 ЦК України) [61].

Таким чином, як вчинення домашнього насильства щодо дитини, так і нею безпосередньо – це є проявом жорстокого поводження з дитиною та свідчить про те, що вона перебуває у складних життєвих обставинах.

Домашнє насильство є юридично визначеною категорією, яке закріплено в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [62]. Таке визначення ґрунтується на міжнародних стандартах та враховує різноманітні аспекти насильства та його форми, що можуть існувати в рамках сімейних відносин, та наголошує на потребі захисту всіх осіб, які перебувають у вразливому стані внаслідок таких ситуацій.

В рамках нашого дослідження варто нагадати, що національним законодавством встановлений обов'язок батьків піклуватися про дітей, а в ст. 150 Сімейного кодексу України (далі - СК України) визначається перелік їх обов'язків щодо виховання та розвитку дитини, до яких належить обов'язок виховувати дитину з повагою до прав і свобод людей, любові до власної сім'ї, відданості своєму народу та Батьківщині [63]. Ці зобов'язання відображають

важливі аспекти громадянського виховання та національного самоусвідомлення. Виховання в дусі поваги до прав та свобод інших людей підкреслює значення взаємоповаги, толерантності та відповідальності перед суспільством. Це сприяє формуванню громадянської свідомості та розвитку позитивних взаємовідносин у суспільстві. Любов до своєї родини відіграє ключову роль у формуванні особистісних цінностей, соціальних зав'язків, підтримки та взаєморозуміння в межах родинного кола, що сприяє вихованню в дитини відчуття безпеки, приналежності та взаємоповаги. Любов до свого народу та Батьківщини відображає глибоке патріотичне ставлення до своєї культури, історії та традицій. Це спонукає дитину розвивати свідоме ставлення до своєї нації, бути активним учасником життя суспільства та прагнути до його процвітання та розвитку. Події, які відбуваються останніми роками в Україні є яскравою ілюстрацією необхідності патріотичного виховання молоді. Наразі в цьому напрямі активно працюють навчальні заклади. Але варто наголосити, що таке виховання в закладах світи є вторинним, оскільки саме родина є першоджерелом формування основних цінностей та понять у дитячому житті. Сім'я відіграє вирішальну роль у вихованні дитини, передаючи їй культурні, моральні та соціальні норми, які вона приймає як свої основні життєві принципи. Виховання в сімейному оточенні допомагає дитині зрозуміти світ навколо себе, розвиває її соціальні навички, сприяє формуванню особистості та відповідальності. Таким чином, сім'я виступає важливим фактором у формуванні індивідуальності та соціальної адаптації дитини, а школа лише доповнює цей процес, надаючи додаткові знання та навички. Отже, зазначені зобов'язання батьків є важливими для формування гармонійної та відповідальної особистості, яка поважає права інших, цінує сімейні та національні цінності та прагне до позитивного внеску у розвиток свого суспільства.

Також законодавством покладений обов'язок на батьків піклуватися про дитину, зокрема її здоров'я, фізичний, духовний, а також моральний розвиток [63]. Для успішної соціалізації батьки також мають забезпечити отримання дитиною повної загальної середньої освіти та підготувати її до самостійного

життя [63]. Цікаво, що на рівні закону на батьків покладається зобов'язання поважати дитину, а також встановлена заборона щодо будь-яких видів експлуатації батьками своєї дитини, а також застосування фізичних покарань або таких покарань, що принижують гідність дитини [63].

У випадках, коли батьки належним чином не виконують передбачені законодавством обов'язки щодо виховання та розвитку дитини, це може мати ознаки домашнього насильства. Але важливо відрізнити факти безпосередньо домашнього насильства та невиконання батьками батьківських обов'язків. На наш погляд, головна відмінність полягає в умислі. Домашнє насильство завжди здійснюється умисно, адже якщо мова йде про необережність, це виключає факт саме насильства. У той час як невиконання батьками батьківських обов'язків може здійснюватися як умисно, так і необережно. Невиконання батьками батьківських обов'язків, у свою чергу, може виявлятися у різних формах: від недбалості та недостатньої уваги до дітей до відмови в забезпеченні основних потреб, які включають в себе емоційну підтримку, створення безпечного середовища, адекватне харчування та доступ до освіти та медичної допомоги. У разі, якщо невиконання батьками своїх обов'язків здійснюється свідомо та умисно, може йти мова про домашнє насильство.

Саме родина має захищати дитину, забезпечуючи їй безпеку, підтримку та умови для її фізичного, емоційного та психологічного розвитку. Родинне середовище повинно бути місцем, де дитина відчуває себе коханою, підтриманою та захищеною. Але у випадку невиконання батьками своїх обов'язків сім'я стає не опорою, а загрозою. Погоджуємося з Т.О. Борець, що в такому випадку найближчі люди частіше стають джерелом загрози, оскільки діти, які через свою незахищеність та уразливість повністю залежать від дорослих і саме з їх вини потерпають від домашнього насильства [64, с. 32]. З огляду на це в ст. 155 СК України передбачається можливість притягнення батьків (або осіб, що їх замінюють) до відповідальності, якщо вони ухиляються від виконання своїх обов'язків [63]. В залежності від діяння відповідальність може бути кримінальна, адміністративна або цивільна.

Прояви насильства до дітей, вчинені в родині, є різноманітними та спрямовані на фізичне, сексуальне та психологічне здоров'я дитини, а також впливають на її рівень життя. З урахуванням цього ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлено чотири форми його вчинення: психологічне, економічне, фізичне та сексуальне [62]. Розглянемо особливості вчинення кожної форми домашнього насильства по відношенню до дитини.

В ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлено перелік діянь, що є проявами економічного насильства [62]. Створення належних умов для життя дитини є обов'язком батьків, який полягає у забезпеченні фізичного, психологічного, соціального та освітнього розвитку дитини, забезпеченні безпеки, здоров'я та добробуту. Це ґрунтується на міжнародних стандартах, зокрема відповідає ст. 27 Конвенції про права дитини, в якій передбачено, що батьки та інші особи, які відповідають за виховання дитини, є відповідальними за створення, в межах своїх здібностей та фінансових можливостей, умов життя, які є необхідними для розвитку дитини [65].

Цікаво, що економічне насильство по відношенню до дорослих та дітей проявляється в різних формах. Економічне насильство частіше за все визначається як навмисна модель контролю, в якій люди втручаються в здатність свого партнера набувати, використовувати та підтримувати економічні ресурси та включає в себе поведінку, яка контролює, експлуатує або розподіляє економічні ресурси індивіда, включаючи зайнятість [66]. Таким чином, по відношенню до повнолітніх членів родини, економічне насильство має фінансовий характер та спрямовано на обмеження та/або контроль фінансовими ресурсами та можливостями. Як зазначає І.А. Ботнарєнко, економічне насильство переважно вчиняють особи, які мають контроль над фінансами сім'ї, та найчастіше спостерігається у тих, хто є єдиними або основними постачальниками фінансів в родині, оскільки вони вважають, що мають пріоритетне право контролювати сімейний бюджет [67, с. 25].

Щодо дітей економічне насильство частіше проявляється у формі нехтування потребами дитини. Так, ряд науковців вживають поняття

«економічне насильство» та «нехтування потребами дитини» як синоніми, даючи визначення, що воно представляє собою хронічну нездатність чи небажання батьків (осіб, які відповідальні за догляд за дитиною), забезпечувати її основні потреби відповідно до віку, включаючи турботу, харчування, одяг, житло, медичний догляд, освіту та захист [68, с. 15]. Ми не повністю згодні з цією позицією, оскільки вона потребує деталізації. Щоб повніше зрозуміти взаємозв'язок між економічним насильством і нехтуванням потребами дитини, важливо розглядати різні контексти і ситуації, в яких ці явища можуть виникати. Наприклад, економічне насильство може включати цілеспрямоване обмеження доступу до фінансових ресурсів, що є формою контролю і маніпуляції. Така поведінка може не обов'язково бути пов'язана з безпосереднім нехтуванням потребами дитини, але все ж таки створює серйозні перешкоди для її розвитку та добробуту. З іншого боку, нехтування потребами дитини часто включає невиконання батьківських обов'язків щодо забезпечення необхідних умов для зростання і розвитку дитини, які можуть бути результатом як фінансових труднощів, так і інших факторів, таких як хвороба, незнання чи ігнорування потреб дитини. Враховуючи це, важливо розрізняти, коли нехтування є результатом економічного насильства і коли воно виникає з інших причин.

Розуміючи нехтування потребами дітей як недостатнє забезпечення дитини необхідними потребами, такими як харчування, одяг, проживання, виховання, освіта, медична допомога, з боку батьків або осіб, що їх замінюють, Л.В. Рень підкреслює, що таке поведіння може бути внаслідок існування об'єктивних причин, так і у разі їх відсутності. [69, с. 231]. Таким чином, нехтування потребами дитини може бути як усвідомленим, так і несвідомим. Усвідомлене нехтування – це навмисне ігнорування потреб дитини з боку батьків або інших дорослих, які за неї відповідають. Несвідоме нехтування може бути викликане різними факторами, такими як бідність, психічні захворювання, відсутність знань про те, як правильно доглядати за дитиною, тощо. Дослідники підкреслюють, що нехтування потребами дитини може відбуватися не лише в родинах з низьким матеріальним статусом. Іноді батьки можуть діяти таким

чином через відсутність батьківських навичок (наприклад, якщо зростали в інтернаті), у разі відсутності прив'язаності до дитини, що особливо актуально до родин, в яких батьки зловживають алкоголем та наркотиками [70, с. 15].

Розрізнення усвідомленого та неусвідомленого нехтування потребами має вирішальне значення при кваліфікації діяння, оскільки домашнє насильство можна кваліфікувати лише у випадку, коли батьки/особи, що їх замінюють, маючи відповідні ресурси, в першу чергу – матеріальні, свідомо позбавляють дитину необхідних речей. Тому окремої уваги потребує розмежування адміністративної відповідальності у разі нехтування потребами дитини відповідно до ст. 173-2 КУпАП та ст. 184 КУпАП. На нашу думку, відповідальність за ст. 173-2 КУпАП, тобто за вчинення економічного насильства щодо дитини, має наставати у випадку усвідомленого нехтування потребами дитини та за умови наявності у батьків або осіб, що їх замінюють, відповідних ресурсів для їх задоволення. В інших випадках доцільно застосовувати положення ст. 184 КУпАП.

Типові різновиди економічного насильства щодо дітей науковці досліджували у своїх роботах [68, с. 15]. Дискусійними є погляди науковців та суддів на питання щодо несплати аліментів. Наприклад, О. Книженко зазначає, у разі злісної несплати аліментів це діяння можна віднести до економічного насильства [71, с. 48]. Інші науковці також підтримають таку позицію [72, с. 114]. У той же час у постанові Верховного суду України зазначається, що сам по собі факт несплати комунальних платежів та аліментів на утримання матері, особливо враховуючи, що вона отримує пенсію та самостійно розпоряджається нею, не є достатньою підставою для визнання цих дій як економічного насильства з боку сина [73]. Втім, щодо рішення суду потрібно зауважити, що такий висновок був зроблений щодо несплати аліментів на утримання матері, яка отримує пенсію, тобто яка має законний дохід. Що ж стосується дитини, то підтримуємо думку науковців, які розглядають несплату аліментів на утримання дитини як прояв систематичного економічного насильства, але лише у разі, коли

особа фінансово спроможна це робити, але внаслідок свого небажання, відмовляється сплачувати такі аліменти.

Слушною є думка О.С. Чепік-Трегубенко, що економічне насильство часто не розпізнається як форма насильства в свідомості людини [74, с. 66]. Також значна частина молоді не знає, як правильно поводити себе з дітьми. Становлячись батьками у молодому віці, не маючи достатнього досвіду та знань щодо виховання дітей, молоді батьки часто намагаються вирішити всі труднощі за допомогою сили чи застосуванням психологічного тиску на дитину [75, с. 159]. В цьому аспекті ми підтримуємо думку В. Шахрай, яка зазначає, що виходом із цієї ситуації може стати забезпечення функціонування інституту батьківства, який би готував майбутніх батьків до виконання ними обов'язків щодо виховання дитини, причому таку підготовку варто починати ще зі шкільного віку [76, с. 269].

Необхідність отримання навичок виховання дитини підтверджується й емпіричними даними. Так, за результатами опитування більшість респондентів зазначили про необхідність започаткування курсів для батьків, на яких би вони могли отримати інформацію щодо ненасильницьких методів виховання дітей. При цьому 21,8 % респондентів передбачають добровільний порядок відвідування таких курсів, 23,4 % наголошують на обов'язковості такого відвідування, при цьому переважна більшість – 51 % опитуваних наполягають на обов'язковості відвідування подібних курсів батьками, лише у випадку, коли вже зафіксовані факти вчинення ними домашнього насильства щодо дитини. Як слушно зазначають авторки проведеного анкетування, організація курсів для батьків (інших законних представників) може стати ефективним інструментом формування нульової толерантності не тільки відносно тілесних покарань дітей, а стати підґрунтям для формування нульової толерантності до вчинення домашнього насильства взагалі [48, с. 17]. Цю ідею підтримують й інші дослідники. Так, Т. Спіріна та А. Цвігун підкреслюють, що рівень педагогічної культури батьків відіграє ключову роль у профілактиці домашнього насильства,

оскільки це значно знижує ризик виникнення насильницьких дій в родині [75, с. 159].

На думку Л.В. Рень саме нехтування потребами дітей вважається самим поширеним видом жорстокого поводження з дітьми по всьому світу [69, с.231]. При цьому ситуація загострюється ставленням суспільства до таких дітей. Адже діти, які зазнали фізичного або сексуального насильства, викликають співчуття, а діти-жертви недбалого ставлення – відторгнення, насмішки, що спричиняє зниження і без того невисокої самооцінки [69, с. 231]. Як наголошують дослідники, небезпека економічного насильств щодо дітей полягає ще й в тому, що у випадках відсутності отримання коштів від батьків легальним чином, такі діти можуть почати здійснювати правопорушення, зокрема крадіжки, вдаватися до жебрацтва, брати участь в азартних іграх, тощо [68, с. 16].

З економічним домашнім насильством тісно пов'язано психологічне. Деякі дослідники навіть зазначають, що таке насильство є різновидом психологічного [74, с. 66]. Втім, зважаючи на законодавчу визначеність та розрізнення цих форм насильства, з цією думкою важко погодитися. Дійсно, економічне домашнє насильство часто використовується як інструмент для психологічного контролю та маніпуляції, що підкреслює його психологічний вплив на жертву. Насильство такого типу не тільки обмежує фінансову незалежність, але й може спричиняти відчуття безпорадності, зниження самооцінки та ізоляції, що є характерними рисами психологічного насильства. Проте, важливо розуміти, що хоча економічне насильство може мати психологічні компоненти, воно має свої специфічні характеристики і наслідки, які вимагають окремого визнання та відповідного реагування. Юридичне розмежування цих форм насильства в законодавстві дозволяє застосувати більш цілеспрямовані та ефективні механізми захисту постраждалих осіб. Це також важливо для розробки соціальних програм і ініціатив, спрямованих на превенцію та ліквідацію насильства в усіх його проявах.

Для життя та розвитку особистості необхідне забезпечення як біогенних (харчування, одяг, сон та ін.), так і психогенних (розвиток когнітивних навичок)

та соціогенних (гарні відносини з батьками, емпатія, дружба) потреб [69, с. 231]. Для всебічного розвитку особистості цілісний підхід до задоволення потреб є критично важливим. Біогенні потреби становлять основу здоров'я та фізичного благополуччя і є необхідною умовою для нормального функціонування тіла, адже без адекватного харчування, належного одягу та достатнього сну дитина не може повноцінно розвиватися. Психогенні потреби є вирішальними для розвитку дитини. Соціогенні потреби, такі як наявність стабільних та позитивних відносин з батьками та ровесниками, емпатія та дружба, є основою для розвитку емоційної стабільності та соціальних навичок. Вони важливі для формування здорових міжособистісних взаємин та здатності адаптуватися до соціальних ситуацій. Тому так важливо захищати дитину від всіх форм насильства.

Найбільш поширеним видом домашнього насильства є психологічне, юридичне визначення якого міститься в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [62]. Характеризуючи психологічне насильство науковці зазначають, що воно пов'язане з бажанням кривдника контролювати постраждалу особу та спрямоване на позбавлення можливості її проявляти свою волю [77, с. 51]. Як зазначають дослідники, порівняно з фізичним та сексуальним насильством, ідентифікація психологічного жорстокого поведіння може бути складнішою, оскільки немає фізичних доказів його виникнення [78]. Тому уповноважені на це суб'єкти повинні самі докладати зусилля для ідентифікації можливого вчинення домашнього насильства щодо дитини.

Доволі часто по зовнішнім ознакам можна зробити припущення, що дитина потерпає від домашнього насильства. Так, про це свідчить поведінка дітей, їх зовнішній вигляд, прояв емоцій, тощо. Більш докладно можливі наочні ознаки вчинення психологічного насильства щодо дітей були проаналізовані та викладені в навчально-методичному посібнику щодо підготовки поліцейських з питань захисту прав дітей [79, с. 353]. Автори посібника вказують на індикатори різних форм насильства щодо дітей, а також наводять певні маркери, за

допомогою яких можна розпізнати вчинення психологічного насильства щодо дітей за допомогою емоційних та поведінкових ознак різних вікових груп дітей [70, с. 16-17]. Чому так важливо знати ці індикатори? Доволі часто буває так, що психологічне насильство щодо дитини тяжко ідентифікувати. З огляду на це уповноважені особи повинні знати, в чому воно може проявлятися, щоб своєчасно виявляти та реагувати на такі випадки. Як слушно зазначає В.О. Меркулова, на практиці доволі часто трапляються випадки недооцінювання ступеню суспільної небезпеки вчинення психологічного насильства щодо дітей, оскільки воно складно виявляється, з огляду на що не завжди розглядається в якості приводу для втручання [52, с. 123].

Дослідники виділяють наступні основні типи психологічного насильства по відношенню до дитини: ігнорування потреб дитини, відторгнення, погрози і тероризування, ізоляція та розбещення [80, с. 195]. Розглянемо їх більш докладніше.

Ігнорування потреб дитини розглядається як нездатність та/або небажання батьків виражати свою прив'язаність до дитини, проявляти емпатію, турботу та любов; ігнорування першочергових потреб дитини щодо підтримки, спілкування, безпечного оточення, тощо [80, с. 195]. Це є проявами нехтуваннями потребами дитини. Як ми вже зазначали, таке нехтування в залежності від діяння може бути проявом як економічного, так і психологічного насильства. В розрізі саме психологічного насильства це проявляється в тому, що батьки не звертають уваги на почуття дитини, не підтримують її, не дають їй відчувати себе цінною та важливою, не обіймають дитину, не цілують її, не говорять їй компліментів, не проводять з нею час.

Відторгнення характеризується приниженням дитини, в т.ч. зробленому прилюдно; пред'явленням черезмірних вимог, що не відповідають рівню її розвитку; демонстрації на публіці негативних якостей дитини; сприяння формування у дитини провини за плач, проявлений страх або гнів, сувора критика та ін. [80, с. 195]. Не всі дорослі можуть адекватно реагувати та конструктивну критику, що ж стосується дітей, то постійні критичні зауваження

та зневірення у її можливостях свідчать про нехтуванням потреби дитини у самоповазі, що сприяє формуванню низької самооцінки та ряду інших психологічних проблем у дорослому житті.

Погрози і тероризування дитини проявляються в різних формах [80, с. 195]. Доволі часто вони поєднуються з маніпулюванням. Наприклад, батьки погрожують «розлюби» дитину у разі неналежної, на їх суб'єктивний погляд, поведінки. Також сюди відноситься шантаж. Іноді під час кваліфікації діяння кривдника працівники поліції допускають помилку щодо встановлення форми домашнього насильства, коли, наприклад, висловлюються погрози вигнати дитину з дому. Розглядаючи цілком правильно це як позбавлення житла, поліцейські упускають із виду, що дитину не виганяють з дому, а лише погрожують це зробити. Тож, кваліфікувати таке діяння потрібно саме як психологічне насильство, а не як економічне. Так само і у випадках погрози вчинити фізичну або сексуальну форму насильства такі дії повинні кваліфікуватися як вчинення психологічного насильства.

Ізоляція як прояв психологічного насильства передбачає безпідставні обмеження дитини щодо спілкування з іншими дітьми та дорослими, а також фізичну ізоляцію, зокрема заборону виходити з дому, тощо [80, с. 195]. Але тут важливо, щоб такі обмеження були саме безпідставними. Як правило, така ізоляція використовується як засіб контролю чи покарання дитини. Ізоляція має серйозні наслідки для соціальної адаптації дитини та її відносин з іншими, а також призводить до відчуття самотності, відчуження, непевності та невміння у майбутньому будувати стосунки в соціумі.

Розбещення включає стимулювання дитини до асоціальної поведінки, наприклад: крадіжок, вандалізму, інших протиправних дій тощо; заохочення самодеструктивної поведінки, зокрема спонукання дитини до вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин тощо [80, с. 195]. Мотивування дитини до антисоціальних дій може включати похвалу, нагородження або навіть заохочення до неетичних чи небезпечних дій. Це значно збільшує ризик виявлення антисоціальної поведінки у майбутньому.

На підставі аналізу зазначених проявів психологічного насильства можемо констатувати, що по відношенню до дитини воно проявляється у значно ширшому розумінні. Ми погоджуємося з думкою В.О. Меркуловою, яка зазначає, що на сьогодні стоїть завдання щодо визначення поняття, яке адекватно відображало б його специфіку враховуючи сучасні тенденції [52, с. 126]. Зазначений напрям роботи є доволі широким і, на наш погляд, потребує самостійного ґрунтовного дослідження, тож є перспективним напрямом наукових доробок.

Як і психологічне, фізичне насильство щодо дітей є, на жаль, доволі розповсюдженим явищем. Більш того, частиною суспільства взагалі не сприймається в якості форми насильства, а розуміється як форма виховання. Звертає увагу, що відповідно до останніх соціологічних досліджень дорослих, які зізнаються в застосуванні фізичних покарань до власних дітей під час виховання значно менше (від 8% до 11%), ніж тих, які зазначають, що використовують під час виховання крики, лайку, тобто діяння, які можуть підпадати під прояви психологічної форми насильства (27%). Така різниця може бути обумовлена тим, що при аналізі практик застосування різних форм покарань дітей важливо пам'ятати, що йдеться про декларації в рамках опитування. Так, застосування фізичних покарань до дітей останніми роками розглядають, зокрема в українському інформаційному полі, як соціально несхвалювану поведінку, що дає підстави припустити, що не всі респонденти ризикнуть зізнатися в застосуванні фізичного насильства [49]. З іншого боку це свідчить про те, що недостатньо уваги приділяється роз'ясненню протиправності застосування психологічного насильства щодо дітей та його можливим проявам. І враховуючи відносно невисокі показники застосування фізичного насильства до дітей в порівнянні з дослідженнями минулих років, можна припустити, що соціальний осуд тієї чи іншої форми насильства відносно дітей може сприяти зменшенню її застосування.

Поняття фізичного насильства зафіксовано в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і передбачає повну заборону будь-якого

фізичного впливу на дитину [62]. Втім, заборона щодо фізичних покарань дитини містилася в українському законодавстві ще за довго до прийняття профільного закону. Така заборона існує ще з 2002 року, коли був прийнятий СК України, ст. 150 якого чітко встановила сувору заборону як фізичних покарань дитини, так й інших покарань, які принижують гідність дитини як людини [63]. Відсутність відповідної статті, яка передбачала би за це відповідальність (мова не йде про кримінально-карні діяння, коли дитині були завданні побої або тілесні ушкодження), робила зазначене положення СК України декларативним. Певні зміни в цьому напрямку викликало внесення до КУпАП ст. 173-2, яка встановлює відповідальність, зокрема, і за фізичне насильство [60].

Окрім переліченого в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» фізичне насильство охоплює залучення дітей до вживання наркотичних чи отруйних речовин, алкоголю, а також пропонування шкідливих речовин або медичних засобів, які можуть призвести до отруєння або одурманення, а також спроби задушення або утоплення [68, с. 16; 81, с.110]. Фізичне насильство також може проявлятися у вчинках, що шкодять здоров'ю або становлять загрозу життю дитини. Наприклад, коли дитину виганяють на мороз без теплого одягу, довгий час примусово утримують в приміщенні, яке не призначене для дітей, не дають їй їжу та воду, порушують режим сну, тощо [68, с. 16]. Останні зазначені прояви схожі з економічним насильством, тому важливо розрізнити ці дві форми. Форму фізичного насильства такі дії отримують тоді, коли в їх наслідок створюється реальна загроза життю та здоров'ю дитини. Одним із видів фізичного насильства є синдром «струшеної дитини», який виникає, коли дитину інтенсивно трясуть, що може призвести до внутрішніх крововиливів та ушкоджень кісток, навіть якщо зовнішні ознаки не спостерігаються [68, с. 16]. Особливо це небезпечно для маленьких дітей, зокрема, немовлят, оскільки подібні дії можуть спричинити серйозні фізичні травми і навіть летальні випадки.

Фізичне насильство щодо дитини може бути виявлено лікарями під час огляду дитини. Це може бути виявлено через ознаки фізичних травм, які не

пояснюються медичними причинами, або через поведінку дитини під час прийому, таку як страх, відмова від комунікації з лікарем або відмова від лікування. У своєму науковому дослідженні авторки визначили індикатори обґрунтованої підозри вчинення фізичного насильства над дитиною за ушкодженнями і травмами, які можуть бути використані медичними працівниками в наданні допомозі постраждалій дитини та виявлення фактів фізичного насильства щодо дитини [81]. Лікарі та медичний персонал (наприклад, в навчальних закладах) часто є першими, хто може виявити ознаки фізичного насильства. Тому вважається необхідним адміністрації медичних закладів постійно наголошувати на необхідності звернення до поліції у випадку виявлення ознак фізичного або інших форм насильства та недопустимості замовчення таких фактів.

Поняття сексуального насильства, як і дефініції інших форм домашнього насильства, міститься в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидія домашньому насильству» [62]. Окрім визначених в зазначені статті, фахівці виділяють й інші прояви сексуального насильства щодо дітей [82, с. 146]. У ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства міститься доволі розгорнуте поняття сексуального насильства щодо дитини і включає його різні прояви. Зокрема таке насильство визначається як здійснення дій сексуального характеру з дитиною, яка не досягла відповідного віку, а також у випадках, коли для вчинення таких дій застосовуються примусові заходи, в т.ч. психологічного характеру, зокрема в родині, а також у випадках, коли дитина перебуває у вразливому стані або залежному становищі [83]. Вік так званої сексуальної згоди різниться в різних країнах і у більшості випадків залежить від релігійних переконань. Відповідно до українського законодавства такий вік становить 16 років, що логічно вбачається у забороні ст. 155 Кримінального кодексу України (далі - ККУ) вчиняти дій сексуального характеру щодо особи, яка не досягла шістнадцяти років [84].

Сексуальне насильство вважається однією із найгірших форм вчиненого насильства до дітей. За даними ЮНІСЕФ, приблизно два мільйони дітей

використовуються в секс індустрії щороку [85]. Відповідно до статистики, в Європі майже кожна п'ята дитина страждає від сексуального насильства, причому у чотирьох із п'яти випадків таке насильство вчиняє особа, знайома дитині [86]. Україна, на жаль, не є винятком. Проблематика сексуального насильства щодо дітей тривалий час замовчувалася. З цього приводу С.В. Романцова зазначає, що в першу чергу це обумовлено ідеологічними засадами радянської епохи, а згодом – культурними особливостями та менталітетом значної частини українського суспільства, де вважалося, що питання статевих відносин не повинні обговорюватися публічно [87, с. 1].

Сексуальне насильство відносно дитини, як правило, не відноситься до категорії імпульсивних та випадкових явищ [88, с. 12]. Як правило, воно ретельно сплановане та характеризується підготовчим, часто доволі тривалим, періодом. З огляду на наслідки, які настають в результаті вчинення такого насильства, вчинення сексуального насильства передбачає настання виключно кримінальної відповідальності.

Фахівці зазначають, що проблеми виявлення та ідентифікації сексуального насильства щодо дітей зумовлені низкою факторів, зокрема тим, що, по-перше, такі діяння вчиняються таємно від інших, по-друге – висока вірогідність замовчування дитиною такого факту або несвоєчасність сповіщення про це, особливо якщо таке насильство вчиняється близькою особою; по-третє, уповноважені органи не завжди спроможні розпізнавати поведінкові ознаки сексуального насильства щодо дітей та сформулювати обґрунтовані підозри та повідомити про це [89, с. 9]. І якщо на перші два визначені фактори впливати доволі складно, то останній потребує якнайшвидшого усунення.

Також важливою постає проблема належного документування фактів сексуального насильства щодо дитини. Складність полягає в тому, що потрібно забезпечити баланс між захистом прав дитини та збором доказів, які можуть бути використані в суді. П.І. Пархоменко на підставі дослідження нормативно-правової бази визначає такі керівні принципи, з урахуванням яких повинні

документуватися порушення прав дитини, що пов'язані зі вчинням сексуального насильства щодо неї: забезпечення найкращих інтересів дитини; відповідальність держави; баланс між правом особи, яка підозрюється, на справедливий суд і правами особи, яка є потерпілою; своєчасність; безпека; конфіденційність; взяття дитиною участі у прийнятті рішень стосовно неї [90, с. 79]. На його думку, з якою важко не погодитися, вони являють собою практичний інструмент документування порушень прав дитини, пов'язаних з сексуальним насильством, який може стати орієнтиром для слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів, інших осіб, які працюють із дітьми, постраждалими внаслідок сексуального насильства [90, с. 79] .

За результатами кримінологічного аналізу, проведеного С.В. Романцевою, в 90,9 % випадків жертвами сексуального насильства, яке вчиняється в родині стають діти, причому у 59,4 % випадків – це хлопчики [87, с. 12]. У той же час більшість результатів різноманітних емпіричних досліджень в різних країнах світу встановлюють, що дівчата частіше зазнають сексуального насильства, а хлопці частіше зазнають фізичного насильства. Тим не менш, деякі звіти з азіатських культур показали гендерну еквівалентність або навіть більш високу поширеність сексуальної віктимізації серед хлопчиків. Як слушно зазначають дослідники, більш висока стигма з сексуальною віктимізацією серед дівчат може сприяти зниженню розкритого рівня та помилковій гендерній різниці в цих звітах [91].

У значної кількості людей переважають стереотипи, що сексуальне насильство над дітьми вчиняють, яка правило, незнайомці. Це підтверджують результати опитування, проведеного в 2023 році в Україні. На думку 62 % респондентів сексуальне насильство до дітей вчиняють переважно незнайомі особи, 41 % опитуваних вважає, що таке вчиняють некровні родичи, 33 % - друзі та однокласники, 32 % - інші знайомі [92]. Втім, такі уявлення не відповідають дійсності. Як зазначає психологиня центру «Барнахус» М. Гевко, найчастіше з практики насилля, зокрема, сексуальне щодо дітей здійснюють найближчі люди, родичі – брати, дядьки, сусіди. За її словами, попри дані, які вже внесені до

Єдиного реєстру досудових розслідувань, насправді статистика щодо дитячого насильства не є фіксованою, позаяк часто діти не повідомляють дорослим про такі випадки, або ж дорослі, знаючи про випадки насильства, не повідомляють про це відповідним органам та службам [93].

Дійсно, домашнє насильство є латентним правопорушенням, про що зазначають майже всі дослідники у своїх наукових доробках [94, 95, 96]. А. Одинокова відносить домашнє насильство до середньолатентних злочинів у випадку, коли про це відомо найближчому оточенню і до високолатентних, якщо особа нікому про нього не повідомляє і не звертається до поліції [95]. Одним із заходів, який спроможний вплинути на зменшення рівня латентності злочинів, як зазначає О.М. Гумін, є активне проведення просвітництва населення для підвищення рівня правосвідомості, а також правової культури у суспільстві [96, с. 230], тому надзвичайно важливим є проведення просвітницької роботи серед дітей. Про це вже давно йде мова. Зокрема, ще у 2018 році вносилися пропозиції до Міністерства освіти з метою вдосконалення сексуальної просвіти молоді [97, с. 19]. Дійсно, надзвичайно важливо здійснювати таку просвіту, оскільки це є позитивним вкладом в майбутнє.

Здійснення сексуальної просвіти молоді дозволяє вирішити наступні проблеми:

- запобігання захворюванням, що передаються статевим шляхом та незапланованим вагітностям шляхом поширення інформації про методи контрацепції;
- підтримка здорових відносин між партнерами шляхом включення тем про згоду, комунікацію та взаємоповагу, що сприяє формуванню здорових стосунків;
- захист від сексуального насильства, в т.ч. домашнього, та експлуатації шляхом інформованості про права (в першу чергу про згоду на секс), а також навчання розпізнавати небезпеку та надання алгоритму дій у небезпечних ситуаціях;

- формування відповідальної поведінки шляхом навчання молоді усвідомленню наслідків своїх дій і відповідальності за свої рішення;

- сприяння гендерній рівності шляхом розвінчання гендерних стереотипів, тощо.

Як показує статистика, в основному населення розуміє важливість здійснення сексуальної просвіти дітей. Розпочинати таку просвіту на думку 46 % респондентів потрібно ще до 8 років, 80 % опитуваних оптимальним віком визначають 9-13 років, але більшість респондентів (92 %) вважають, що проводити таку просвіту потрібно після 14 років. При цьому зміст освітньої програми повинен враховувати вік дітей та включати широкий перелік тем не лише про анатомічні особливості та репродуктивні функції, а й питання щодо сексуальності, прийняттям себе, безпечної поведінки в Інтернеті, гендерної рівності, тощо [92, с. 8].

На наш погляд, після 14 років вже доволі пізно здійснювати сексуальну просвіту дітей, оскільки в цьому віці підлітки вже перенасичені інформацією, при чому не завжди коректною, з різних джерел, в основному зі слів друзів та інтернету. Ми вважаємо, що у віці 6-7 років (тобто на рівні початкової школи) доречно доводити інформацію, пов'язану із розпізнаванням небажаної поведінки дорослих, що може мати ознаки сексуального насильства. Крім того, в такому віці вже доречно навчати дітей правилам безпечної поведінки, в т.ч. в інтернеті. Для дітей середньої школи важливо доносити інформацію про фізіологічні процеси в організмі та пов'язані з цим питання щодо сексуальності, контрацепції, тощо. Для учнів старших класів акцент потрібно робити на соціальних аспектах, пов'язаних з відповідальністю та будівництвом здорових стосунків. Таким чином, на нашу думку, сексуальна просвіта повинна починатися з молодшої школи з акцентуацією на питаннях, важливих для кожної вікової групи. Така просвіта є потужним інструментом запобігання сексуальному насильству щодо дітей, в т.ч. і такому, який вчиняється близькими особами.

Поведінкові установки людини закладаються ще в дитинстві, тому погоджуємося з науковцями, які наголошують на необхідності виховувати у дітей нульову толерантність до проявів насильства, а також навчати їх вирішувати конфлікти мирним шляхом [98, с. 66]. Більш того, ратифікувавши Стамбульську конвенцію держава взяла на себе обов'язок впровадити її норми в українське законодавство. Так, ст. 14 Конвенції наголошує на необхідності навчати дітей за допомогою адаптованого до їх віку матеріалу питанням гендерної рівності та нестереотипних гендерних ролей, ненасильницьким методам вирішення конфліктів, важливості взаємоповаги, тощо [99]. І якщо, як ми вище зазначали, у 2018 році це звучало як рекомендація, наразі це є вже вимогою, оскільки Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами була офіційно ратифікована, а отже, відповідно до ст. 9 Конституції України [100], є обов'язковою до виконання.

Основним елементом, що об'єднує всі чотири форми домашнього насильства, є вкрай негативний вплив на психічний і фізичний розвиток дитини та її благополуччя. Кожна з форм домашнього насильства – фізичне, сексуальне, психологічне та економічне – по-своєму завдає шкоди дитині, але всі вони призводять до тривалих наслідків, які можуть проявлятися протягом усього життя.

Насильство, що вчиняється до дітей вдома, порушує їхнє відчуття безпеки та стабільності, що є критичними для здорового розвитку. Стан тривоги та неспокою є присутнім у дитини постійно, не дозволяючи їй відпочивати чи відчувати спокій. Ця постійна тривожність має серйозний вплив на їхнє фізичне та психологічне здоров'я. Вони постійно перебувають в стані очікування, що впливає на їхню здатність концентруватися на навчанні, спілкуванні та інших повсякденних справах. Постійна тривожність призводить до відчуття самотності й незахищеності. Діти думають, що ніхто не розуміє їх ситуації та не може допомогти їм, що поглиблює їх відчуження. Тому важливо, щоб діти, які переживають насильство, отримували підтримку та допомогу від дорослих, які

можуть допомогти їм відновити відчуття безпеки та спокою, знали, куди можна звернутися у подібних ситуаціях.

1.3. Нормативно-правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства

Увага держави до суспільних питань ілюструється правовим забезпеченням. Тобто, якщо законодавець видає значну кількість нормативно-правових актів, це означає, що це питання є важливим і знаходиться в фокусі його уваги. З огляду на такий підхід, права дитини є надзвичайно важливими для українського суспільства, оскільки забезпечуються значним масивом нормативно-правових актів.

Відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань держава створює правові та організаційні засади захисту прав дітей. Правове регулювання захисту дітей від домашнього насильства характеризується наявністю нормативно-правових актів різної юридичної сили. З урахуванням їх кількості, науковці пропонують класифікувати їх за різними критеріями. Зазначимо, що цілком аргументовано виділяє вісім рівнів нормативно-правового регулювання М. В. Корнієнко [101, с. 130].

В рамках даного дослідження варто розглянути міжнародні, в т.ч, європейські стандарти у сфері забезпечення та захисту прав дітей, зокрема і від домашнього насильства, а також національне законодавство в цій сфері. Тобто пропонуємо виокремити міжнародний, європейський та національний рівні правового забезпечення захисту дітей від домашнього насильства.

На міжнародному рівні правам дитини приділяється значна увага. Поштовхом до міжнародної уваги до прав дітей стала Перша світова війна, яка висвітлила уразливість дітей та їх потреби у особливому захисті. У 1919 році був заснований Фонд «Врятуйте дітей» (Save the Children Fund) у Лондоні для надання допомоги дітям, які пережили війну. За підтримки Міжнародного комітету Червоного Хреста у 1920 році цей фонд був реорганізований в

Міжнародний союз «Врятуйте дітей», який 23 лютого 1923 року прийняв першу версію Декларації прав дитини. 26 вересня 1924 року Ліга Націй прийняла цей документ під назвою Женевська декларація, що стало історичною подією – вперше були визнані конкретні права для дітей [102]. Женевська декларація була дуже лаконічною і декларувала базові тези щодо прав дітей. В цьому міжнародному акті декларується, що людство має дати дитині все найкраще, і це повинно сприйматися саме як обов’язок людей. Також вперше було закріплено, що дитина має бути захищеною від будь-якої форми експлуатації [103]. Таким чином, першим кроком до визнання прав дітей стала Женевська декларація прав дитини 1924 року.

Надалі задекларовані принципи захисту дітей знаходили свою конкретизацію в інших міжнародних документах, зокрема в прийнятій 10 грудня 1948 року Загальній декларації прав людини. Зокрема, в ст. 25 зазначеної декларації наголошується, що дитинство дає право на особливе піклування і допомогу [104].

З урахуванням цього положення, резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року була прийнята Декларація прав дитини. Основоположною ідеєю цього міжнародного акту є визнання дитини як особистості, які має свої права та про яку потрібно піклуватися з урахуванням її інтересів. В преамбулі підкреслюється, що дитина через свою фізичну та розумову незрілість має забезпечуватися спеціальним піклуванням та охороною, в т.ч. належним правовим захистом [105]. Зазначена Декларація складається з десяти базових принципів, дев’ятий з яких встановлює, що дитину слід захищати від усіх форм жорстокості, експлуатації та недбалого ставлення [105].

20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Конвенція про права дитини [106]. Ініціатором створення цієї Конвенції стала Польща [107]. Українська делегація приймала активну участь у роботі робочій групі під час обговорення, а 27 лютого 1991 року зазначена Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради Української РСР [108]. Ст. 19

Конвенції про права дитини встановлює обов'язок держав-учасниць застосувати всі необхідні заходи, включаючи законодавчі, адміністративні, соціальні та освітні, з метою захисту дитини від будь-яких форм фізичного та психологічного насильства, образ, зловживань, недогляду, грубого поводження та експлуатації, в тому числі сексуальних зловживань, з боку батьків, законних опікунів або інших осіб, які опікуються дитиною [106].

Конвенція про права дитини є найбільш широко ратифікованим інструментом з прав дитини у світі. На нашу думку, доречним є порівнювати її з орієнтиром в історії прав дітей, адже цей документ став першим міжнародним юридично обов'язковим актом, спеціально прийнятим для захисту прав дитини [109]. Однак і досі в багатьох країнах світу існують проблеми щодо реальної імплементації норм Конвенції. Цілком слушним є зауваження науковців L. Rizky, S. Salampessy, I. Achdyana: «Якщо ми звернемо увагу на велику кількість злочинів щодо дітей, то постає питання щодо ефективності захисту прав дітей» [110, с. 13].

Тому важливим є періодичний огляд стану виконання державами-учасницями взятих на себе зобов'язань у зв'язку із ратифікацією Конвенції ООН з прав дитини. На рівні ООН відповідну функцію має Комітет ООН з прав дитини, якому кожна країна доповідає кожні п'ять років. За результатами заслуховування доповідей Комітет ООН з прав дитини готує відповідні рекомендації. Так, в 2022 році Комітет ООН з прав дитини в своїх Заключних зауваженнях за об'єднаними п'ятій і шостій доповідями України звернув увагу, що діти продовжують страждати від насильства вдома, зокрема тілесні покарання дітей, незважаючи на їх правову заборону, продовжують практикуватись [111, с. 6]. Серед рекомендацій, які були надані Україні, враховуючи предмет нашого дослідження, слід звернути увагу на наступні: розробити комплексну стратегію боротьби з насильством щодо дітей у всіх умовах, включно з домашнім насильством, з акцентом на раннє виявлення та реагування на насильство; посилити місцеву інфраструктуру захисту дітей та забезпечити дружнє до дитини та багатосекторальне втручання, таке як модель

«Барнахус», у всіх випадках жорстокого поводження з дітьми, і забезпечити аудіовізуальний запис свідчень дітей та їхнє прийняття як докази під час судових розглядів; створити національну базу даних про всі випадки насильства щодо дітей, зокрема домашнього насильства, і провести комплексну оцінку масштабів, причин і характеру такого насильства; виконувати законодавство, що забороняє тілесні покарання, шляхом проведення загальнонаціональних інформаційно-просвітницьких кампаній і просування позитивних, ненасильницьких і заснованих на участі форм виховання і забезпечення дисципліни дітей; провести навчання соціальних працівників, співробітників поліції та фахівців, які працюють в освітніх установах, охороні здоров'я, пенітенціарних службах, школах-інтернатах та інших галузях у сфері захисту прав дитини, з питань виявлення випадків насильства, а також скоординованого міжвідомчого реагування на такі випадки, а також профілактики насильства [111, с. 6]. Наступна доповідь України запланована на вересень 2027 року.

Крім того, у 2003 році Україною з метою належної уваги до проблеми сексуального насильства щодо дітей був ратифікований факультативний протокол Конвенції про права дитини про торгівлю дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії [112], в якому наголошено на необхідності криміналізації пропозиції, отримання або передачі різними засобами дитини для сексуальної експлуатації; використання дитини на примусових роботах; пропозиція, передача, отримання чи надання дитини з метою дитячої проституції; а також виробництво, розповсюдження, імпорт та експорт, пропонування, продаж та зберігання з зазначеною метою дитячої порнографії [113]. Зазначені діяння можуть бути вчинені в тому числі з боку членів родини і в такому разі слід розглядати можливість їх додаткової кваліфікації як правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством.

Комітет ООН з прав дитини, у разі виявлення системних порушень окремих прав дитини, необхідності додаткового тлумачення положень Конвенції ООН про права дитини, приймає тематичні зауваження загального порядку. В контексті предмету нашого дослідження слід звернути увагу на Зауваження

загального порядку № 8 (2006) Комітету ООН з прав дитини щодо права дитини бути захищеною від тілесних покарань й інших жорстоких видів покарання, що принижують гідність, в якому надано визначення «тілесним» або «фізичним» покаранням як «будь-якому покаранню, при якому застосовується фізична сила і яке покликане заподіяти певний ступінь болю або дискомфорту, якими б легкими вони не були» [114, с. 5]. Цим визначенням Комітет ООН з прав дитини фактично підкреслює неприпустимість тлумачення тілесних покарань як методу батьківського виховання, наголошує на «нульовій» толерантності до будь-яких їх проявів. При цьому даний документ містить невичерпний перелік діянь, які охоплюється терміном «тілесні покарання», зокрема: «нанесення дітям ударів («биття», «відшлепування», «тріпка») рукою або будь-яким предметом (батоном, палицею, ременем, дерев'яною ложкою і т.д.); стусани, струшування або жбурляння дітей, дряпання, щипання, кусання, висмикування волосся або ляпаси, примус дітей залишатися в незручному становищі, випалювання, ошпарювання або примусове заковтування (наприклад, примус до заковтування гострих спецій)» [114, с. 5]. Важливо, що в даному документі підкреслюється принизливий характер не лише тілесних або фізичних, а й таких видів покарань, як, наприклад, «образа, наклеп, перетворення дітей на предмет знущань, використання загроз, залякування чи висміювання дитини» [114, с. 5], які є несумісними з Конвенцією ООН про права дитини.

В контексті предмету нашого дослідження також слід звернути увагу на Зауваження загального порядку № 13 (2011) Комітету ООН з прав дитини «Право дитини на свободу від усіх форм насильства», в якому надається визначення терміну «насильство» [115, с. 4], а також наголошується на тому, що жодне насильство над дітьми не може бути виправданим [115, с. 3].

Правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства на міжнародному рівні має безпосередній вплив на формування національного законодавства. При цьому не менш важливим для розвитку національного законодавства є правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства *на європейському рівні*.

Одним із документів, на який доцільно звернути увагу в контексті нашого дослідження, є Європейська конвенція про здійснення прав дітей [116]. Україна в законі про ратифікацію зазначеного документа встановила широке коло суспільних відносин щодо яких можуть бути застосовані положення цієї Конвенції, а саме фактично будь-які питання, що стосуються дитини особисто, а також питань її сім'ї [117]. Відповідно положення цієї Конвенції можуть бути застосовані в тому числі під час процесуальних заходів щодо розгляду справ, пов'язаних з домашнім насильством щодо дітей.

Особливе місце серед міжнародних стандартів щодо захисту прав дітей займає Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка після більше як десятирічних дискусій була ратифікована Україною 20 червня 2022 року. Як зазначають М.В. Корнієнко та А.І. Берендєєва, «причинами «довгих роздумів» народних депутатів України були певні хибні уявлення істинні цілі Конвенції, а також шляхи та способи їх досягнення» [98]. Зазначена Конвенція, яку частіше називають Стамбульська конвенція через місце її підписання, є базовим стандартом боротьби з домашнім насильством в усіх його проявах як до жінок, чоловіків так і дітей. Конвенція зобов'язує країни вживати заходів для захисту дітей від усіх форм домашнього насильства, включаючи насильство з боку членів сім'ї. Акцентуючи увагу на тому, що діти страждають від домашнього насильства не лише, коли зазнають його безпосередньо, а й в тому числі як свідки, Стамбульська конвенція передбачає ряд спеціальних заходів для їх захисту [99], зокрема: 1) регулярні інформаційно-просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності та розуміння широкою громадськістю проявів форм насильства та їх наслідків для дітей, усвідомлення важливості вжиття заходів, спрямованих на запобігання такому насильству; 2) у співробітництві з приватним сектором розвиток серед дітей, батьків та викладачів навичок безпечного користування інформаційно-комунікаційним середовищем, яке може містити принизливий контент сексуального, насильницького або шкідливого характеру; 3) урахування особливих потреб

постраждалих дітей, в тому числі дітей - свідків усіх форм насильства; 4) забезпечення підготовки фахівців, які працюють з дітьми, щоб вони могли розпізнавати ознаки домашнього насильства, реагувати на нього та надавати допомогу дітям; 5) співпраця між різними органами влади, а також з неурядовими організаціями, для забезпечення ефективного захисту дітей від домашнього насильства.

Стамбульську конвенцію було розроблено у спосіб, типовий для багатосторонніх міжнародних угод, що стосуються прав людини, тому вона містить багато розпливчастих термінів і загальних положень, що дає змогу її ратифікувати та імплементувати державами з різними правовими системами та різним законодавством [118, с. 5]. Це є значною перевагою і дозволяє впроваджувати норми Конвенції у значну кількість країн світу.

Юридичні передумови захисту дітей від сексуальної експлуатації й сексуального насильства закладені в Конвенції Ради Європи, відомої як Лансаротська конвенція [86]. Зазначена конвенція була ратифікована Україною ще у 2012 році [119], а більшість її положень імплементовані в національне законодавство, зокрема до розділу IV ККУ [84]. Було криміналізовано ряд діянь сексуального характеру щодо дитини у відповідності до міжнародних стандартів в цій сфері. Окремо варто відмітити закон, яким були внесені зміни до законодавства України з метою впровадження в національне законодавство положень Лансаротської конвенції, яким були криміналізовані наступні діяння: домагання дитини з сексуальних цілей (ст. 156-1 ККУ), отримання доступу до дитячої порнографії, зокрема її придбання, ввезення та перевезення або інше переміщення, зберігання, виробництво, збут та розповсюдження (ст. 301-1 ККУ), здійснення видовищного заходу з участю дитини сексуального характеру (ст. 301-2 ККУ) [84].

Варто також відмітити Стратегію Ради Європи з прав дитини на 2022–2027 рр. «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства» [120], яка визначає шість стратегічних цілей, серед яких в тому числі «свобода від насильства для всіх дітей» [121, с. 2]. В цій Стратегії Рада

Європи підтверджує свої прагнення «продовжити поширювати політику нульової терпимості насильства» [121, с. 9].

Національне законодавство у сфері захисту прав дітей складається зі значної кількості законів та підзаконних нормативно-правових актів. Зважаючи на значну їх кількість, пропонуємо їх класифікацію щодо предмету нашого дослідження на:

1) загальні – нормативно-правові акти, які безпосередньо не присвячені питанням захисту дітей від домашнього насильства, однак містять окремі положення щодо забезпечення прав дітей, в тому числі захисту від жорстокого поводження, зокрема домашнього насильства;

2) спеціальні – нормативно-правові акти, які в цілому безпосередньо присвячені питанням запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі і щодо дітей.

Серед нормативно-правових актів *першої групи* основоположним законом, який окреслює вектори державної політики щодо захисту дітей, є Конституція України, ст. 51 якої проголошує, що «дитинство охороняється державою» [100]. Крім того, в Конституції України були закріплені наступні базові тези, спрямовані на захист прав дітей: батьки повинні утримувати дітей до досягнення ними 18 років (ст. 51); незалежно від походження та того, народжені вони у шлюбі чи ні, діти є рівними у правах, всі види насильства над дитиною, в т.ч. її експлуатація переслідуються законом (ст. 52) [100].

Конституційний обов'язок держави щодо охорони дитинства конкретизується та пріоритезується в ЗУ «Про охорону дитинства» [50]. Зазначений закон створює правові засади боротьби з домашнім насильством щодо дітей, зокрема закріплює визначення термінів «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах» та «жорстоке поводження з дитиною», які є ширшими і включають в себе факти домашнього насильства відносно дітей. Це дозволяє дійти висновку, що працівникам поліції слід керуватись в тому числі нормативно-правовими актами, спрямованими на захист дітей, що знаходяться

у складних життєвих обставинах, а також які постраждали від жорстокого поводження.

В ст. 10 ЗУ «Про охорону дитинства» закріплюється право дитини бути захищеною від всіх форм насильства, в т.ч. сексуального насильства, а також інших видів жорстокого поводження чи експлуатації, зокрема зі сторони батьків чи осіб, що їх замінюють» [50].

Також важливим є закріплення можливості дитини особисто звернутися для захисту своїх прав до уповноважених суб'єктів, в т.ч. до органу опіки та піклування, центрів соціальних служб, служби у справах дітей, кол-центру тощо [50]. Важливість цього положення полягає в тому, що у випадках домашнього насильства найчастіше кривдниками є батьки або інші родичі чи особи, які є законними представниками та уповноважені представляти права дітей. Втім, зі зрозумілих причин, у такому випадку діти позбавляються дієвого захисту. Тому надана їм можливість щодо самостійного звернення служить гарантією захисту найкращих інтересів дітей. Окрім зазначеного, це також допомагає дитині відчувати себе більш захищеною, оскільки вони знають, що можуть звернутися за допомогою, що вони не самотні і що є люди, які готові їм допомогти. У перспективі це сприяє формуванню у дитини правових знань щодо захисту своїх прав, а у подальшому – формування особистості із високою правовою культурою, яка знає та вміє відстоювати свої права та інтереси.

Крім того у ст. 10 ЗУ «Про охорону дитинства» наголошено на необхідності обізнаності персоналу, який працює з дітьми, щодо питань домашнього насильства. Періодичне інформування працівників про захист дітей від насильства є обов'язком адміністрації підприємств, установ і організацій, до штатів яких входять особи, які в своїй роботі контактують з дітьми [50]. Порядок такого інформування та його періодичність закріплені в п. 28 постанови КМУ від 01 червня 2020 року № 585 [54].

Також законом закріплено обов'язок держави включати до цільових загальнодержавних програм заходи із запобігання та профілактики насильства стосовно дітей [50]. На виконання зазначеної вимоги була затверджена

Державна соціальна програма у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також насильству за ознакою статі до 2025 року [122]. Серед завдань зазначеної програми, що стосуються питань профілактики насильства щодо дітей, можна виділити наступні: підвищення обізнаності громадськості щодо видів, проявів, причин і наслідків домашнього насильства та/або гендерно-зумовленого насильства; зростання розуміння суспільством особливостей домашнього насильства та його непропорційного впливу на дітей; виховання в суспільстві неприйняття насильницьких моделей поведінки, уважного ставлення до постраждалих осіб, зокрема дітей, сприйняття домашнього насильства як порушення прав людини; забезпечення реагування на випадки домашнього насильства, створення умов для цілодобового опрацювання звернень/повідомлень громадян з питань насильства стосовно дітей та за участю дітей [122].

Якщо ЗУ «Про охорону дитинства» створює передумови захисту прав дітей зі сторони держави, то СК України призначений конкретизувати права та обов'язки батьків щодо виховання та утримання дітей. ЗУ «Про охорону дитинства» та СК України взаємодоповнюють один одного і забезпечують комплексну систему захисту прав дітей. Влучним є твердження О. Кузнецової, яка зазначає, що саме родина виступає ключовим середовищем, де формуються основи виховання універсальних людських та національних цінностей, національної ідентичності та духовності [123, с. 49]. Відповідно у главі 13 СК України конкретизуються особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей, зокрема ст. 151 СК України закріплює переважне право батьків щодо виховання дитини, а також їх право обирати форми виховання та методи, за винятком тих, які не відповідають закону або суперечать моральним засадам суспільства [63].

Сучасні уявлення про виховання дітей ґрунтуються на таких моральних принципах як повага до дитини, визнання її честі та гідності, визнання дитини особистістю з її власними думками, почуттями та бажаннями. Це означає, що батьки повинні прислухатися до дитини та враховувати її думку у питаннях, що стосуються її життя, не повинні принижувати дитину, обзивати її або

використовувати фізичну силу. Батьки повинні підтримувати дитину в її прагненнях і допомагати їй розвивати свої здібності. Стримування волі дитини, прагнення до підкорення її всім велінням батьків, нехтування її уподобаннями, фізичним, моральним та психічним станом є формами насильства над дитиною. Також суперечить моральним засадам суспільства виховання дитини шляхом подання їй поганих прикладів, адже батьки, які ведуть аморальний або злочинний спосіб життя, ризикують виростити таких же дітей. Що стосується форм і методів виховання, що суперечать закону, то вони представляють собою такі діяння, за які передбачена відповідальність чинним законодавством, зокрема які представляють собою форми домашнього насильства.

Важлива роль СК України полягає в тому, що багатовікова пануюча ідеологія щодо невтручання держави у сімейні справи «перекреслена» положенням ст. 152 зазначеного кодексу, в якому зазначається, що держава контролює належне виховання батьками своїх дітей [63], а отже питання перебуває під постійним наглядом та контролем держави, що досягається належним правовим регулюванням та розвинутою системою державних органів, спрямованих на захист прав дітей.

В ст. 150 СК України встановлені обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини [63]. Як зазначають О.О. Момот та М.В. Гриньова, основою етикету сімейних відносин служить моральний принцип, що вдома слід дотримуватися певної поведінки, а не вчиняти «як заманеться» [124, с. 134]. З огляду на зазначене, в СК України встановлена заборона експлуатації і фізичних та інших принижуючих людську гідність дитини покарань батьками дітей [63]. Втім, заборона експлуатації дитини не означає, що батьки не повинні готувати її до самостійного життя. Навпаки, важливою частиною цього процесу є залучення дитини до різних видів домашньої та суспільно-корисної праці, праці із самообслуговування тощо. Однак, якщо така діяльність становить небезпеку для життя і здоров'я дитини, перешкоджає її розвитку і отриманню освіти, вона стає експлуатацією. Наприклад, коли батьки покладають на дитину численні обов'язки з догляду за молодшими братами/сестрами, веденню домашнього

господарства або коли дитина не відвідує заклад освіти чи мало спить і відпочиває через покладені на неї домашні обов'язки чи інші причини. Тож батьки повинні знати міру і не перевантажувати дитину роботою, не забувати, що їхнім головним завданням є виховання здорової та успішної особистості.

З огляду на це важливо зазначити, що задіяння дитини у домашньому господарстві не кваліфікувалася як експлуатація, праця дитини має бути посильною та відповідати її віку та фізичному розвитку, а дитина має мати вільний час для навчання, відпочинку та розваг. Також батьки повинні заохочувати дитину до праці, але не примушувати її, виховувати у неї правильне і здорове відношення до виконання своїх обов'язків як члена родини, в тому числі і щодо ведення домашнього господарства.

У випадках жорстокого поводження з дитиною, зокрема домашнього насильства мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав [63]. Стаття 164 СК України містить й інші підстави позбавлення батьківських прав, перелік яких є вичерпним. Таким чином, не дивлячись на пріоритетність виховання саме у своїй сім'ї, держава слідує принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. Як зазначають О. Макарова та Д. Зінченко, чинне законодавство орієнтується на знаходження балансу між інтересами дитини та батьків, але у разі виникнення дуже серйозних протиріч, що виключають компроміс, інтересам саме дитини надається перевага [125, с. 132].

Окрему увагу слід звернути на закріпленій в ст. 164 СК України обов'язок суду у випадку виявлення у діях батьків ознак кримінального правопорушення при розгляді справи про позбавлення батьківських прав письмово повідомити про це орган досудового розслідування [63]. На наш погляд, доречно внести доповнення в зазначену статтю щодо повідомлення поліції у випадках не лише кримінального, а й адміністративного правопорушення. СК України було прийнято у 2002 році, а в поточній редакції ст. 164 була сформульована у 2012 році у зв'язку із прийняттям Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК) [126]. У 2003 році КУпАП було доповнено ст. 173-2, яка передбачала відповідальність за чинення насильства в сім'ї або невиконання

захисного припису [127]. Таким чином, на момент внесення змін до СК України вже була передбачена адміністративна відповідальність за домашнє насильство. Неврахування цього законодавцем можна пояснити тим, що питанням боротьби з домашнім насильством до 2017 року не приділялася належна увага, оскільки це не визнавалося серйозною проблемою. На сьогодні держава кардинально змінила підхід до цього питання, тож важливим є приведення законодавства у належний вид.

Внесення запропонованих змін зумовлює і фактичне закріплення такого обов'язку суду відповідно до ст. 15 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яка передбачає взаємне інформування відповідних суб'єктів на протязі однієї доби про встановлені факти домашнього насильства [62]. Одним із таких випадків є виявлення фактів вчинення насильства щодо дітей. Враховуючи, що, відповідно до ст. 6 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суд належить до суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, на нього також розповсюджується встановлений обов'язок інформувати інших суб'єктів про виявлені факти домашнього насильства. В першу чергу – органи Національної поліції – для порушення справи про адміністративне правопорушення, а також службу у справах дітей – для захисту прав та законних інтересів постраждалої дитини.

Важливою складовою національного законодавства щодо захисту прав дітей є нормативно-правові акти, які передбачають відповідальність за вчинення домашнього насильства щодо дітей. Саме дієва система притягнення кривдників до відповідальності є запорукою успішної боротьби з цим негативним явищем. Адже, як слушно зазначають А.І. Берендєєва та В.Ю. Томіна, якщо кривдник уникає відповідальності, він впевнюється у своїй безкарності, що нівелює в його очах закон [128, с. 174]. Тому передбачення різних видів юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства щодо дітей є важливим досягненням держави.

КУпАП містить ст. 173-2, яка охоплює декілька складів адміністративних правопорушень, три з яких спрямовані на протидію домашньому насильству

[60]. Неодноразово науковцям і практиками піднімалося питання щодо вилучення із цієї статті такої санкції як штраф. Ще в 2011 році результати моніторингу стану виконання законодавства у досліджуваній нами сфері засвідчили, що застосування штрафів часто виявляється неефективним, оскільки в більшості випадків вони впливають не на самого правопорушника, а на його сім'ю або постраждалу особу через те, що штрафи, зазвичай, сплачуються з сімейного бюджету, або навіть з коштів самої постраждалої, у випадку, коли правопорушник не має власного доходу [129, с. 130]. Як слушно зауважує О.В. Ковальова, це не є дієвим у питаннях перевиховання та запобігання вчинення випадків насильства у майбутньому [130, с. 63]. Втім, не дивлячись на критику, штраф на сьогодні не тільки передбачений в санкції ст. 173-2 КУпАП [60], а ще й є найбільш розповсюдженим видом покарання, який призначається судом. Враховуючи ратифікацію Україною Стамбульської конвенції слід звернути увагу на положення ч. 2 ст. 48, в якому передбачено, що сторони зобов'язуються приймати необхідні законодавчі чи інші заходи, щоб забезпечити, що при винесенні рішення про сплату штрафу була належно врахована фінансова спроможність правопорушника виконати свої зобов'язання перед жертвою [131, с. 36]. Непоодинокими є випадки, коли кривдник є єдиним джерелом доходу сім'ї, тому присудження штрафу як санкції за домашнє насильство, відіб'ється на доходах родини в цілому, а отже «може стати непрямим покаранням жертви» [131, с. 145-146]. Слід підкреслити, що офіційний переклад Стамбульської конвенції оперує терміном «жертва» [99], хоча в національному законодавстві застосовується поняття «постраждала особа», яке, на нашу думку, є більш коректним.

Також у контексті профілактики домашнього насильства окреме місце посідає ст. 39-1 КУпАП, в якій сформульовано положення щодо можливості направлення особи, яка вчинила домашнє насильство, на програму для кривдників [60]. Зазначена стаття побудована таким чином, що це є правом, а не обов'язком судді. І навіть в тих випадках, коли призначають кривднику проходження відповідної програми для кривдників, допускаються помилок.

А.І. Берендєєва А. та В.Ю. Томіна наголошують, що, на жаль, через значні помилки в роботі суддів проблема правозастосування в Україні набула великих масштабів, через що виникає термінова потреба в проведенні додаткових роз'яснень та навчальних заходів для суддів [132, с. 122-123]. Ми цілком погоджуємося вищенаведеною думкою щодо додаткового навчання суддів в рамках здійснення їх повноважень щодо протидії домашньому насильству. Втім, на наш погляд, більш дієвим буде закріпити у ст. 39-1 КУпАП обов'язок суддів досліджувати питання доцільності направлення на програми для кривдників та аргументувати таку доцільність/недоцільність у постанові по справі.

ККУ є одним із джерел нормативно-правового забезпечення протидії домашньому насильству. Відповідальність за кримінально каране домашнє насильство передбачена ст. 126-1 ККУ [84]. Криміналізація домашнього насильства сприяє виведенню цього протиправного діяння зі сфери приватних справ в сферу публічну, що має ряд позитивних наслідків. По-перше, це свідчить про те, що домашнє насильство – це не особиста проблема, а кримінальне правопорушення, яке потребує втручання держави, а отже зменшується стигматизація постраждалих осіб. По-друге, це свідчить про намагання держави сформувати «нульову» толерантність до проявів насильства, застосовуючи доволі серйозні санкції. Також криміналізація домашнього насильства дає можливість постраждалим особам звернутися за допомогою до поліції, на яких покладається обов'язок провести ефективне розслідування та притягнути кривдника до відповідальності.

Окрім криміналізації безпосередньо домашнього насильства, останніми роками в ККУ були внесені ряд змін щодо криміналізації діянь, пов'язаних з домашнім насильством. І. Гловюк слушно підкреслює, що діюче законодавство розмежовує домашнє насильство та кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством [133, с. 3]. В 2017 році в ККУ окремим законом були внесені зміни, якими була суттєво посилена увага до злочинів, пов'язаних з домашнім насильством.

КПК як джерело нормативно-правового забезпечення боротьби з домашнім насильством покликаний створити максимальні умови для захисту потерпілих осіб. Так, відповідно до ч.6 ст. 194 КПК суд при обранні запобіжного заходу в рамках провадження щодо злочину, пов'язаного з домашнім насильством, може додатково застосувати до обвинуваченого обмежувальні заходи [134]. Це, як слушно зауважує І.В. Гловюк, «є важливим захисним механізмом для постраждалих від домашнього насильства» [135]. Втім варто зазначити, що суди не активно застосовують такі заходи. Так, О. Ющик та Т. Продан дійшли висновку, що лише в 2,7 % аналізованих ними судових вироків поряд із покаранням застосовувались обмежувальні заходи. Більше того, лише 10 областей України застосовували такі заходи [136, с. 77].

Ще однією із важливих норм КПК в контексті нашого дослідження є положення, що лише за ініціативи сторони потерпілого можливо укласти угоду про примирення в провадженнях кримінальних правопорушень, що пов'язані з домашнім насильством, а також неможливість закриття такого провадження у зв'язку із відмовою сторони потерпілого від обвинувачення [134]. В даному випадку слід наголосити, що можливість застосування цих норм судом залежить, зокрема, від того, чи відобразили органи досудового розслідування в повідомленні про підозру або обвинувальному акті фактичні обставини, що свідчитимуть про те, що дане правопорушення пов'язане з домашнім насильством. Ця правова позиція сформована Верховним Судом України [137].

Цивільний процесуальний кодекс України (далі - ЦПК України) також відіграє важливу роль у захисті прав постраждалих від домашнього насильства, надаючи їм можливість звернутися до суду за захистом порушених прав. Главою 13 ЦПК України передбачена процедура видачі обмежувального припису [138], що є одним із спеціальних заходів протидії домашньому насильству. Ст. 350-2 ЦПК України встановлює можливість подачі заяви про видачу обмежувального припису в інтересах дитини не лише батьками, а й іншими визначеними особами [138]. Це є надзвичайно важливим для дітей, особливо малолітніх, оскільки відповідно до ст. 47 ЦПК України з 14 років

дитина може або самостійно звернутися до суду щодо видачі обмежувального припису, або це можуть зробити її законні представники [138].

Підзаконна нормотворчість також є важливою складовою захисту прав дітей. Підзаконна нормотворчість – це важливий інструмент правового регулювання, який дозволяє забезпечити ефективне функціонування правової системи України, призначенням якої є створення механізму реалізації норм, встановлених законами. Конкретизування роль підзаконної нормотворчості зводиться не до уточнення норм законів, а до об'єктивації, наповненні змістом та енергією функціонування [139, с. 23]. В рамках нашого дослідження значна кількість питань щодо захисту прав дітей регламентується саме на підзаконному рівні, оскільки на рівні законів окреслюються загальні тенденції, які більш докладно розкриваються саме на рівні постанов КМУ, відомчих наказів та інших підзаконних нормативно-правових актів. Це дозволяє деталізувати більшість питань та регламентувати відповідні процедури.

Особливе значення для захисту дітей від домашнього насильства має постанова КМУ від 1 червня 2020 р. № 585, якою був затверджений Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [54]. Цей Порядок розповсюджується на випадки домашнього насильства відносно дітей, оскільки поняття «домашнє насильство стосовно дитини» охоплюється терміном «жорстоке поводження з дитиною», який є складовою більш широкого поняття «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах». В даному Порядку визначений механізм взаємодії суб'єктів під час виявлення фактів домашнього насильства, розгляду заяв про таких дітей, забезпечення безпеки, а також надання їм необхідної допомоги. Крім того, в даному Порядку наголошено на важливості проведення опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства, з використанням дружньої до дитини методики опитування. При цьому передбачено, що порядок такого опитування має бути затверджений спільним наказом центральних органів виконавчої влади в сфері внутрішніх справ, соціальної політики, освіти та охорони здоров'я. Важливо, що даний Порядок передбачає невідкладне (у

строк, що не перебільшує однієї доби) обов'язкове повідомлення поліції та службі у справах дітей будь-яким суб'єктом, який виявив дитину, що зазнала жорстокого поводження, зокрема постраждала від домашнього насильства [54]. В свою чергу служба у справах дітей із залученням поліції та інших суб'єктів буде здійснювати оцінку рівня безпеки дитини, за результатами якої буде прийняте рішення щодо необхідності негайного вилучення дитини [54]. Порядок проведення оцінки рівня безпеки дитини та форма акту, який при цьому заповнюється, затверджені постановою КМУ від 24 вересня 2008 року № 866 [140].

В фокусі уваги під час дослідження нормативно-правового забезпечення захисту дітей від домашнього насильства мають бути також накази Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), якими затверджені Інструкції з організації роботи окремих підрозділів Національної поліції. Звертає увагу, що безпосередньо завдання поліції щодо боротьби з домашнім насильством, в т.ч. щодо дітей, відображені в інструкціях з організації роботи підрозділів ювенальної превенції [141], дільничних офіцерів поліції (далі – ДОП) та поліцейських офіцерів громад (далі – ПОГ) [142]. При цьому в інструкціях з організації роботи підрозділів слідства та дізнання відсутні спеціальні норми, присвячені питанням запобігання та протидії домашньому насильству. Підрозділи патрульної поліції, груп (секторів) реагування патрульної поліції, мобільних груп поліції з реагування на факти вчинення домашнього насильства не мають окремих інструкцій, присвячених організації їх діяльності. В 2021 році було внесено доповнення до алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби в контексті доповнення його окремим алгоритмом реагування на випадки домашнього насильства [143].

Серед нормативно-правових актів *другої групи* ключовим законом у питаннях захисту дітей від домашнього насильства є ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційні та правові механізми захисту дітей від домашнього насильства. Він надає низку прав та гарантій для захисту прав дітей у випадках, коли вони стикаються з домашнім

насильством. Головна перевага цього закону полягає в тому, що ним держава впровадила комплексний підхід до питань як запобігання, так і протидії домашньому насильству. Так, в ст. 5 зазначеного закону встановлюються основні чотири напрями щодо реалізації політики держави з питань запобігання та протидії домашньому насильству [62]. Втім, щоб зазначений закон працював на 100%, необхідно докласти зусилля всім мешканцям держави [144, с. 132], адже подолати проблему домашнього насильства можна лише сумісними зусиллями.

Важливою новелою ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» стало юридичне закріплення терміну «дитина, яка постраждала від домашнього насильства», під якою розуміється «особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства» [62]. Тобто постраждалою є не лише та дитина, яка безпосередньо зазнала домашнього насильства, а й та дитина, яка була присутня під час його вчинення. Тож перед правоохоронними органами виникла проблема стосовно встановлення процедур процесуального оформлення таких випадків, оскільки наявне законодавство не містить чітких вказівок для їх регулювання [145, с. 68].

Діти, які зростають в родинях, де вчиняється домашнє насильство часто стикаються з проблемами та відчувають довготривалі поведінкові наслідки. Діти наслідують поведінку своїх батьків вдома [7, с. 149]. Домашнє насильство створює токсичне середовище для дитини, яке може викликати серйозні наслідки для її фізичного та психічного здоров'я. Тому важливо, щоб дитина отримувала підтримку, захист і допомогу не тільки у випадках вчинення насильства безпосередньо щодо неї, а й тоді, коли вона змушена спостерігати за ним або його наслідками.

Ст. 22 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплює, що постраждала дитина користується всіма правами постраждалої особи, забезпечення яких відбувається з урахуванням найкращих інтересів дитини, відповідно до її віку, статі, стану здоров'я та рівня фізичного та інтелектуального розвитку [62]. Таким чином реалізується міжнародний підхід

щодо якого діти мають потребу в особливій увазі держави з урахуванням їх уразливості.

Окремо в ст. 22 зазначеного закону передбачені механізми захисту дітей у випадку, коли кривдниками є батьки, зокрема зазначено про можливість влаштування такої дитини або до родичів, або у сім'ю патронатного вихователя, або до спеціальних установ для дітей [62]. Також підкреслена роль родичів, які не є кривдниками, та органів опіки і піклування щодо захисту прав та інтересів постраждалої дитини в контексті звернення та представлення інтересів такої дитини у суді [62]. Судова практика демонструє активне використання такого права, зокрема під час отримання обмежувального припису в інтересах постраждалої дитини. Непоодинокими є звернення до суду з відповідною заявою від бабусь, старших братів та сестер, служби у справах дітей, тощо.

Порядок взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству затверджений постановою КМУ від 22 серпня 2018 року № 658. В п. 10 даного Порядку зазначається, що ідентифікація дітей, які зазнали насильства, прийом та розгляд повідомлень про насильство над дітьми, а також організація соціального захисту для таких дітей здійснюються відповідно до порядку, який затверджений КМУ [146]. Зазвичай, у випадку посилань в нормативно-правових актах на інший нормативно-правовий акт ці посилання є клікабельними за умови, що він набрав чинності. Проте в даному випадку таке посилання не є активним (з можливістю переходу за умови натискання на назву акту), що свідчить або про те, що відповідний порядок й досі не є розробленим та затвердженим, або про технічні недоліки. Можна припустити, що такий порядок затверджений Постановою КМУ від 01 червня 2020 року № 585 і саме ним мають керуватись суб'єкти у випадку виявлення фактів домашнього насильства щодо дітей. Вище ми обґрунтовували, що дана постанова КМУ має враховуватись в таких випадках, оскільки домашнє насильство є однією із обставин, яка свідчить, що дитина знаходиться у складних життєвих обставинах. В такому разі слід зробити активним посилання саме на цей документ в п. 10 постанови КМУ від 22 серпня 2022 року № 658. Наразі відсутня

інформація щодо розробки окремого порядку взаємодії суб'єктів у випадку виявлення фактів домашнього насильства відносно дітей, а також на наш погляд, це скоріше за все і не є доцільним. Якщо ж його розробка все ж планується, важливо, щоб він повністю узгоджувався з наявними в постанові КМУ від 01 червня 2020 року № 585 положеннями.

Важливим документом нормативно-правового забезпечення захисту дітей від домашнього насильства є постанова КМУ від 24 лютого 2021 р. № 145, якою затверджена Державна соціальна програма щодо запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі в період до 2025 року [122]. В даній програмі окремий фокус уваги спрямований на захист дітей від домашнього насильства. При цьому слід звернути увагу, що, оскільки дана програма була прийнята до початку повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну, вона не в повній мірі відповідає сучасним викликам, обумовленим воєнним станом і потребує оновлення, в тому числі враховуючи що строк її дії добігає кінця в 2025 році. При цьому доцільно забезпечити проведення моніторингу виконання даної програми, результати якого врахувати в процесі підготовки програми на наступні п'ять років.

Звертає увагу, що на сьогодні й досі не запрацював Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, функціонування якого передбачене постановою КМУ № 234 від 20 березня 2019 р. [147]. Це, на наш погляд, безпосередньо впливає на стан взаємодії суб'єктів у сфері захисту дітей від домашнього насильства, особливості якої будуть розглянуті нами в окремому підрозділі дисертації. В контексті взаємодії поліції з іншими суб'єктами захисту дітей від домашнього насильства мають значення також окремі постанови КМУ, якими затверджено типові положення про спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, зокрема постанови КМУ від 22 серпня 2018 року № 654 [148] від 22 серпня 2018 року № 655 [149], від 11 грудня 2018 року №1852 [150], які регламентують організаційно-правові питання створення та функціонування мобільних бригад соціально-психологічної допомоги, притулків для постраждалих осіб та кол-центру щодо

протидії торгівлі людьми, запобігання й протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі і насильству стосовно дітей відповідно. В них безпосередньо також зазначається про взаємодію зазначених суб'єктів з органами Національної поліції. Отже, можна зазначити, що з огляду на визначений державою комплексний підхід з урахуванням тісної взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству на рівні підзаконної нормотворчості міжвідомчій співпраці відводиться значна роль.

В контексті нашого дослідження серед спеціальних нормативно-правових актів, що спрямовані на захист дітей від домашнього насильства, слід згадати сумісний наказ Мінсоцполітики України та МВС України № 369/180 від 13 березня 2019 року, який затвердив порядок щодо проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства [151]. На нашу думку, яка збігається з відповідями респондентів проведеного нами анкетування (Додаток В), форма оцінки ризиків, затверджена даним наказом, не враховує особливостей постраждалих дітей і потребує перегляду або навіть розробки окремої форми для дітей, які зазнали або стали свідками домашнього насильства. До того ж даний наказ передбачає можливість заповнення форми оцінки ризиків під час спілкування із законними представниками постраждалої особи. Ця норма використовується поліцейськими під час заповнення форми оцінки ризиків щодо малолітніх дітей, зокрема тих, які в силу свого розвитку не здатні висловити власну думку та відповідати на питання. Однак в судовій практиці зустрічаються рішення, коли суди звертають увагу, що заповнена поліцейськими форма оцінки ризиків не містить вказівки, що вона заповнена зі слів законного представника дитини. При цьому бланк самої форми не містить окремої графі для зазначення окресленого факту, що також обумовлює необхідність внесення відповідних змін та доповнень до даного наказу. Також матеріали проведеного нами опитування поліцейських свідчать про важливість врегулювання безпосередньо в наказі питання, щодо дитини якого віку має заповнюватись форма оцінки ризиків. На сьогодні це питання нормативно не визначено. На наш погляд, форма оцінки ризиків має заповнюватись незалежно

від віку дитину, оскільки саме вона є підставою для застосування термінового заборонного припису, який є інструментом захисту дітей незалежно від їх віку. Проте, важливо усунути зазначену правову прогалину для уникнення різного застосування норм даного наказу в практичній діяльності поліцейських, зазначивши, що форма оцінки ризиків заповнюється щодо постраждалої дитини незалежно від її віку, в тому числі під час спілкування з її законним представником, який не є кривдником дитини.

Порядок винесення термінового заборонного припису затверджено наказом МВС України від 01 серпня 2018 року № 654 [152]. Важливо акцентувати увагу, що даний наказ передбачає можливість застосування термінового заборонного припису стосовно кривдника дитини, яка як безпосередньо зазнала домашнього насильства, так і стала його свідком. Практика реалізації положень даного наказу свідчить про те, що поліцейські тлумачать словосполучення «негайне припинення домашнього насильства» як підставу винесення термінового заборонного припису в контексті обов'язкової присутності кривдника під час першочергового реагування наряду поліції на виклик, пов'язаний з домашнім насильством. Тобто, якщо на момент прибуття наряду поліції кривдника на місці немає, в подальшому у разі встановлення його місцезнаходження терміновий заборонний припис вже не застосовується. На наш погляд, такий підхід тлумачення не відповідає інтересам постраждалих осіб, зокрема дітей і потребує перегляду.

Серед відомчих нормативно-правових актів в контексті нашого дослідження слід звернути увагу також на накази МВС, які регламентують порядок профілактичного обліку кривдників, зокрема № 8 від 16 січня 2023 року [153] та № 124 від 25 лютого 2019 року [154]. Вказані накази переважно зосереджені на регламентації порядку постановки, зняття з профілактичного обліку та строках перебування на ньому кривдників. Питанням проведення поліцейськими профілактичної роботи з кривдниками, формам та методам такої роботи, в них майже не приділено уваги, що безумовно впливає на якість її реалізації. Можливо, доцільно було б розробити окремі методичні рекомендації

для поліцейських з питань форм та методів профілактичної роботи з кривдниками, зокрема тими, які вчинили домашнє насильство відносно дітей. Особливо це питання актуальне в умовах воєнного стану, коли потенційно збільшується кількість кривдників серед учасників бойових дій, які повернулись додому. Без відповідної підготовки, врахування психологічних особливостей таких осіб, профілактична діяльність поліцейських не буде ефективною, а в окремих випадках може навіть привести до ескалації насильства.

1.4 Система суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей

Загальновідомо, що однією із найбільш уразливіших категорій осіб, які потерпають від домашнього насильства, є діти. Як зазначає Н.М. Крестовська, правовий статус вразливих груп населення відображає рівень цивілізованості суспільства, де право, яке спочатку було засноване на принципі сили сильних, перетворюється на захист слабких [14, с. 3]. Своєрідними гарантами відповідності правового статусу постраждалих від домашнього насильства дітей їх потребам та найкращим інтересам мають стати суб'єкти запобігання та протидії такому насильству. Враховуючи багатогранність потреб постраждалих дітей, до діяльності, спрямованої на їх забезпечення, дотичне широке коло суб'єктів, які становлять певну систему.

Т. Карабін до ознак системи відносить наступні: велика кількість елементів, єдність головної мети, зв'язки між елементами, єдність та цілісність елементів, структурність та ієрархічність, а також відносна самостійність [155, с. 27]. На думку В. Авер'янова, фактично засновника системного підходу досліджень органів управління, ознаками системи є єдність цілей, функціональна автономність, ієрархічна структура внутрішньої організації, субординація взаємозв'язків між структурними елементами [156, с. 9]. В цілому виокремлені зазначеними науковцями ознаки майже тотожні, що дозволяє не вдаючись в подальші наукові пошуки спробувати сформулювати визначення

системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей.

На нашу думку, під системою суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей слід розуміти сукупність уповноважених органів, установ та організацій, які взаємодіють між собою для попередження, виявлення, припинення та розслідування випадків домашнього насильства, а також для надання допомоги та підтримки дітям, які зазнали домашнього насильства або стали його свідками (очевидцями).

Для здійснення класифікації суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей слід перш за все враховувати положення чинного законодавства України, зокрема ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в ст. 6 якого визначено коло суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству в цілому [62], ЗУ «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», ст. 1 якого містить перелік відповідних органів, які здійснюють соціальний захист дітей та профілактику правопорушень [157], а також постанову КМУ від 01 червня 2020 року № 585, в якій визначено коло суб'єктів соціального захисту дітей, які постраждали від жорстокого поводження [54].

Класифікація суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей може бути здійснена за кількома критеріями:

1. За рівнем дії:

- 1.1. Загальнодержавний рівень: Міністерство соціальної політики України, Національна соціальна сервісна служба України, Державна служба у справах дітей, Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство юстиції України; Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України; Офіс Генерального прокурора України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Уповноважений Президента України з прав дитини; Верховний суд України; міжурядові, неурядові та всеукраїнські громадські організації.

1.2. Регіональний рівень: обласні та районні державні адміністрації, в тому числі їх структурні підрозділи, уповноважені на запобігання та протидію домашньому насильству; Головні управління Національної поліції в областях; обласні прокуратури; суди апеляційної інстанції; регіональні центри безоплатної правничої допомоги; регіональні офіси пробації; регіональні представники Уповноваженого Верховної ради України з прав людини; регіональні громадські організації;

1.3. Місцевий рівень: міські, селищні, сільські ради, об'єднані територіальні громади, в тому числі їх структурні підрозділи, уповноважені на запобігання та протидію домашньому насильству; місцеві підрозділи поліції; місцеві підрозділи прокуратури; місцеві суди; центри та бюро безоплатної правничої допомоги; заклади освіти; заклади охорони здоров'я; органи пробації; місцеві громадські організації; громадяни, іноземці та особи без громадянства, що на законних підставах перебувають в Україні на законних підставах.

2. За функціональним призначенням:

2.1. Суб'єкти, що здійснюють координацію - Міністерство соціальної політики України, Національна соціальна сервісна служба, Державна служба у справах дітей, місцеві служби у справах дітей.

2.2. Суб'єкти, що надають послуги:

2.2.1. Правоохоронні – поліція, прокуратура, суд, органи пробації.

2.2.2. Правозахисні – центри та бюро безоплатної правничої допомоги, спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, в т.ч. денні центри соціально-психологічної допомоги, притулки для постраждалих осіб, у штаті яких є юрист, громадські організації, установи, при яких створені «Зелені кімнати» або «Барнахус».

2.2.3. Соціальні – центри соціальних служб, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей, спеціалізовані служби для постраждалих осіб, зокрема денні центри соціально-психологічної допомоги, притулки для постраждалих осіб, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, громадські організації.

2.2.4. Психологічні – центри соціальних служб, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, притулки для дітей, спеціалізовані служби для постраждалих осіб, в т.ч. денні центри соціально-психологічної допомоги, притулки для постраждалих осіб, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, «гарячі» лінії, громадські організації.

2.2.5. Медичні – заклади охорони здоров'я.

2.2.6. Інформаційно-просвітницькі – заклади освіти, спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, зокрема служби первинного соціально-психологічного консультування, «гарячі» лінії, громадські організації, тощо. В цілому відповідно до законодавства всі суб'єкти уповноважені інформувати постраждалих осіб, в тому числі дітей, про права та послуги, які вони можуть отримати.

3. За характером надання допомоги:

3.1. Превентивні суб'єкти – заклади освіти, громадські організації, «гарячі» лінії.

3.2. Суб'єкти реагування – служба у справах дітей, поліція, заклади охорони здоров'я, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги.

3.3. Правозахисні суб'єкти – служба у справах дітей, поліція, прокуратура, суд, центри та бюро безоплатної вторинної правничої допомоги, громадські організації, установи, при яких створені «Зелені кімнати» або «Барнахус».

3.4. Реабілітаційні суб'єкти – центри соціальних служб, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, громадські організації.

4. За типом фінансування:

4.1. Суб'єкти, які фінансуються з державного бюджету.

4.2. Суб'єкти, які фінансуються з місцевого бюджету.

4.3. Суб'єкти, які фінансуються за рахунок міжурядових, неурядових, громадських організацій та благодійних фондів.

4.4. Суб'єкти, які функціонують за рахунок змішаної форми фінансування.

5. За юридичним статусом:

5.1. Державні органи та установи.

5.2. Комунальні органи та установи.

5.3. Неприбуткові та волонтерські організації.

5.4. Приватні організації.

Ця класифікація дозволяє систематизувати суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей за різними критеріями, що сприяє кращому розумінню їх функцій, ролі та взаємодії в цій сфері.

Предмет нашого дослідження не дозволяє повно та комплексно розглянути повноваження та особливості діяльності всіх передбачених законодавством суб'єктів, оскільки за своїм обсягом це є предметом окремого дослідження. Втім, зупинимося на декількох аспектах, які мають важливе значення у сфері боротьби з домашнім насильством щодо дітей.

По-перше, слід звернути увагу, що координаторами діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству на загальнодержавному рівні є Міністерство соціальної політики України, Національна соціальна сервісна служба України та створена у 2023 році Державна служба у справах дітей. При цьому кожен із цих суб'єктів має повноваження стосовно захисту прав дітей, в т.ч. тих, які постраждали від домашнього насильства. Якщо Міністерство соціальної політики України фактично відповідає за побудову політики держави у сфері боротьби з домашнім насильством то Національна соціальна сервісна служба України відповідно до постанови КМУ від 26 серпня 2020 року № 783 [158] реалізує її. При цьому і Національна соціальна сервісна служба України, і Державна служба у справах дітей здійснюють реалізацію державної політики у сфері захисту прав дітей. При цьому на місцевому рівні функції координації покладені саме на службу у справах дітей [54; 139]. Тому виникає питання, кого ж із цих двох служб вважати національним координатором у сфері запобігання та протидії домашньому насильству саме відносно дітей. На наш погляд,

враховуючи таку ознаку системи, як ієрархічність, про яку ми зазначали на початку даного підрозділу, доцільним внести доповнення в постанову КМУ від 29 вересня 2023 року № 1048 [159] і передбачити саме Державну службу у справах дітей відповідальною за стан реалізації державної політики в питаннях запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей.

По-друге, слід звернути увагу на правову невизначеність підрозділів органів Національної поліції, які є уповноваженими на реагування на випадки домашнього насильства, в тому числі щодо дітей. Так, чинне законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству оперує терміном «уповноважені підрозділи органів Національної поліції». При цьому відсутній будь-який відомчий документ, який би деталізував перелік таких підрозділів. Юридичне тлумачення словосполучення «уповноважені підрозділи» відсилає до інструкцій, які регламентують діяльність окремих підрозділів органів Національної поліції. Проте, як ми зазначали в попередньому підрозділі, по-перше, не всі підрозділи органів Національної поліції, мають такі інструкції, по-друге, положення наявних відомчих інструкцій не завжди дозволяють розмежувати повноваження підрозділів поліції у випадку реагування на випадки домашнього насильства відносно дітей, особливо дітей-свідків (очевидців) домашнього насильства.

Тому практика реалізації законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей відрізняється в залежності від регіону та громади, що засвідчують в тому числі результати проведеного нами опитування (Додаток В). Так, наприклад, в одних громадах поліцейські інших ніж ювенальна превенція підрозділів у випадку виявлення дитини, яка стала свідком домашнього насильства, самостійно відпрацьовують випадок і самостійно повідомляють службу у справах дітей, в інших – передають інформацію ювенальній превенції, працівники якої в свою чергу інформують службу у справах дітей. Крім того, наразі формується новий підрозділ органів Національної поліції, повноваження якого стосуються в тому числі питань запобігання та протидії домашньому насильству – служба освітньої безпеки. На

наш погляд, вкрай важливо на рівні відомчої інструкції визначити перелік уповноважених підрозділів Національної поліції України та розмежувати їх повноваження, зокрема щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей, які зазнали або стали свідками домашнього насильства. При цьому ми погоджуємось з думкою 87 % опитаних нами респондентів, що у випадку виявлення дитини – свідка (очевидця) домашнього насильства обов'язковим має бути реагування поліцейських ювенальної превенції, навіть якщо первинне реагування на випадок здійснювала мобільна група поліції з реагування на факти домашнього насильства.

По-третє, слід звернути увагу, що створення та забезпечення функціонування спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб є відповідальністю органів місцевого самоврядування [139]. Саме тому, наявність або відсутність таких спеціалізованих сервісів в громадах, в яких проживають діти, безпосередньо залежить від ефективності діяльності представників місцевої влади, усвідомлення ними важливості даного напрямку роботи, розуміння власної відповідальності, тощо. Фактично, діти з різних громад щодо отримання послуг як постраждалі від домашнього насильства особи знаходяться у нерівних умовах, що суперечить принципу недискримінації, закріпленому як на рівні міжнародних документів, так і національного законодавства. Для дієвого захисту всіх дітей від домашнього насильства без дискримінації за ознакою походження важливо забезпечити доступність спеціалізованих сервісів для всіх дітей, які зазнали або стали свідками домашнього насильства. За можливості та доцільності можна передбачити отримання відповідних спеціалізованих послуг дистанційно.

Так, як приклад, можна навести діяльність на загальнодержавному рівні «гарячих» ліній, які доступні для дітей з усіх регіонів та громад України.

Наразі на національному рівні функціонують дві «гарячі» лінії, які забезпечують цілодобове безкоштовне консультування дітей з питань запобігання та протидії домашньому насильству: Урядова «гаряча» лінія за номером телефону 1547 та Національна «гаряча» лінія для дітей та молоді

116 111, яка працює на базі громадської організації «Ла Страда-Україна». Дзвінки на ці лінії є конфіденційними, що часто є важливим фактором для дітей.

В 2022 році Урядова «гаряча» лінія була внесена до переліку спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб з окремо визначеними повноваженнями в постанові КМУ від 22 серпня 2018 року № 658 [146] і продовжить свою діяльність до створення передбаченого законодавством спеціалізованого кол-центру. Таким чином, урядова гаряча лінія 1547 є повноцінним, нормативно визначеним суб'єктом запобігання та протидії домашньому насильству.

На «гарячу» лінію 116 111 діти і молодь можуть звертатись за консультаціями психологів та юристів як з питань домашнього насильства, так і з будь-яких інших. На офіційному сайті громадської організації «Ла Страда-Україна» зазначено, що на протязі січня-червня 2023 року оператори надали 63898 консультацій, 11,4 % яких були з питань насильства та жорстокого поводження з дітьми, а також комерційної експлуатації дітей [160]. Популярність звернень на «гарячі» лінії з боку дітей обґрунтовується їх перевагами в порівнянні зі зверненнями до інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей. До таких переваг можна віднести: 1) анонімність, тобто оператори «гарячих» ліній не ідентифікують особу та не запитують її персональних даних для надання консультації; 2) конфіденційність, що гарантує неможливість оприлюднення інформації без згоди дитини, за виключенням випадків насильства щодо дитини (в такому разі, умовно кажучи, принцип конфіденційності поступається принципу найкращих інтересів дитини); 3) доступність, тобто можливість звернення будь-де і будь-коли; 4) якість надання консультацій, яка забезпечується шляхом періодичного навчання операторів; 5) безумовна довіра словам дитини, на відміну від інших суб'єктів, зокрема поліції. Так, діти іноді вважають, що поліція може бути упередженою щодо їх показань, повірять не їм, а батькам-кривдникам. Нажаль, такі побоювання мають своє підґрунтя.

Так, відповідно до результатів проведеного нами анкетування на питання «Які із перелічених проступків дітей, на вашу думку, можуть виправдовувати тілесні покарання дітей батьками?» (можна було обрати декілька відповідей) респонденти зазначали: вживання наркотиків (37 %); крадіжка (28,6 %), вживання алкогольних напоїв (19,3 %), хуліганство в громадському місці, бійка (11,3 %), небезпечна поведінка (наприклад, на залізниці, будівництві, у метро, на дахах тощо) (10 %); неслухняність, невиконання вимог батьків та інших членів сім'ї у побуті (9 %), обман вчителів, старших членів сім'ї (5,8 %), порушення дисципліни і прогули у школі (4,5 %), погана успішність в школі (2,9 %), що свідчить про відсутність «нульової» толерантності до насильства як методу виховання дітей, зокрема у разі вчинення ними соціально несхвальних проступків. Лише 27,9 % респондентів обрали варіант «інше» та зазначали, що застосуванню тілесних покарань не може бути виправдання. При цьому також доцільно зазначити, що 4,8 % опитаних зазначили, що не знають про те, що в Україні існує законодавство, яке забороняє тілесні та інші принижуючі гідність дитини покарання, 15,1 % зазначили, що обізнані про це частково. Це також є фактором, який може вплинути на відповідне реагування поліцейськими на звернення дитини у зв'язку із вчиненням щодо неї домашнього насильства з боку батьків або інших законних представників.

Враховуючи переваги та запит, перш за все від дітей, на діяльність «гарячих» ліній, можна зробити висновок, що вони є дієвим суб'єктом як запобігання, так і протидії домашньому насильству. Отже, важливо розповсюджувати їх контакти з метою ознайомлення кожної дитини, популяризувати їх діяльність.

З тематики запобігання та протидії домашньому насильству розробляються різні друковані просвітницькі та медіа матеріали, на яких доцільно зазначати не лише телефони, за якими можна звернутися на «гарячі» лінії, а й посилання на офіційні сайти з можливістю подачі електронного звернення, сторінки у соціальних мережах та месенджерах з можливістю онлайн консультацій. Це обумовлюється тим, що сучасні діти віддають перевагу онлайн

спілкуванню, отриманню консультацій та інформації за допомогою чат-боту. Поширення таких каналів зв'язку сприятиме збільшенню кількості звернень від дітей. Крім зазначених суб'єктивних причин, існують об'єктивні причини, що заважають зверненню дітей за консультацією саме за допомогою телефонного зв'язку, зокрема: вади мови, слуху; знаходження за кордоном або на тимчасово окупованих територіях. Майже в кожному закладі освіти наявні куточки з інформацією, на яких доцільно розміщувати інформацію з контактами суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема «гарячих» ліній. Зрозуміло, що «гарячі» лінії не можуть замінити інших суб'єктів, особливо у випадках домашнього насильства. Проте якщо повідомлення про випадок домашнього насильства щодо дитини надійде до поліції від операторів «гарячої» лінії, поліцейські мають надати їм зворотній зв'язок за результатами реагування, що збільшує ймовірність більш відповідального ставлення поліцейськими до виконання своїх обов'язків.

Враховуючи, що останнім часом фіксується збільшення насильства в сім'ях внутрішньо переміщених осіб [161], доцільно розміщувати інформацію про «гарячі» лінії в місцях їх масового проживання або частого відвідування, наприклад, в центрах надання адміністративних послуг, центрах надання гуманітарної допомоги тощо. Слушною є думка А.І. Берендєєвої про те, що за кордоном таку інформацію слід розміщувати в посольствах і консульствах України, різноманітних організаціях, що допомагають українцям, а також у державних установах, які відповідають за реєстрацію та надання тимчасового притулку [162, с. 14-15].

Серед інших шляхів розповсюдження інформації про «гарячі» лінії слід наголосити на необхідності надання таких контактів представниками всіх суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Наприклад, поліцейські ювенальної превенції можуть надавати буклети та брошури, де б містилися відповідні контакти, під час профілактичних заходів у школах або під час здійснення індивідуальної профілактики з дітьми, які стоять на обліку [163]. Якщо дозволяють ресурси, це можуть бути друковані роздаткові матеріали,

проте можливим є розповсюдження такої інформації шляхом надсилання у шкільні групи в месенджерах.

Досліджуючи систему суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей, та акцентуючи увагу на такій ознаці системи як взаємодія її елементів, слід звернути увагу на такий потенційний ресурс, як Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства. Не зважаючи на те, що він й досі не працює, з приводу доцільності його функціонування тривають дискусії. О.С. Бондаренко та Я.В. Верещака крім його переваг, відзначають ряд мінусів, зокрема те, що запис даних про особу, яка повідомляє про випадки домашнього насильства, може становити ризик для її життя та здоров'я, оскільки це дозволяє кривднику дізнатися, хто сприяв його притягненню до відповідальності; існує також ризик витоку інформації через недостатню конфіденційність Реєстру, до якого мають доступ численні особи, від працівників сільських рад до міністерств; це створює загрозу дискримінації осіб, чий дані занесені до реєстру, наприклад, у вигляді необґрунтованої відмови у працевлаштуванні; існує небезпека стигматизації таких осіб, як «кривдник», «постраждала особа», «особа, що повідомила про домашнє насильство» [164, с. 302]. При цьому респонденти проведеного нами опитування зазначали про доцільність та важливість його функціонування. Так, на запитання «Які, на вашу думку, необхідні зміни до нормативно-правової бази для удосконалення діяльності поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей?» деякі респонденти відповіли: «забезпечити функціонування реєстру кривдників та постраждалих осіб (у тому числі дітей) для користування суб'єктів взаємодії» (Додаток В). Отже, дане питання потребує подальшої уваги та дослідження.

Окреме місце серед суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству займають підприємства, установи та організації будь-якої форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, а також фізичні особи-підприємці, що відповідають критеріям діяльності в сфері надання соціальних послуг, включаючи фізичних осіб, що здійснюють надання

соціальних послуг, як-от патронат над дітьми [62]. М.В. Корнієнко зазначає, що прогресивна міжнародна практика демонструє, як громадськість впливає на злочинність та активно залучається у цю діяльність, зокрема через аналіз стану місцевої злочинності (Колумбія, ПАР), запобігання повторній злочинності (Сінгапур, Бразилія, Уганда, Кенія), забезпечення громадського порядку (США, Велика Британія, Перу, Бразилія), фінансове заохочення громадськості за її вклад у запобігання злочинності (Австралія, Канада) та використання комунікаційних засобів для цих цілей (США, Велика Британія, Австралія) [165, с. 88-89].

Аналіз чинних нормативно-правових актів дозволяє визначити перелік форм участі громадськості в питаннях запобігання та протидії домашньому насильству, в т.ч. щодо дітей, та систематизувати такі форми за трьома основними напрямками:

1. Здійснення загальної профілактики правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, зокрема шляхом просвітницької діяльності: інформаційно-просвітницькі заходи для фахівців та для уразливих категорій осіб; інформаційні кампанії щодо форм, проявів і наслідків домашнього насильства, зокрема серед дітей; дослідження стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у цій сфері та практики його реалізації.

2. Створення та забезпечення функціонування сервісів для постраждалих осіб та кривдників: надання соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі дітям; створення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та забезпечення функціонування їх; виконання й участь в реалізації програм для кривдників та постраждалих осіб, зокрема на підставі угод про співпрацю та/або шляхом соціального замовлення.

3. Сприяння державним органам у питаннях боротьби з домашнім насильством: виконання пріоритетних завдань у цій сфері; повідомлення не пізніше однієї доби з дня виявлення фактів домашнього насильства щодо дітей уповноваженим особам в органах місцевого самоврядування, поліції, службам

у справах дітей; входження до складу тематичних координаційних рад (за згодою); здійснення громадського контролю, а також доведення його результатів у вигляді звітів до відома спеціально уповноважених органів; залучення до здійснення інших, передбачених законодавством, заходів.

Даний перелік, безумовно, не є вичерпним. Зміни у суспільстві, нові виклики часу вимагають постійного вдосконалення вже існуючих форм взаємодії та використання нових.

Слід звернути увагу, що законодавством наразі закріплений обов'язок громадськості повідомляти про відомі факти домашнього насильства, в тому числі щодо дітей, уповноваженим суб'єктам, зокрема поліції [62]. Важливо підвищувати рівень поінформованості населення щодо такого обов'язку. Враховуючи, що за його невиконання відповідальність не передбачена, важливо, перш за все, сформуванню усвідомлення важливості таких повідомлень. Адже своєчасне виявлення та припинення домашнього насильства відносно дітей може врятувати їх життя та зберегти здоров'я. Небажання повідомляти про відомі факти домашнього насильства відносно дітей може бути обумовлене декількома факторами: байдужістю оточуючих; стереотипністю мислення («моя хата з краю»); негативним досвідом у випадках попередніх повідомлень (наприклад, притягненням до відповідальності за ст. 183 КУпАП у разі, якщо постраждала особа, зокрема дитина, заперечує факт насильства). Щодо двох перших із зазначених факторів інструментом їх усунення є перш за все якісна інформаційно-просвітницька діяльність, яка, звісно, не дасть миттєвого результату, проте слід пам'ятати, що зміна будь-яких соціальних норм потребує тривалої і систематичної діяльності.

Під час просвітницьких кампаній працівникам поліції вкрай важливо наголошувати на наступних ключових моментах: 1) не бути байдужими, особливо якщо мова йде про дітей; 2) за можливості фіксувати факти протиправних дій; 3) повідомляти в поліцію про протиправні факти та не боятися співпрацювати з поліцейськими для притягнення кривдника до відповідальності; 4) позитивних наслідках такої правомірної поведінки в

перспективі як для кожного окремо, так і для суспільства в цілому. Як слушно зазначають М.М. Воронов та І.В. Воронова, «для забезпечення гідного існування людини, реалізації її основних прав і свобод потрібно спільний механізм використання потенціалу юридичних норм і норм суспільної поведінки» [166, с. 24]. Тому важливо роз'яснювати не лише правові аспекти стосовно питань домашнього насильства, але й наголошувати на важливості дій кожної особи у протидії цьому явищу.

Щодо шляхів усунення останнього із окреслених факторів слід зазначити про важливість, з одного боку, інформування населення щодо важливості збереження доказів насильства, які можуть засвідчити відсутність завідомо неправдивого виклику поліції, а з іншого боку, під час підготовки поліцейських доцільно наголошувати на недоцільності притягнення до відповідальності небайдужих оточуючих, оскільки це сприятиме в подальшому замовчуванню відомих фактів домашнього насильства. Крім того, правоохоронці мають пам'ятати про те, що принцип «добровільної згоди» в контексті втручання уповноважених суб'єктів в ситуацію домашнього насильства не розповсюджується на випадки домашнього насильства відносно дітей. Це означає, що якщо є інформація про випадок домашнього насильства відносно дитини, її заява або заява її законних представників, тим паче якщо вони за інформацією є кривдниками дитини, не потрібна. В такому випадку поліції слід якомога швидше залучити для втручання службу у справах дітей для проведення оцінки рівня безпеки дитини та вжиття інших передбачених законодавством заходів.

Крім того, важливо залучати різноманітні громадські інституції до активної участі щодо забезпечення безпеки дітей, в тому числі і від проявів насильства. Саме тому в 2021 році під час форуму «Україна. Безпечна громада» [167] було ініційовано пілотний проект «Спеціаліст із безпеки в освітньому середовищі» (скорочена назва - «Вихователь безпеки»), мета якого полягає у виявленні негативних ризиків у дитячому середовищі, а також ужитті заходів щодо їх усунення за допомогою координації зусиль та спільної

діяльності учасників, що здійснюється шляхом підготовки та реалізації спільних заходів в межах меморандумів про співпрацю та законодавством України. Посадова особа, на яку покладено функції із забезпечення безпеки в освітньому середовищі здійснює свою діяльність у визначеному закладі освіти. При цьому, відповідно до інформації МВС України, за кожним спеціалістом з безпеки освітніх закладів закріплюється відповідальність за не більше ніж 1000 учнів, розподілених між декількома навчальними закладами, проте не більше ніж три, або за один освітній заклад, де кількість учнів не перевищує 1500 дітей [168].

Слушною є думка В. Акімова з приводу того, що комплексна підготовка молодого покоління в закладах освіти передбачає не лише формування загальних і професійних компетентностей, а й створення належних умов для гармонійного розвитку особистості шляхом гарантування безпечного освітнього середовища всім учасникам освітнього процесу [169, с. 286]. В ЗУ «Про повну загальну середню освіту» закріплено визначення терміну «безпечне освітнє середовище» [170]. На нашу думку, негативним явищем, який впливає на безпеку учнів, має вважатись також домашнє насильство, яке вчиняється щодо дитини, або свідком (очевидцем) якого стала дитина.

Враховуючи повноваження вихователів безпеки, можна зробити висновок про їх спроможність брати участь у запобіганні та протидії домашньому насильству відносно дітей, зокрема він може сприяти:

- запобіганню домашнього насильства відносно дітей шляхом проведення відповідних тематичних інформаційно-просвітницьких заходів з учасниками освітнього процесу;
- своєчасному виявленню постраждалих дітей;
- ефективному реагуванню на такі випадки, зокрема шляхом оперативного повідомлення уповноважених (відповідальних) осіб в закладі освіти.

При цьому важливо, щоб програма підготовки спеціалістів із безпеки в освітньому середовищі передбачала вивчення питань запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема його сутності, форм, проявів та ознак, за

якими можна ідентифікувати дитину, яка постраждала від домашнього насильства, а також алгоритму реагування у разі виявлення постраждалої або ймовірно постраждалої від домашнього насильства дитини.

Таким чином, на сьогодні продовжується розвиток системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. Передбачення широкого кола суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству має гарантувати належну реакцію держави на це явище. Втім, важлива не лише кількість таких суб'єктів, а якість надання ними відповідних послуг.

В умовах воєнного стану питання доступності та якості послуг постраждалим від домашнього насильства особам набули актуальності як ніколи. Якщо в 2022 році спостерігалось зменшення кількості повідомлень про випадки домашнього насильства, що було обумовлено в тому числі применшенням, а іноді і знеціненням проблеми самими постраждалими на фоні наслідків війни, то в 2023 та на початку 2024 року спостерігається стійке їх зростання. Актуальні для першого року війни фактори, як правового, так і правозастосовного характеру, про які зазначали зокрема А. Блага та О. Кочемировська [39, с. 357], А. Кривуляк [171], М. Легенька [171] частково усунуті або подолані. Однак частина факторів продовжує бути актуальними.

Окрему увагу слід звернути на захист від домашнього насильства українських дітей, які у зв'язку із війною виїхали закордон. На наш погляд, в даному контексті до кола суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству доцільно включити консульські установи України, оскільки ресурси уповноважених суб'єктів, які знаходяться в Україні, обмежені щодо виявлення та реагування на випадки домашнього насильства відносно українських дітей на території інших країн. Це питання потребує окремого дослідження, оскільки постають виклики і щодо юрисдикції захисту прав таких дітей, і щодо їх поміщення у спеціалізовані установи у разі обґрунтованої необхідності негайного вилучення, і щодо подальшого їх повернення на територію України. На наш погляд, ключовий фокус уваги при вивченні та обговоренні окреслених питань має зосереджуватись на найкращих інтересах самої дитини. Виходячи з

даного принципу, негайне вилучення таких дітей із родини і поміщення в спеціалізовані установи закордоном має бути крайнім заходом, який застосовується не у всіх випадках домашнього насильства відносно дітей.

Крім консульських установ, до кола суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей на нормативно-правовому рівні слід віднести установи, які забезпечують можливість застосування дружньої до дітей методики опитування («Зелена кімната», «Барнахус»). В ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вони можуть бути віднесені до групи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб. При цьому доцільно розробити типові положення про такі установи та затвердити їх на рівні постанови КМУ, що забезпечить набуття ними правового статусу та уніфікує підходи, які використовуються в різних громадах, при використанні дружніх до дітей методик опитування.

Функціонування системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей в умовах сучасних викликів потребує запровадження моніторингу доступності та якості надання послуг постраждалим особам, як на загальнодержавному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Такий інструмент наразі передбачений постановою КМУ від 22 серпня 2018 року № 658, проте наразі відсутня інформація про практику його реалізації. На нашу думку, важливо розробити та уніфікувати критерії проведення такого моніторингу, а також розробити відповідні методичні рекомендації його реалізації, в тому числі з врахуванням закордонного досвіду.

Крім того, важливо акцентувати увагу на належному рівні підготовки відповідних спеціалістів. Так, недостатня заробітна платня, складні умови праці, які потребують залучення різних ресурсів, не завжди належна облаштованість сприяє тому, що серед таких співробітників прослідковується постійна плінність кадрів. Звісно, це впливає на кінцевий результат, оскільки під питанням постає професіоналізм таких кадрів. Оптимальним шляхом подолання цієї проблеми є створення привабливих умов праці, зокрема, конкурентоспроможної зарплатні. Втім, сучасні реалії свідчать про те, що

досягнути цього у найближчі часи не представляється можливим через брак фінансування бюджетних установ соціальної спрямованості.

Висновки до розділу 1.

Домашнє насильство щодо дітей є серйозною проблемою для всіх країн світу, в т.ч. і для України. Особливого загострення ця проблема набула в умовах повномасштабного вторгнення РФ, внаслідок чого до основних причин та передумов вчинення домашнього насильства до дітей додалися ще додаткові негативні фактори, пов'язані з руйнуванням звичного способу життя, масової вимушеної міграції населення, хронічних стресових ситуацій, втрати надійності та стабільності в сімейному середовищі, тощо.

Питання боротьби з домашнім насильством почало цікавити вітчизняних науковців приблизно з 2000-х років, коли почали з'являтися перші комплексні дослідження за цією тематикою. Постійно зростаючий інтерес до проблематики ще більше поживався після прийняття комплексного законодавства з зазначеного питання і залишається доволі високим, про що свідчать багаточисленні комплексні дослідження на рівні дисертацій. Оскільки тематична область має міждисциплінарний характер, вона стала предметом дослідження фахівців різних галузей суспільних наук: правознавців, соціологів, психологів, медиків, тощо, і є актуальною для багатьох країн світу.

Останніми роками прослідковується тенденція соціологічних зрізів проблематики домашнього насильства, що стає емпіричною базою подальших наукових розвідок. Такі дослідження є корисними для уточнення розуміння проблеми, виявлення проблемних аспектів, розробки ефективних стратегій, соціальних інтервенцій та вдосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії домашнього насильства щодо дітей.

Захист дітей від домашнього насильства залишається пріоритетним напрямом державної політики та має значення для формування майбутнього нації. Законодавством України передбачений обов'язок батьків, або осіб, що їх

замінюють, здійснювати заходи щодо виховання дитини. У разі неналежного виконання таких обов'язків, в діяннях батьків (осіб, що їх замінюють) можуть вбачатися ознаки домашнього насильства.

Феномен домашнього насильства щодо дітей характеризується широким спектром проявів, які значно розширюються порівняно з тими, що спрямовані на дорослих. Зокрема, економічне насильство щодо дітей часто виявляється у формі свідомого нехтування потребами дитини. Крім того, існують значні складнощі у виявленні домашнього насильства, що свідчить на необхідності підвищення обізнаності професіоналів, які працюють з дітьми, зокрема педагогів та медичних працівників, щодо індикаторів різних форм такого насильства. Важливо, щоб такі фахівці мали змогу розпізнавати потенційні ознаки домашнього насильства щодо дітей і повідомляти про них відповідні органи. Також з метою зниження латентності цього правопорушення, необхідно проводити освітні заходи серед дітей, включаючи сексуальну освіту, що може сприяти підвищенню їх здатності розпізнавати та повідомляти про факти насильства.

Нормативно-правове забезпечення захисту прав дитини є багаторівневим та розгалуженим, складається з міжнародного, європейського та національного рівнів. Міжнародні та європейські стандарти наголошують на «нульовій» толерантності до будь-яких проявів домашнього насильства щодо дітей, надають невиключний перелік діянь, які є проявами домашнього насильства щодо дітей, зокрема підкреслюють неприпустимість тлумачення тілесних покарань як методу батьківського виховання. Правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства на міжнародному та європейському рівнях має безпосередній вплив на формування національного законодавства, зокрема завдяки встановленому механізму звітування.

Провідною ідеєю законодавства є державний контроль за вихованням дітей з можливістю у випадках, коли це суперечить найкращим інтересам дитини, втручатися в ситуацію. Національне законодавство у сфері захисту дітей від домашнього насильства є доволі прогресивним, хоча і містить певні

недоліки. На сьогодні потребує перегляду Державна соціальна програма щодо запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі з врахуванням результатів проведення моніторингу її виконання. Під час здійснення діяльності, спрямованої на захист дітей від домашнього насильства, важливо використовувати широкий підхід та керуватись в тому числі нормативно-правовими актами, спрямованими на захист дітей у складних життєвих обставинах.

Пильність держави до питання боротьби з домашнім насильством підкреслює наявність розгалуженої системи суб'єктів, покликаних запобігати та протидіяти цьому явищу. Втім в умовах сучасних викликів доцільно переглянути перелік суб'єктів, зокрема з метою забезпечення захисту від домашнього насильства українських дітей, які перебувають закордоном. Проте ключовим фокусом уваги має бути не кількість суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а доступність та якість послуг, які ними надаються. Тому актуальною є розробка та уніфікація критеріїв проведення моніторингу надання послуг постраждалим від домашнього насильства особам.

Оскільки більшість випадків домашнього насильства щодо дітей залишаються прихованими, важливою є роль громадськості у виявленні та зупиненні цього явища. Під час просвітницьких кампаній важливо формувати «нульову» толерантність до проявів домашнього насильства щодо дітей та прививати культуру втручання для припинення протиправних дій. Небажання виконувати громадянський обов'язок щодо повідомлення про відомі факти домашнього насильства відносно дітей може бути обумовлене декількома факторами: байдужістю оточуючих; стереотипністю мислення; негативним досвідом у випадках попередніх повідомлень. Інструментами їх усунення є перш за все, якісна інформаційно-просвітницька діяльність, спрямована на зміну соціальних норм, інформування населення щодо важливості збереження доказів насильства та відмова від поширеної в поліцейській діяльності практики

притягнення небайдужих громадян до відповідальності за завідомо неправдивий виклик.

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

2.1 Повноваження органів та підрозділів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей

Повноваження поліції, визначені як комплекс прав та обов'язків, діють як основа для виконання поліцією її основних функцій у суспільстві. Ці повноваження встановлені законодавством та мають на меті забезпечення публічного порядку та безпеки, а також поваги до законів і прав людини. Саме повноваження поліції є основоположним елементом адміністративно-правового статусу поліцейського [172, с. 104]. В.В. Майоров розглядає повноваження поліції як набір прав та обов'язків, які закріплені у законі і призначені для виконання певних завдань (напрямків діяльності) чи здійснення конкретних дій, а також для прийняття адміністративних (процесуальних та інших) рішень [173, с. 87]. Основні повноваження Національної поліції закріплені в розділі IV ЗУ «Про Національну поліцію». З урахуванням завдань, які стоять перед поліцією, вони є багаточисельними. Ст. 24 зазначеного закону передбачає заборону виконання інших повноважень, не прописаних в законі [174]. З урахуванням цього, перелік повноважень є вичерпний і може бути змінений виключно внесенням змін до ЗУ «Про Національну поліцію».

Це цілком відповідає конституційному принципу законності, встановленому в ст. 19 Конституції України, який встановлює вимогу щодо діяльності органів державної влади виключно відповідно до підстав, у межах повноважень і способом, які визначені Конституцією та законами України [100]. Цей принцип означає, що державні органи не мають права робити те, що прямо не встановлено законом, їх повноваження чітко визначені законом, і вони не можуть виходити за їх межі. Аналогічна вказівка також міститься в ст. 8 ЗУ «Про Національну поліцію», яка визначає такий принцип діяльності поліції як

законність [174]. Тобто щодо повноважень працівників поліції діє правило «дозволено лише те, що прямо прописано в законі». Це означає, що поліцейські можуть здійснювати лише ті дії та вживати ті заходи, які чітко визначені законодавством. Це правило є фундаментальним принципом правової держави, який забезпечує захист прав і свобод громадян, а також гарантує, що поліцейські дотримуються визначених правових рамок у своїй діяльності. Відхилення від цього принципу можуть призвести до перевищення службових повноважень та порушення прав громадян.

Ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію» виділяє окремим повноваженням необхідність вживати заходи, спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству або насильству за ознакою статі [174]. Така увага продиктована тим, що це правопорушення є найбільш розповсюдженим, має довготривалі наслідки та є одним із пріоритетів державної політики. Крім того, «будь-який вид насильства та його прояви призводять до деструкції особистості постраждалої дитини» [175, с. 63], тому боротьба з домашнім насильством є запорукою побудови здорового суспільства.

Також в ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію» окремим повноваженням поліції визначено, що в межах передбачених законом повноважень, поліція контролює дотримання законодавства стосовно опіки та піклування над дітьми-сиротами, а також дітьми, позбавленими батьківського піклування, здійснює заходи для запобігання дитячій бездоглядності та профілактики правопорушень серед дітей, а також забезпечує соціальний патронаж щодо дітей, які відбули покарання у вигляді позбавлення волі [174]. Це означає, що поліцейські у співпраці з іншими державними органами можуть перевіряти умови проживання та виховання, в першу чергу, дітей-сирот та дітей, позбавлених батьківського піклування; виявляти випадки неналежного виконання опікунами/піклувальниками своїх обов'язків; виявляти дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; проводити профілактичну роботу з сім'ями, де існує ризик виникнення дитячої бездоглядності; вживати заходи щодо запобігання правопорушенням серед дітей; проводити профілактичну роботу з

дітьми та підлітками, які входять в групу ризику, вживати заходи щодо реагування на правопорушення, вчинені дітьми, тощо. Тобто у широкому розумінні запобігати домашньому насильству, шляхом вчасного виявлення та усунення факторів, які сприяють вчиненню домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми.

Безпосередньо щодо питань боротьби з домашнім насильством повноваження поліції визначені в ст. 10 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [62], постанові КМУ від 22.08.2018 р. № 658 [146], а також відомчих нормативно-правових актах, які регулюють діяльність окремих органів та підрозділів Національної поліції. На підставі аналізу цих повноважень можна зробити висновок, що повноваження Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства - це встановлений законодавством комплекс прав і обов'язків органів та підрозділів поліції, спрямований на виявлення, оперативне реагування та запобігання випадкам домашнього насильства щодо дітей.

На підставі аналізу чинного законодавства, в першу чергу, ст. 10 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [62], можна класифікувати повноваження поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства наступним чином:

1) повноваження, спрямовані на загальну профілактику вчинення домашнього насильства щодо дітей:

- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення (участь у акціях та інших інформаційних кампаніях, зокрема проведення флешмобів, виставок та інших публічних заходів, виступи у медіа, тощо);

- проведення просвітницьких заходів в закладах освіти (лекції для дітей, батьків та педагогічного складу, тренінги, тощо);

- розробка та розповсюдження друкованих матеріалів з питань домашнього насильства щодо дітей (брошур, плакатів, буклетів, тощо);

- створення контенту для соціальних мереж, блогів та вебсайтів, який інформує про проблему домашнього насильства та надає ресурси для допомоги постраждалим;

2) повноваження, які спрямовані на запобігання повторному вчиненню домашнього насильства:

- постановка кривдників на профілактичний облік та проведення з ними відповідної профілактичної роботи, спрямованої на запобігання повторного вчинення домашнього насильства (мова йде і про повнолітніх, які вчинили домашнє насильство до дітей, а також і про дітей-кривдників, профілактична робота з якими спрямована на усунення ризику повторних фактів вчинення такого насильства);

- контроль за дотриманням особами, які вчинили домашнє насильство термінового заборонного припису, обмежувального припису та проходження програми для кривдників протягом строку, на який такі спеціальні заходи були призначені;

3) повноваження, які спрямовані на протидію домашньому насильству:

- своєчасне виявлення та реагування на факти домашнього насильства щодо дітей;

- прийняття та розгляд заяв і повідомлень про факти вчинення домашнього насильства щодо дітей;

- вжиття заходів для припинення домашнього насильства (фізичне припинення вчинення насильства щодо дитини; винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників, затримання кривдника, тощо);

- проникнення до житла у невідкладних випадках без вмотивованого рішення суду з метою припинення вчинення домашнього насильства, що безпосередньо загрожує життю чи здоров'ю дітей;

4) повноваження щодо забезпечення інтересів постраждалих осіб:

- на основі результатів оцінки ризиків надання необхідної допомоги постраждалим дітям (організація надання необхідної медичної допомоги, психологічна підтримка, організація надання правничої допомоги);

- інформування дітей про їх права, доступні ресурси та можливості для отримання допомоги;
  - організація перенаправлення дитини до інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству;
- 5) повноваження, що спрямовані на створення ефективних умов боротьби з домашнім насильством:
- здійснення тісної постійної взаємодії з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, в першу чергу зі службою у справах дітей та навчальними закладами;
  - звітування відповідно до встановленої законодавством процедури про результати проведеної роботи;
  - застосування міжнародних стандартів під час реагування на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків.

В ст. 10 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» поліцейським дозволено проникати до житла особи у невідкладних випадках без рішення суду з метою її врятування, якщо внаслідок акту домашнього насильства є небезпека для її життя чи здоров'я [62]. Наголосимо, що понятійний аспект «житло» доволі широкий і включає різні приміщення та споруди. Науковці неодноразово зверталися до цієї юридичної категорії і надавали їй характеристику, як, наприклад, О.В. Кришевич, в науковій статті якої визначено дефініцію «житло» [176, с. 38].

Таке положення кореспондується з положенням ст. 38 ЗУ «Про Національну поліцію», в якій зазначено, що однією з підстав для проникнення поліції до житла чи іншої власності особи без мотивованого рішення суду є необхідність припинення злочину, який становить загрозу для життя осіб, що перебувають у цьому житлі чи володінні [174]. Це відповідає конституційному принципу, закріпленому в ст. 30 Конституції України, відповідно до якого кожному гарантується недоторканність житла. Як виняток, вказана стаття передбачає, що у термінових випадках, які пов'язані з рятуванням життя людей та майна або з безпосереднім переслідуванням осіб, що підозрюються у скоєнні

злочину, дозволяється застосування іншого, визначеного законом, порядку входу до житла чи іншої власності особи, проведення там огляду та обшуку [100].

Втім, не дивлячись на майже однакове формулювання цитованих статей, між ними існує незначна, але колізія. Так, в ЗУ «Про Національну поліцію» вказано можливість проникнення до житла у разі припинення злочину, який загрожує життю осіб, у той час як у законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» використовується більш широке формулювання - у разі загрози життю та здоров'ю особи. Таким чином, в двох зазначених законах існують різні формулювання підстав для проникнення до житла. Для правозастосування так правова колізія вирішується доволі просто, оскільки ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» є спеціальним, тож під час реагування на факти домашнього насильства поліцейські мають користуватися саме його приписами. У той же час доречним було би виправлення такої колізії.

На наш погляд, правова норма в ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» сформульована більш чітко та конкретно. Формулювання «дозволяє поліцейським проникати до житла без вмотивованого рішення суду у разі припинення злочину, який загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні» [174] викликає багато запитань, оскільки, виходячи з його тлумачення, як зрозуміти, що дії, які вчиняються до особи, загрожують її життю чи ні? З огляду на умови, в яких створювався ЗУ «Про Національну поліцію», цей закон містив велику кількість недоліків. Опосередковано це ілюструється кількістю внесених до нього змін з 2015 року. Зрозуміло, що значна частина з них пов'язана була з об'єктивними причинами, зокрема, введенням воєнного стану, втім, деякі спрямовані саме на усунення недоліків. Тож ми пропонуємо дещо удосконалити статтю 38 ЗУ «Про Національну поліцію», яка передбачає правові підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи, та пропонуємо третю підставу викласти в наступній

редакції: «3) припиненням правопорушення, що загрожує життю та здоров'ю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні».

Встановивши повноваженням поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству логічним буде висвітити перелік підрозділів, уповноважених на використання зазначених повноважень. Законодавчо визначеного такого переліку не існує. Національне законодавство в області запобігання та боротьби з домашнім насильством використовує термін «уповноважені підрозділи органів Національної поліції». Однак специфічний перелік підрозділів органів Національної поліції, які мають повноваження здійснювати заходи у цій сфері, не вказаний у законодавстві. Якщо звернути увагу на специфіку здійснюваної роботи, до такого переліку можна віднести ДОП, ПОГ, інспекторів ювенальної превенції, патрульної поліції, сектор реагування патрульної поліції (далі – СРПП), диспетчери та оператори служби «102» УОАЗОР, органи досудового розслідування та мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства.

Серед багаточисленних підрозділів поліції особливе місце займають підрозділи ювенальної превенції, оскільки їх діяльність спрямована саме на захист прав та законних інтересів дітей. Правовою основою діяльності ювенальних поліцейських є Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, що затверджена наказом МВС України № 1044 від 19 грудня 2017 року [147], хоча, як зазначає К. Пісоцька, організація роботи підрозділів все ще вимагає коректив через відсутність нормативного визначення в зазначеній інструкції окремих питань організаційного характеру [177, с. 120].

Аналізуючи повноваження ювенальних поліцейських, зазначені в даній інструкції, можна розподілити їх на дві умовні групи: ті, які спрямовані на запобігання домашньому насильству щодо дітей, а також ті, які спрямовані безпосередньо на протидію домашньому насильству. В ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» терміни «запобігання» та «протидія» чітко відокремлені, що вже прослідковується з назви самого закону. В цьому

підтримуємо думку О.В. Ковальнової та А.І. Берендєєвої, що при оцінці ефективності державної політики в області запобігання та протидії домашньому насильству необхідно аналізувати не тільки наявні заходи протидії домашньому насильству, але й їхню результативність у попередженні таких випадків [178, с. 259]. Причому така діяльність, як зазначають Г. Кузан та Н. Гордієнко, повинна враховувати регіональну специфіку, зокрема щодо функціонування у конкретній місцевості системи надання допомоги постраждалим особам [179, с. 132].

В ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» надана широка характеристика дефініції «запобігання домашньому насильству», яка включає систему заходів, здійснюваних широким колом суб'єктів [62]. Запобігання домашньому насильству є надзвичайно важливим, але недооціненим дієвим інструментом зменшення проявів такого насильства в суспільстві. Саме діти є, як зазначає Д.М. Бондзик, особливим «об'єктом» профілактичного впливу [180, с. 193], при цьому, як підкреслює М.В. Корнієнко, такий вплив спрямований не стільки на встановлення обмежень для особи з метою унеможливлення вчинення нею правопорушень, а більше на те, щоб повернути таку дитину до нормального життя [181, с. 101]. Повністю погоджуючись з думкою науковця хочемо підкреслити, що по-суті вся система ювенального юстиції створена з метою забезпечення адекватної та ефективної реакції на правопорушення, що вчиняються дітьми та сприяння їх соціальній реінтеграції та вихованню.

Серед повноважень підрозділів ювенальної превенції, передбачених в Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та прямо або опосередковано спрямованих на запобігання домашньому насильству, можна відлити проведення різноманітних профілактичних заходів, спрямованих на запобігання жорсткому поведженню з дітьми, дитячої бездоглядності, усунення причин та умов вчинення дітьми правопорушень, залучення дітей до просвітницьких програм, тощо [141].

І хоча у законодавстві значна роль відводиться саме профілактиці правопорушень, значно більша увага приділяється питанням саме протидії. До повноважень підрозділів ювенальної превенції, передбачених в Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, відноситься обов'язок виявляти факти вчинення домашнього насильства та своєчасно реагувати на них, а також інформувати відповідні органи місцевої державної влади про батьків (законних представників) які вчиняють домашнє насильство по відношенню до дітей, жорстоко з ними поводяться чи не виконують батьківськи обов'язки щодо виховання [141]. Більшу деталізацію вказаного повноваження містить розділ V зазначеної Інструкції.

Відповідно до п. 2 розділу V зазначеної Інструкції інспектори ювенальної превенції залучаються на реагування щодо фактів домашнього насильства у випадках вчинення такого насильства особою до 18 років, а також якщо особа, якій не виповнилося 18 років, постраждала чи була свідком (очевидцем) такого насильства [141]. Таким чином, ювенальні поліцейські будуть залучатися до реагування на факти домашнього насильства, якщо там фігурує дитина. Що стосується випадків, коли дитина безпосередньо зазнала домашнього насильства або вчинила його, ювенальні поліцейські дійсно залучаються практично завжди. Так, відповідно до алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби на домашнє насильство [143] у разі вчинення правопорушення дітьми або стосовно них він повинен негайно направити на місце події поліцейський підрозділ ювенальної превенції. Однак, у випадку, коли дитина стала свідком (очевидцем) домашнього насильства, непоодинокими є випадки, коли ювенальні поліцейські не залучаються до реагування на виклик.

Більшість респондентів проведеного нами опитування (87,1 %) також вважають обов'язковим реагування підрозділів ювенальної превенції на випадки, коли дитина стала свідком (очевидцем) домашнього насильства; 10% - не обов'язковим, якщо інший підрозділ поліції вже відреагував на виклик; інші респонденти зазначали свій варіант відповіді, зокрема: «там, де немає ПОГ,

звісно так; так, але не у всіх випадках» (Додаток В). Серед відповідей респондентів фігурувала також думка про те, що виключно поліцейські сектору протидії домашньому насильству мають відпрацьовувати виклики, пов'язані з домашнім насильством, в тому числі і щодо дітей. При цьому на переконання інших опитаних виключно ювенальні поліцейські мають відпрацьовувати ці випадки.

На наш погляд, в силу специфіки дитячої психології, діти потребують особливого підходу. Зважаючи на те, що діти-свідки (очевидці) відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визнаються постраждалими особами, обов'язковим є залучення ювенальних поліцейських та, звісно, служби у справах дітей не лише у випадках, коли дитина безпосередньо зазнала або вчинила насильства, а й коли стала свідком (очевидцем) домашнього насильства. З метою забезпечення впровадження такого підходу вважаємо за доцільне внести зміни до алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби на домашнє насильство та передбачити в ч. 4 можливість направлення відповідних підрозділів не лише у разі вчинення правопорушення дітьми або стосовно них, а і у випадку коли вони стали свідками (очевидцями) такого насильства.

Відповідно до розділу V Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України повноваження ювенальних поліцейських у питаннях боротьби з домашнім насильством полягають в тому, що вони виявляють та реагують на факти домашнього насильства, як вчиненими дітьми, так і вчинені щодо дітей, здійснюють спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, надають необхідну інформацію постраждалим особам про їх права та передбачені законодавством послуги, тощо [141]. Таким чином, законодавець наділив підрозділи ювенальної превенції доволі широким колом повноважень щодо профілактики домашнього насильства щодо дітей, а також протидії вже вчиненому акту насильства. Під час виконання своїх обов'язків поліцейським потрібно тісно взаємодіяти з іншими уповноваженими суб'єктами з метою виявлення дітей, які схильні до девіантної поведінки [182, с. 411],

зазначає А.С. Романова, оскільки лише зусиллями працівників поліції важко подолати таку проблему.

Варто зазначати, що хоча підрозділи ювенальної превенції створені з метою забезпечення безпеки, захисту прав та соціального благополуччя дітей, а також для попередження правопорушень і формування позитивної життєвої позиції у молодого покоління, це не означає, що інші підрозділи поліції жодним чином не долучаються до питань захисту прав дітей.

ДОП та ПОГ також відіграють значну роль у питаннях захисту прав дітей. І хоча функції ДОП та ПОГ, як зазначає О.І. Беспалова, дещо різняться [183, с. 15], втім, існує і думка, що ПОГ – це той самий ДОП в сільській місцевості з певними особливостями [184, с.155], в питаннях захисту дітей від домашнього насильства вони мають однакові повноваження. Відповідно до Інструкції з організації діяльності ДОП та ПОГ, одним із обов'язків, які на них покладені, є здійснення профілактичних заходів та встановлення факторів сприяння вчиненню дітьми правопорушень, та усунення їх в рамках своєї компетенції [142]. Тобто на них покладений обов'язок проводити відповідні профілактичні заходи серед дітей. В.П. Капуляк слушно наголошує на важливості не лише боротися з протиправною поведінкою дітей, а й вчасно здійснювати профілактичні заходи з метою попередження такої поведінки. Він додає, що сама організована превентивна робота може мотивувати таких дітей до правомірної поведінки [185, с. 153, 159].

В Інструкції з організації діяльності ДОП та ПОГ також вказується, що ДОП та ПОГ повинні складати план роботи на два тижні, в якому в обов'язковому порядку передбачати відвідування навчальних закладів з метою здійснення профілактичної діяльності серед дітей [143]. Таким формулюванням законодавець зобов'язує ДОП та ПОГ щонайменше раз на 2 тижня відвідувати відповідні навчальні заклади. Такий обов'язок ми вважаємо важливою складовою системи захисту дітей зі сторони поліції, оскільки окрім суто превенції, під час таких відвідувань поліцейські можуть виявити дітей, яким потрібна допомога. Втім, важливою умовою цього є ряд супутніх факторів. По-

перше, спілкуючись з дитиною потрібно звертати увагу на її зовнішність, поведінку психічний стан, оскільки відхилення від норми може свідчити, що вона потерпає від насильства [181, с. 103-104], тобто ДОП та ПОГ повинні знати індикатори, які можуть свідчити про факти жорстокого поводження з дитиною. Таку інформацію доречно доводити під час підвищення кваліфікації, а також службової підготовки.

По-друге, характеризуючи особливості професійної діяльності ДОП, В.І. Барко та В.Г. Фатхутдінов зазначили, що до них належать: велика кількість завдань професійної спрямованості, постійна зміна об'єктів професійної діяльності, самостійність в організації її процесу, одноосібність у прийнятті рішень та висока відповідальність за них, владні повноваження, висока інтенсивність професійної взаємодії, суттєві просторові переміщення, виконання завдань з обслуговування дільниці, що можуть виходити за межі функціональних [186, с. 213]. Такі умови роботи є доволі напруженими, тож найголовніше, ДОП та ПОГ повинні розуміти, що відвідування навчальних закладів з метою профілактики належить до їх обов'язків, прямо прописаних в законодавстві, а не розцінювати це як обов'язок виключно підрозділів ювенальної превенції та знімати з себе відповідальність з цього питання. Особливої актуальності це набуває у сільській місцевості, оскільки ДОП та ПОГ – це перші, до кого можуть звернутися громадяни, у тому числі й діти, які постраждали від жорстокого поводження, в тому числі домашнього насильства. Тому ДОП та ПОГ повинні усвідомлювати важливість здійснення профілактичної роботи в закладах освіти.

Запобігання та протидія домашньому насильству визначено окремим напрямом діяльності ДОП та ПОГ [142]. Виділення цього правопорушення в окремий напрям роботи свідчить про розуміння серйозності проблеми та необхідності вжиття комплексних заходів для її вирішення. Аналізуючи Інструкцію з організації діяльності ДОП та ПОГ можна визначити, що для реалізації цього напрямку ДОП та ПОГ наділені правом:

- здійснювати поліцейські заходи відповідно до законодавства;

- затримувати підозрюваних у вчиненні домашнього насильства щодо дітей та доставляти їх до органів поліції;
- здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП (зокрема складати протоколи про адміністративні правопорушення);
- у випадках вчинення власниками зброї та боєприпасів домашнього насильства готувати матеріали щодо анулювання відповідних дозволів, а також вилучати боєприпаси та зброю [142].

Привертає увагу той факт, що законодавство передбачається наявність кімнати, дружньої до опитування дітей, в поліцейській станції, де працює ПОГ [142]. Судячи з формулювання, це не є обов'язковою вимогою, але є бажаним. Як правило, мова йде про сільську місцевість, де знаходження працівника ювенальної превенції може бути проблематичним.

Активну роботу проводять ДОП та ПОГ з особами, які вже вчинили домашнє насильство. Відповідно до функціональних обов'язків ДОП та ПОГ повинні виявляють осіб, які схильних до вчинення домашнього насильства та намагатися запобігати вчиненню ними таких правопорушень. Крім того, кривдників ставлять на превентивний (профілактичний) облік та проводять з ними відповідну профілактичну роботу [142]. Таким чином, ДОП та ПОГ ставлять на облік та проводять відповідну профілактичну роботу з особами, які вчинили домашнє насильство, і є старшими за 18 років, у той час як інспектори ювенальної превенції – з особами до 18 років. Втім значною проблемою є те, що така робота подекуди носить формальний характер, що значно знижує її виховний характер.

Крім того, ДОП та ПОГ можуть надавати пропозиції безпосередньому керівництву для вжиття певних заходів з метою запобігання вчиненню домашнього насильства [142]. Важливо, щоб такі пропозиції ґрунтувалися на аналізі реальної ситуації та враховували потреби та можливості місцевої громади. У свою чергу керівництво повинне уважно розглядати такі пропозиції та вживати заходів для їх реалізації.

Таким чином, з урахуванням функціональних обов'язків саме ювенальні поліцейські, ДОП та ПОГ є основними суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. Ці підрозділи діють у тісній взаємодії. Як зазначає К.А. Гурковська, така взаємодія полягає в обміні інформацією, проведенні сумісних заходів в закладах освіти, роботі з багатодітними та проблемними родинами, пошуку дітей, які зникли безвісти, індивідуальній профілактиці з дітьми, протидії домашньому насильству по відношенню до дітей [187, с. 58]. Саме зазначені підрозділи здійснюють систематичну роботу з окремими родинами, в яких вчиняється домашнє насильство щодо дітей, і, відповідно, мають більше можливостей впливати на ситуацію.

У питаннях захисту дітей від домашнього насильства важливим є оперативність реагування на такі повідомлення. Діти, які зазнають домашнього насильства, перебувають у небезпеці і потребують негайного захисту, тож чим швидше буде вжито заходів, тим менше шансів, що дитина зазнає подальшої шкоди. Оперативність реагування залежить від роботи чергової служби, зокрема підрозділів служби «102» та диспетчерської служби УОАЗОР [188]. Важливо, аби оператор служби 102 швидко та якісно отримав інформацію, необхідну для ефективного реагування на факт правопорушення, хоча у випадку, коли заявником є дитина, не завжди це буває легко.

Розділом XLIV наказу МВС України № 357 від 27.04.2020 року визначений перелік інформації, яка підлягає з'ясуванню, а також алгоритм дій під час реагування на факт домашнього насильства. Зважаючи на делікатність ситуації, законодавець визначив, що при надходженні повідомлень про факти вчинення домашнього насильства необхідно запитати заявника, з оператором якої статі особа бажає спілкуватися [143]. У випадку, коли заявником є дитина оператор служби «102» не тільки повинен зібрати необхідну інформацію для реагування, а й намагатися заспокоїти дитину та правильно спілкуватися з нею, щоб не травмувати її ще більше. Оператор повинен говорити з дитиною спокійно та доброзичливо. Необхідно з'ясувати, чи перебуває дитина в безпеці

на даний момент та створити атмосферу довіри, щоб дитина могла вільно розповісти про те, що сталося.

Поліцейські підрозділів патрульної поліції та СРПП відіграють значну роль у питаннях захисту дітей від домашнього насильства, оскільки найчастіше саме ці підрозділи першими реагують на повідомлення. На сьогодні відсутні відомчі накази, які би зазначали правове положення цих підрозділів. Так, згадка про СРПП міститься у вже згаданому наказі МВС України № 357 від 27.04.2020 року [143], але ним врегульовано лише питання реагування СРПП на заяви та повідомлення, які відносяться до компетенції поліції, у той час як комплексне відображення повноважень, прав та обов'язків СРПП на сьогодні в законодавстві відсутнє.

Те ж саме можна зазначити про патрульну поліцію. На сьогодні чинним є Положення про патрульну службу МВС, затверджене 02.07.2015 року № 796 [189]. З одного боку можна зазначити, що в цьому положенні окреслені основні напрями, задання та функції патрульної поліції. У той же час, застаріла термінологія (зокрема вживання терміну «міліція»), а також фрагментарність правового регулювання значно знижує його нормативний характер. Окремі напрями діяльності патрульної поліції врегульовані відомчими наказами, втім єдиний комплексний нормативно-правовий акт відсутній.

Таким чином, нормативного закріплення повноважень патрульної поліції та СРПП щодо захисту прав дітей від домашнього насильства відсутні, але їх можна визначити з огляду на специфіку загальних повноважень цих підрозділів. Основна функція зазначених підрозділів – своєчасне реагування на правопорушення, в тому числі на факти домашнього насильства. Окрім своєчасності важливим є також професіоналізм реагування. Як зазначають Л. Помиткіна, Е. Помиткін та Л. Яковицька, в умовах високого рівня відповідальності підвищуються вимоги до часу прийняття рішення і зростає ціна помилки, тому рівень професійно важливих якостей працівників патрульної поліції має бути на достатньо високому рівні розвитку, що забезпечить функціональність та безпеку професійної діяльності [190, с. 324].

У розділі IX Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України визначений загальний порядок дій нарядів патрульної поліції на повідомлення про факти домашнього насильства [143]. У разі виявлення фактів насильства щодо дитини або дитиною, патрульний поліцейський або поліцейський СРПП уповноважені вживати заходів щодо притягнення кривдників до відповідальності та здійснювати інші дії, передбачені законодавством.

Органи досудового розслідування також відіграють активну роль у питаннях захисту дітей від домашнього насильства шляхом проведення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством над дітьми та у разі вчинення їх дітьми. Ст. 38 КПК до органів досудового розслідування в Національній поліції віднесені слідчі підрозділи та підрозділи дізнання [134]. Також ст. 215 КПК встановлюється, що досудове розслідування злочинів проводиться у формі досудового слідства, тоді як кримінальні проступки розслідуються у формі дізнання [134]. З огляду на криміналізацію значної кількості діянь, пов'язаних з домашнім насильством, реагувати на такі діяння будуть і слідчі, і дізнавачі.

2017 рік став переломним роком у питаннях боротьби з домашнім насильством. Саме у 2017 році було прийнято ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який заклав правові підвалини у питаннях боротьби з цим негативним явищем. Враховуючи специфіку цього правопорушення з червня 2017 року запрацювали мобільні групи по протидії домашньому насильству «ПОЛІНА» [191]. Мобільна група складалася з представників різних органів, в першу органів превенції [192]. Поступово цей проєкт був масштабований і на інші населені пункти України. Як зазначає А.С. Бахаєва, самі учасники цього проєкту високо оцінювали його ефективність у протидії домашньому насильству [193, с. 56]. У 2021 році були створені 44 сектори протидії домашньому насильству [194], назва «Поліна» перестала офіційно використовуватися, замість цього – мобільна група реагування на факти

вчинення домашнього насильства, а також сектори протидії домашньому насильству. Втім, все інше змін не зазнало. Зазначена група складається з поліцейських, які пройшли спеціальну професійну підготовку. Основними завданнями поліцейських групи є оперативне та професійне реагування на факти домашнього насильства, здійснення профілактичної роботи, надання допомоги постраждалим особам, а також винесення термінових заборонних приписів [195]. Більш докладніше основні завдання такої групи розкриті авторами методичних рекомендацій щодо організації їх діяльності [196, с. 16-17].

Цікаво, що Комітет ООН щодо ліквідації дискримінації відносно жінок у своїх Заключних зауваженнях до дев'ятої періодичної доповіді України від 01 листопада 2022 року рекомендував збільшити кількість таких груп для охоплення всіх регіонів України [197, с.11]. Станом на кінець 2023 року в Національній поліції були створені 54 спеціалізовані підрозділи протидії домашньому насильству, до складу яких увійшло 62 мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства [198]. Такі групи здійснюють не лише функцію реагування на факти домашнього насильства. У тих випадках, коли вони не задіяні на виклики, вони разом з іншими суб'єктами здійснюють різноманітні просвітницькі заходи [196, с. 17], здійснюють контроль щодо дотримання кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству, разом з соціальними службами відвідують сім'ї, в яких були зафіксовані факти домашнього насильства [198]. Перевагою залучення таких груп є те, що особа отримує комплексний захист [199, с. 10].

В алгоритмі орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби при реагуванні на факти домашнього насильства зазначено, що у разі виявлення ознак такого насильства необхідно одразу направити на місце вчинення правопорушення мобільну групу реагування на факти вчинення домашнього насильства, якщо є така можливість, та/або поліцейських підрозділу ювенальної превенції якщо правопорушення вчинила дитина або якщо таке правопорушення вчинено стосовно неї, а також інші поліцейські наряди [143].

Тобто законодавець встановлює пріоритет реагування саме мобільної групи реагування щодо фактів вчинення домашнього насильства, а також ювенального поліцейського у випадках, коли йде мова про дитину. Втім, об'єктивно не завжди можливо.

По-перше, мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства функціонують лише у окремих містах. По-друге, кількість таких груп не перекриває потребу в них на 100 % навіть в тих містах, де вони працюють. На наш погляд найоптимальніший шляхом для вирішення цього питання є створення необхідної кількості груп реагування на факти вчинення домашнього насильства. Такі групи мають ряд переваг перед звичайними патрульними поліцейськими та СРПП. Поліцейські, які входять до таких груп, проходять спеціальну підготовку щодо питань домашнього насильства та мають більше спеціальних знань та вмінь в цій сфері. Крім того, постійно працюючи тільки з цим напрямом роботи вони «відточують» свої навички, що не можна сказати про патрульних, які реагують на повідомлення різного характеру. Крім того, як відомо, відпрацювання виклику щодо домашнього насильства може тривати доволі довгий час, що також свідчить про пріоритетність направлення на такі виклики саме мобільні групи. Також значною перевагою є те, що в разі повторного виклику мобільна бригада вже буде ознайомена з попередньою ситуацією, що дозволить приймати ефективні рішення. Зрозуміло, за специфікою режиму роботи у формі чергування не завжди той самий наряд може прийти, але ймовірність значно більше у порівняння з нарядами патрульної поліції та СРПП. Зазначені аргументи свідчать про важливість реагування саме мобільних бригад.

До уповноважених підрозділів Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству також можна віднести і шкільних офіцерів поліції. «Шкільний офіцер поліції» представляє собою експериментальну модель співробітництва навчальних закладів та працівників патрульної поліції на основі досвіду Канади [200]. Правовою основою такого співробітництва стали відомчі накази та меморандуми про співробітництво [201, с. 280]. Основні

функції шкільних офіцерів поліції: просвітницькі заходи в закладах освіти, здійснення індивідуальної роботи з учнями та/або їх батьками чи особами, що їх замінюють; забезпечення реагування на виклики керівників навчальних закладів; здійснення інформаційно-роз'яснювальних заходів з батьками та педагогічними працівниками з питань попередження негативних явищ в дитячому середовищі [202]. Всі заняття з учнями проводяться на підставі спеціально розроблених для цього методичних рекомендацій [203]. Крім основних завдань на шкільних офіцерів поліції покладається ще ряд додаткових [201, с. 281], спрямованих на його ефективну діяльність в дитячому середовищі.

Таким чином, для успішного виконання завдань у сфері захисту прав дітей поліцейським надані доволі широкі повноваження. Разом з тим, як зазначає А.О. Стариченко, сучасна діяльність працівників поліції, пов'язана з роботою з дітьми, має ряд недоліків [21, с. 201]. Одним із першочергових, на наш погляд, завдань, які потрібно вирішити для розв'язання цієї проблеми - розробити окремий нормативний документ, яким по-перше, визначити перелік уповноважених підрозділів органів Національної поліції; по-друге, чітко розмежувати повноваження між ними у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; по-третє, вдосконалити тематику навчання працівників цих підрозділів, що забезпечать їх кваліфікацію для ефективної роботи з дітьми. Також важливо створити механізми для регулярного моніторингу та оцінювання ефективності виконання цих завдань, що дозволить своєчасно вносити корективи в роботу.

2.2. Форми і методи діяльності підрозділів Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства

За офіційними даними Національної поліції у 2023 році було зареєстровано більше ніж 291 тисяча фактів домашнього насильства, тобто на 20% більше, як у 2022 році. Більш того, на 2024 рік прогнозується подальше зростання: до 21 % адміністративних правопорушень та до 30 % кримінальних

[204]. Аналізуючи звернення, пов'язані з домашнім насильством за перші десять місяців 2023 року, голова Національної поліції зазначив, що близько 3 % становили звернення від дітей [198]. Але невелика кількість звернень від дітей зовсім не свідчить про те, що домашнє насильство щодо них вчиняється рідше. По-перше, діти не завжди можуть розрізнити насильство, особливо якщо це є постійним явищем, через що сприймають таке поводження з ними як норму. По-друге, внаслідок свого віку або просто фізично не можуть повідомити про це, або не знають, до яких суб'єктів можна звернутися. Також доволі часто бояться звернутися за допомогою через побоювання що їм не повірять, ще більше покарають, заберуть від батьків, тощо. З огляду на зазначене, діти є найбільш «невидимими» постраждалими від домашнього насильства.

Як ми визначили у попередньому підрозділі, поліція має доволі широкі повноваження щодо захисту дітей від домашнього насильства, тобто наділена широким переліком прав та обов'язків, наданих їй законом для виконання покладених на них завдань. Погоджуючись з О.В. Крижановською необхідності посилення заходів із забезпеченням безпеки дітей в умовах воєнного стану [205, с. 154], зазначимо, що для успішної реалізації цих повноважень важливим є вибір ефективних форм та методів здійснення таких завдань. Між цими поняттями існує міцний взаємозв'язок.

Повноваження поліцейських визначають, які саме форми і методи може використовувати поліція. У свою чергу, саме форми і методи впливають на те, як поліція реалізує свої повноваження. Форми – це зовнішні способи вираження її роботи, а методи – це способи впливу на свідомість і поведінку людей. Взаємозв'язок повноважень поліції та форм і методів її діяльності полягає в тому, що повноваження, які надані поліції законом, визначають рамки її діяльності, в той час як форми і методи діяльності визначають способи, якими ці повноваження виконуються. Іншими словами, повноваження визначають «що» поліція може робити, а форми і методи діяльності визначають «як» це робиться.

Юридичного закріплення поняття «форми» та «методи» діяльності поліції не отримали, що сприяло науковій полеміці з цього приводу. Досліджуючи форми і методи поліцейської діяльності щодо забезпечення прав людини та громадянина в Україні, С.С. Єсімов та М.П. Гурковський зазначають, що у юридичній літературі сформувався підхід до визначення форм управлінської діяльності в якості зовнішнього вираження певних дій, що здійснюються з метою практичної реалізації поставлених завдань [206, с. 173]. Таким чином, форми діяльності поліції у кожному конкретному випадку обумовлені завданнями, які стоять перед поліцейськими, та обмежені встановленими в законодавстві повноваженнями.

Питання щодо форм та методів в діяльності поліції є доволі дослідженим, увагу якому приділяли такі дослідники, як О.М. Бандурка, О.В. Батраченко, А.І. Берлач, С.М. Гусаров, О.В. Джафарова, А.Т. Комзюк, Я.В. Костенко, О.М. Музичук, А.Ю. Олійник, К.В. Шкарупа та інші. Особливості форм і методів поліції у сфері захисту прав дітей досліджували Л.Г. Могілевська, О.М. Дручек, І.М. Іщенко, Н.В. Лесько, С.Г. Поволоцька, А.В. Стариченко, О.М. Ткаленко та ін.

Л.Г. Могілевська визначає форми діяльності поліції у сфері забезпечення прав та свобод дитини як систему скоординованих дій, що мають зовнішнє вираження та націлені на виконання завдань та державних повноважень Національної поліції України, спрямованих на створення умов для захисту та вільної реалізації загальних прав і свобод людини та прав і свобод дитини зокрема [207, с. 128]. За словами А.О. Стариченко, форми діяльності Національної поліції у сфері захисту прав дітей представляють собою набір узгоджених дій поліції, спрямованих на створення оптимальних умов для дітей, які включають вільне користування благами суспільства, забезпечення особистих прав і свобод, а також усунення факторів, що можуть порушувати чи ускладнювати реалізацію цих прав та свобод [21, с. 131].

З огляду на різні підходи до розуміння дефініції «форми діяльності поліції» науковці пропонують різні підходи до їх класифікації. Так,

Я.В. Костенко виділяє правозастосовну, організаційну, виховну та правоохоронну форму [208, с. 78]. Більшість дослідників форми діяльності поліції розділяють на правові та організаційні [19, с. 13-14; 22, с. 46-65; 206, с. 173; 209, с. 177; 210, с. 26-27; 211, с. 5]. Н.В. Коломоєць, до правових форм діяльності поліцейських відносить адміністративні акти, адміністративно-правові договори та інші юридично значущі дії, які видають уповноважені особи Національної поліції в рамках своєї компетенції [209, с. 177]. І.В. Іщенко розглядає організаційні форми діяльності Національної поліції як проведення організаційних заходів, а також здійснення матеріально-технічних операцій, управлінських дій, які безпосередньо не пов'язаних з прийняттям відповідних юридичних актів управління [19, с. 14].

Також дослідники виділяють й інші класифікації форм діяльності поліції щодо захисту прав дітей. Так, О.М. Дручек виділяє наступні форми діяльності поліції в питаннях забезпечення прав і свобод дитини: 1) здійснення безпосередньої охорони, а також захист прав і свобод дитини; 2) діяльність, що спрямована на сприяння в питаннях охорони та захисту прав та свобод дитини; 3) профілактична діяльність [20, с. 124-143]. Також пропонується поділ форм на гласні та негласні, правотворчі та правозастосовні, процесуальні і непроцесуальні, правотворчі та правозастосовні [206, с. 173]. У своєму дисертаційному дослідженні А.В. Стариченко класифікує форми діяльності поліції щодо охорони прав дітей за сьома критеріями [21, с. 126-131].

На підставі виробленого адміністративістами доктринального підходу щодо розподілу форм діяльності Національної поліції на правові та організаційні, діяльність поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства представляє собою сукупність як правових (наприклад, притягнення осіб, які вчинили домашнє насильство щодо дітей, до передбаченої законом відповідальності) так і організаційних (профілактика вчинення домашнього насильства щодо дітей) форм.

Під час реалізації правових форм діяльності поліцейські широко застосовують дискреційні повноваження, які надають поліцейським право на

власний розсуд приймати рішення в рамках чинного законодавства. Як зазначає В. Костицький, дискреційні повноваження надають можливість вибору конкретної дії або дій згідно з власним розсудом, використовуючи норми закону, при цьому цей вибір дозволяє вибрати між кількома варіантами, кожен з яких є відносно правильним та законним [212, с. 12]. Широке застосування дискреційних повноважень поліцейськими має як позитивні, так і негативні сторони. З позитивної сторони це дає можливість поліцейським гнучко реагувати на різні ситуації та враховувати конкретні обставини кожного випадку, що сприяє більш ефективному виконанню поліцейськими своїх завдань. Але при цьому існують ризики, що надто широке або неправильне розуміння меж своїх повноважень може призвести до зловживань з боку поліцейських. Тому важливо, аби під час застосування поліцейськими дискреційних повноважень вони відповідали принципам, викладених в Рекомендації R (80) 2 Комітету міністрів державам – членам в питаннях здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами, зокрема: не переслідували жодної іншої мети, окрім тієї, для якої було надано повноваження; дотримувалися об'єктивності та неупередженості, враховуючи лише фактори, що стосуються конкретної справи; дотримувалися принципу рівності перед законом, уникаючи несправедливої дискримінації; забезпечували належний баланс між будь-якими негативними наслідками, які можуть виникнути внаслідок рішення стосовно прав, свобод або інтересів осіб та метою, яку таке рішення переслідує; приймали своє рішення в розумний строк з урахуванням суті питання, що розглядається; застосовували будь-які загальні адміністративні практики послідовним чином при цьому враховуючи конкретні обставини кожного випадку [213].

Для успішної боротьби з домашнім насильством щодо дітей важливо використовувати ефективні форми діяльності поліції, які побудовані на найкращих світових стандартах. В сфері запобігання та протидії домашньому насильству таким стандартом є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Зазначена конвенція передбачає чотири базові принципи, які

дозволяють успішно боротися з домашнім насильством: запобігання, захист, кримінальне переслідування та скоординована політика [99].

Зазначені принципи були імплементовані в національне законодавство шляхом зазначення в ст. 5 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» правової норми, яка визначила, що основні напрямки державної політики у сфері боротьби з домашнім насильством включають: 1) запобігання випадкам домашнього насильства; 2) ефективне втручання у випадки домашнього насильства через створення системи координації між відповідальними суб'єктами; 3) забезпечення допомоги та захисту постраждалим особам, компенсація завданих збитків; 4) належне розслідування інцидентів домашнього насильства, притягнення винних до відповідальності та сприяння зміні їх поведінки [62].

Як слушно зауважується, як правило, поліцейські часто думають, що їх основна функція в боротьбі та запобіганні домашньому насильству зосереджена на притягненні винних до відповідальності та частково на вжитті профілактичних заходів. Проте, якщо фахівці будь-якого суб'єкту ігнорують або не приділяють належної уваги всім елементам національної системи запобігання та протидії домашньому насильству, знижується можливість виходу постраждалих із ситуації насильства, а домашнє насильство стає циклічним [77, с. 210].

Повністю погоджуючись з цією думкою, пропонуємо форми діяльності поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства класифікувати наступним чином:

- 1) форми діяльності поліції, що спрямовані на запобігання домашньому насильству щодо дітей;
- 2) форми діяльності поліції, що спрямовані на ефективне реагування на факти домашнього насильства щодо дітей;
- 3) форми діяльності поліції, що спрямовані на надання допомоги та захисту постраждалим від домашнього насильства дітей;

4) форми діяльності поліції, що спрямовані на належне розслідування фактів домашнього насильства щодо дітей, а також вчинених дітьми, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки.

З урахуванням запропонованої класифікації, до форм діяльності поліції, що спрямовані на запобігання домашньому насильству щодо дітей пропонуємо віднести наступні: 1) загальна профілактика вчинення домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми; 2) усунення умов та причин, які сприяють вчиненню щодо дітей, а також дітьми домашнього насильства; 3) індивідуальна профілактична робота з кривдником; 4) індивідуальна профілактична робота з постраждалими дітьми.

Форми діяльності поліції, що спрямовані на ефективне реагування на факти домашнього насильства щодо дітей представляють собою: 1) сумісну діяльність з іншими уповноваженими суб'єктами у розробці спільних правових актів, спрямованих на боротьбу з домашнім насильством щодо дітей; 2) активну співпрацю та участь у спільних проєктах та заходах з іншими уповноваженими суб'єктами для вироблення спільних політик щодо запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей; 3) збір та опрацювання статистичних даних щодо вчинення домашнього насильства щодо дітей.

Форми діяльності поліції, що спрямовані на надання допомоги та захисту постраждалим від домашнього насильства дітей: 1) самостійне виявлення дітей, які постраждали від домашнього насильства; 2) надання необхідної допомоги постраждалим від домашнього насильства дітям, в т.ч. домедичної; 3) швидке та ефективне реагування на повідомлення щодо фактів домашнього насильства; 4) виявлення та сприяння у взаємодії з іншими уповноваженими суб'єктами вилучення дітей з небезпечних умов; 5) забезпечення доступу дітей до сервісів, які надають послуги особам, що постраждали від домашнього насильства.

Форми діяльності поліції, що спрямовані на належне розслідування фактів домашнього насильства щодо дітей, а також вчинених дітьми, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки,

включає в себе: 1) ефективне розслідування правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством щодо дітей; 2) притягнення осіб, які вчинили домашнє насильство щодо дітей, до передбаченої законом відповідальності.

В науковій літературі при дослідженні питань форм діяльності поліції обов'язково розглядаються питання методів діяльності поліції. Це пов'язано з тим, що форми та методи діяльності поліції тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені. Форма діяльності поліції – це зовнішній вираз її роботи, спосіб організації та здійснення поліцейської діяльності. Метод діяльності поліції – це сукупність прийомів і способів, які використовуються поліцейськими для досягнення поставлених цілей. Між формами та методами діяльності поліції існує прямий зв'язок. Кожна форма діяльності поліції має свої специфічні методи. Вибір методів діяльності поліції залежить від конкретної форми діяльності. Ефективність форм діяльності поліції багато в чому залежить від правильності вибору та застосування методів. Неефективні методи можуть призвести до зниження результативності роботи поліції.

С.Л. Дембіцька стверджує, що державна політика має бути впроваджена з використанням методів, які є необхідними та достатніми для досягнення цілей, що ставляться перед ними, при цьому основними методами адміністративно-правового характеру, що застосовуються у всіх сферах і на всіх рівнях, є переконання та примус [214, с. 33]. Одночасно важливо використовувати додаткові методи, такі як надання допомоги, демонстрація позитивного прикладу, мінімізація негативного впливу зовнішнього середовища та проведення спостережень [215, с. 417], як зазначають Л.М. Сукмановська та М.І. Репан.

Методу переконання у громадянському суспільстві завжди надається перевага, бо, як зауважує Л. Могілевська, тільки коли громадяни переконані у правильності обраного напрямку політики, можна збудувати правову державу, яка представляє собою верхівку організації суспільства [216, с. 193-194]. Особливо це стосується дітей. Цей метод ґрунтується на повазі до особистості та прагненні досягти згоди шляхом пояснення, аргументації та емпатії.

Метод переконання має значні переваги перед всіма іншими методами, оскільки є найбільш ефективним. Переконання може призвести до більш стійких змін у поведінці, адже люди, які самі усвідомили необхідність певних дій, ймовірніше, будуть їх дотримуватися. Також переконання стимулює дітей до аналізу інформації, формулювання власних думок та аргументів та допомагає дітям усвідомити відповідальність за свої дії та вчинки. Для працівників поліції надзвичайно важливою перевагою застосування цього методу є те, що це сприяє довіри дитини до поліцейського та побудови позитивного досвіду спілкування з поліцією взагалі. Як метод взаємодії, переконання не шкодить стосункам між людьми, а навпаки, може їх зміцнити за рахунок відкритого діалогу та взаємної поваги. Отже переваги застосування цього методу настільки очевидні, що законодавець втілює їх у назві підрозділів, які працюють з дітьми, назвавши їх саме «ювенальна превенція», а не по аналогії з усіма іншими структурними підрозділами поліції – «ювенальна поліція». Тобто вже в самій назві підрозділу закладена концепція роботи з дітьми, що деталізується в назві цього підрозділу.

Як зауважує І.В. Іщенко, швидке зростання технологічного оснащення дитячої субкультури та дозвілля, а також вплив засобів комунікації на свідомість молоді породжують нові ризикові фактори та тенденції до девіантної поведінки серед дітей, що вимагає оновлення підходів та методів у превентивній роботі з ними [217, с. 125]. Метод переконання є ефективним інструментом у профілактиці домашнього насильства щодо дітей. Саме за його допомогою можна змінити ставлення суспільства до домашнього насильства. Метод переконання у роботі поліції з дітьми є доволі широким поняттям, який має декілька проявів. Пропонуємо наступну класифікацію способів реалізації методу переконання: роз'яснення, мотивування та заохочення. Розглянемо їх докладніше.

Роз'яснення як спосіб реалізації методу переконання у профілактиці домашнього насильства щодо дітей використовується для попередження домашнього насильства шляхом надання інформації про поняття та форми домашнього насильства, про контактні дані служб підтримки дітей, які

постраждали від насильства (національні гарячі лінії, місцеві центри допомоги і т.п.). Також важливою складовою цього способу є роз'яснення заходів, що сприяють недопущенню домашнього насильства. Такі заходи включають навички самозахисту та безпечної поведінки для дітей, формування здорових стосунків в родині та поваги до особистих кордонів.

Роз'яснення застосовується під час інформаційно-просвітницьких заходів різного рівня, зокрема під час проведення лекцій, занять, тренінгів в закладах освіти, підготовки та розповсюдження інформаційних матеріалів (брошури, плакати, листівки), публікацій в медіа, тощо. Для досягнення максимального ефекту важливо, щоб такі заходи враховували вік дітей, адже заняття для дошкільнят та дітей різного шкільного віку повинні за своєю формою та змістом відповідати їх рівню розвитку. Крім того, поліцейським важливо пам'ятати, що під час здійснення просвітницьких заходів важливим і обов'язковим елементом має стати надання інформації щодо плану дій у випадках домашнього насильства, з урахуванням віку дитини. Така інформація повинна містити в першу чергу, контакти відповідних суб'єктів протидії, а також короткий та чіткий алгоритм дій у випадку, коли дитина постраждала або стала свідком.

Мотивування є важливим способом реалізації методу переконання, який може використовуватися для підвищення ефективності діяльності поліції щодо протидії домашньому насильству над дітьми. Мотивування представляє собою процес впливу на людину, який має за мету спонукати її до певних дій шляхом активізації відповідних мотивів [218], зазначає Т.Г. Олійник. Мотивування передбачає собою діяльність поліцейського, яка спрямована на переконання дитини у необхідності дотримуватися законів та правил поведінки. Тобто замість того, аби просто розказувати про форми домашнього насильства, поліцейський повинен акцентувати увагу на негативних наслідках, які наступають.

Таким чином, мотивування може допомогти дітям зрозуміти важливість реагування на факти домашнього насильства і не допускати їх самим. Поліцейські можуть використовувати приклади з життя, щоб пояснити дітям

наслідки домашнього насильства і його вплив на їх фізичне та психічне здоров'я, а також майбутнє, підкреслювати важливість здорових взаємовідносин та поважного ставлення один до одного у сім'ї та взагалі. Поліцейські повинні забезпечити дітей підтримкою та позитивними емоціями, щоб вони почували себе сильними та здатними реагувати на будь-які небезпечні ситуації. Мотивація грає важливу роль у роботі з дітьми, особливо в контексті попередження домашнього насильства. Посилення віри в себе та усвідомлення власної цінності може стати ключем до ефективної реакції на будь-які небезпечні ситуації.

Заохочення може бути дуже ефективним способом реалізації методу переконання для роботи з дітьми щодо захисту їх від домашнього насильства. Цей спосіб полягає в похвалі та підтримці дітей за їхні дії та реакції на небезпеку, що допомагає підвищити їх самооцінку, впевненість та мотивацію до дій. Поліцейські можуть похвалити дітей за будь-які дії або поведінку, які спрямовані на їх власний захист або захист інших від домашнього насильства, адже навіть найменші кроки у напрямку безпеки можуть бути важливими, і вони заслуговують на визнання. Також така похвала сприяє збільшенню мотивації до подальших дій.

Поліцейські повинні визнати сміливість та мужність дітей, які виявляють сміливість у зверненні за допомогою або в розповіді про небезпечну ситуацію. Це може посилити їхню впевненість у власних силах та навести приклад для інших. Під час звернення дітей до поліції важливо правильно реагувати, особливо у тих випадках, коли факт домашнього насильства не підтвердиться. Із власного практичного досвіду можна навести приклад, коли дівчинка, якій в школі розповіли про роботу дитячих гарячих ліній, вирішила перевірити їх дієвість: вона подзвонила та сповістила про факт домашнього насильства щодо себе. Однак після прибуття поліцейських зізналася, що вигадала цей факт і просто хотіла перевірити роботу «гарячої лінії». Відповідно до чинного законодавства в діях дівчинки вбачається вчинення правопорушення, передбаченого ст. 183 КУпАП, тобто завідомо неправдивий виклик спеціальних

служб [60]. Втім, оцінивши ситуацію, представник ювенальної превенції не став притягати батьків до відповідальності і докоряти дитині. Адже дитина повинна вбачати в поліцейських не загрозу, а тільки підтримку.

Тому надзвичайно важливим є кожний раз у випадку звернення дитини підкреслювати важливість внеску дітей у процес захисту від домашнього насильства, наголошуючи, що кожен їх крок в цьому напрямку є важливим. Заохочення є потужним інструментом для мотивації дітей до захисту себе та інших від домашнього насильства. Воно створює позитивну атмосферу, в якій діти відчують підтримку, що може збільшити їх готовність діяти в небезпечних ситуаціях.

Під час застосування поліцейськими методу переконання важливим є створення атмосфери довіри, щоб діти відчували себе в безпеці та комфорті та вільно висловлювали свої думки та почуття. Для цього важливим є їх зацікавлення шляхом використання активних методів, зокрема шляхом застосування ігор, малювання, історій та інших цікавих для дітей форм. При цьому поліцейським важливо уважно слухати дитину та зважати на її думку, навіть якщо вона не правильна.

Метод примусу застосовується поліцією до дітей-кривдників, якими законодавства визначає неповнолітніх осіб, які вчинили домашнє насильство в будь-якій формі [62]. Метод примусу застосовується у випадках застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, передбачених ст. 24 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [62], а також притягнення до передбаченої законодавством відповідальності. Метод примусу відносно дітей, які вчинили домашнє насильство, потребує дуже обережного підходу, з урахуванням особливостей вікового розвитку, психологічних потреб та прав дитини. Важливо забезпечити, щоб будь-які заходи були відповідними та спрямовані на захист та благополуччя всіх дітей, навіть тих, хто вчинив насильство.

Важливо зазначити, що метод примусу не є рекомендованим та етичним способом роботи з дітьми, які вчинили домашнє насильство. Дослідження та

практика показують, що примус може мати зворотний ефект і погіршити ситуацію. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, які були прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року заклали підвалини здійснення правосуддя до дитини, яке отримало назву «правосуддя, дружнє до дітей». Суть такого правосуддя в тому, що воно має забезпечувати полегшення та відновлення без нанесення додаткового болю чи труднощів, не порушуючи при цьому права дітей. Принципи дитиноцентричного правосуддя були створені з метою захисту дітей та підлітків від вторинної віктимізації, яка може бути завдана системою правосуддя. Вони сприяють використанню цілісного підходу до дитини, заснованого на координації міждисциплінарних методів роботи [219].

Також у випадках, коли застосування примусу є обов'язковим, важливим є зрозуміти причини та мотиви поведінки дитини, яка вчинила домашнє насильство. В першу чергу необхідно з'ясувати, чи зазнає дитина жорстокого поводження з боку інших людей, зокрема домашнього насильства. Як правило, дитина-кривдник є одночасно і постраждалою особою, а її протиправна поведінка напряду пов'язана зі вчиненням насильства щодо неї.

Поєднання методів переконання та примусу у роботі поліцейських щодо домашнього насильства над дітьми може бути ефективним підходом, оскільки дозволяє збалансувати захист прав та безпеки дітей з урахуванням їхніх потреб та контексту сімейних відносин.

2.3. Взаємодія служб та підрозділів Національної поліції України з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей.

Як наголошують О.О. Панова та М.О. Щербина, гуманістичний розвиток українського суспільства вимагає ревізії ролі державних та недержавних інституцій цивільного суспільства та їхньої інтегрованої взаємодії, націленої на досягнення спільної мети – аналізу та вирішення причин і умов, які сприяли

появі цього негативного явища в суспільстві, як домашнє насильство [220, с. 184]. Однією з перешкод для ефективного захисту прав дитини є тенденція до сегментованої роботи що спостерігається на всіх рівнях – від міжнародного до місцевого [221]. Це проявляється у відсутність координації та співпраці між різними організаціями та установами, що працюють з питань захисту прав дитини, у недостатньому обміні інформацією та досвідом, що призводить до дублювання зусиль та ресурсів та неефективному використанню наявних можливостей. В результаті цього держава нездатна забезпечити належний захист дітей від домашнього насильства та ефективно вирішити проблеми, з якими стикаються діти.

В ст. 5 ЗУ «Про Національну поліцію» наголошено на взаємодії поліції під час своєї діяльності з органами правопорядку, а також з іншими органами влади відповідно до законодавства [174]. Крім того, серед основоположних принципів діяльності поліції в зазначеному законі акцентується увага на принципі взаємодії на засадах партнерства з населенням, а також територіальним громадами і громадськими об'єднаннями [174]. Підтримуємо думку М.В. Корнієнка та О.В. Ковальнової, які зазначають, що лише застосування інтегрованого та комплексного підходу до превенції та боротьби з домашнім насильством дозволить уникнути фрагментації за окремими напрямками та сприятиме зміні професійної практики. Мультидисциплінарний підхід передбачає кооперацію між фахівцями різних галузей: психологами, соціальними та медичними працівниками, освітянами, представниками правоохоронних органів, юристами та іншими спеціалістами. Основна мета полягає в тому, щоб завдяки спільним зусиллям постраждалі особи були захищені та здобули можливість самостійно визначати вектор свого подальшого життя без насильства. Водночас передбачається, що кривдники підлягатимуть законній відповідальності та займатимуться корекцією своєї агресивної поведінки, а інституції, які займаються протидією домашньому насильству, надаватимуть їм у цьому підтримку [222, с. 257-258].

Як слушно зазначає С.В. Медведенко, існує декілька визначень поняття взаємодії в залежності від галузі наукових розробок. Досліджуючи дефініцію «взаємодія» науковець доходить висновку про часте використання терміну «взаємодія» в законодавстві, проте відсутність його чіткого визначення [223, с. 58-64]. Як зазначає В.І. Шкіндюк, взаємодія є ключовим елементом діяльності правоохоронних органів, функціонуючи як каталізатор для максимального використання наявних ресурсів, інтеграції різноманітних форм та методів виконання повноважень, що сприяє збільшенню ефективності оперативного втручання, попередження та припинення протиправних дій, а також забезпечує якісне проведення розслідувань і гарантує захист прав та свобод громадян в рамках виконання державних правоохоронних функцій [224, с. 29]. А.М. Клочко зазначає, що поліцейська діяльність, яка базується на підтримці громадськості, значно розширює сферу відповідальності правоохоронних органів, стимулюючи їх до співпраці з населенням у вирішенні завдань, пов'язаних з протидією злочинності. Цей підхід не тільки передбачає взаємодію з окремими особами, але також активно включає в процес вирішення правоохоронних питань широке коло державних і недержавних установ та організацій, що дозволяє формувати більш інтегрований та ефективний підхід до боротьби зі злочинністю на всіх рівнях суспільства [225, с. 50].

Для подолання такої комплексної проблеми, як домашнє насильство, взаємодія поліції з іншими суб'єктами є обов'язковою передумовою. В першу чергу такий підхід ґрунтується на положеннях вже ратифікованої Стамбульської конвенції [99]. Ще до ратифікації зазначеної Конвенції принцип взаємодії був закладений в національному законодавстві. В ст. 4 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» ефективну взаємодію суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, медіа та іншими заінтересованими особами визначено однією із основних засад запобігання та протидії домашньому насильству [62]. Також в ст. 5 зазначеного закону наголошено на важливості впровадження комплексного інтегрованого підходу у цій сфері [62]. Особлива

увага до питань взаємодії відповідних суб'єктів також підкреслюються більш детальною регламентацією цього питання на підзаконному рівні. Так, 22 серпня 2018 р. КМУ прийняв постанову № 658 [146], а 1 червня 2020 р. постанову № 585 [54], в яких зазначений механізм взаємодії державних органів щодо захисту прав та інтересів дітей.

Взаємодію поліції з іншими суб'єктами у питаннях запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей доцільно поділити на зовнішню та внутрішню.

Внутрішня взаємодія поліції з питань протидії домашньому насильству щодо дітей передбачає комплекс заходів та співпрацю між різними структурами та підрозділами в межах Національної поліції. Вжиття заходів, спрямованих на захист дітей від домашнього насильства безпосередньо покладається, як ми вже зазначали, на підрозділи ювенальної превенції [141]. Дані підрозділи під час здійснення діяльності у цій сфері взаємодіють з іншими уповноваженими підрозділами органів Національної поліції, зокрема з підрозділами ДОП та ПОГ. В інструкції з організації роботи цих підрозділів містяться окремі повноваження щодо захисту дітей від домашнього насильства (більш докладніше їх повноваження були розглянуті в розділі 2.1).

Форми взаємодії у сфері захисту прав дітей поліцейських ювенальної превенції та ПОГ досліджувала К.А. Гурковська, яка зауважувала на спільних заходах (нарадах, конференціях, тренінгах тощо), інформуванні про стан злочинності в дитячому середовищі і вжиті заходи з метою його покращення, наданні рекомендацій батькам та законним представникам; організації профілактичних заходів в дитячому середовищі тощо [187, с. 58]. Респонденти проведеного нами опитування (Додаток В) рівень взаємодії з іншими підрозділами поліції оцінили в середньому на 4,1 за 5-ти бальною шкалою. Так 46,9 % опитаних оцінили його на 4 бали, 36,3 % - 5 балів, 11,6 % - 3 бали, по 2,6 % на 1 та 2 бали. Не зважаючи на достатньо високу оцінку рівня внутрішньої взаємодії самими поліцейськими, звертає на себе увагу наявність викликів у цій сфері, які потребують вжиття зусиль для їх усунення.

Як ми зазначали у попередньому підрозділі, відсутній нормативно-правовий акт, який би визначав перелік підрозділів поліції, що уповноважені реалізовувати діяльність, спрямовану на запобігання та протидію домашньому насильству, та розмежовував би їх повноваження. Слід підкреслити, що в цілому на законодавчому рівні не існує обмежень щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей поліцейськими будь-яких уповноважених підрозділів органів Національної поліції. Кожен уповноважений поліцейський, незалежно від підрозділу, може проводити оцінку ризиків, виносити термінові заборонні приписи кривдникам дитини, складати протоколи тощо [62]. При цьому також не унормований порядок внутрішньої взаємодії поліцейських підрозділів під час реагування на виклики, пов'язані з домашнім насильством щодо дітей. Все це обумовлює залежність практичної реалізації внутрішньої взаємодії з цих питань від особливостей діяльності поліцейських на місцевому рівні. Ми вважаємо, що це недолік, який потребує усунення. На наш погляд, можливі два шляхи вирішення цієї проблеми.

Перший шлях полягає у розробці відомчого наказу, який би врегулював питання внутрішньої взаємодії поліцейських у випадках як запобігання, так і протидії домашньому насильству щодо дітей. В такому наказі повинно бути чітко визначений порядок взаємодії між різними підрозділами поліції під час реагування на випадки домашнього насильства щодо дитини, розподіл їх обов'язків, процедури обміну інформацією, механізми координації та інші важливі аспекти. Окремо в такому наказі доцільно було б висвітлити порядок внутрішньої взаємодії поліцейських щодо проведення тематичних інформаційно-просвітницьких заходів для дітей, батьків та освітян. Важливість цього питання обумовлюється в тому числі створенням нового підрозділу поліції – служби освітньої безпеки, до повноважень якого входить зокрема проведення превентивних заходів для учасників освітнього процесу в закладах освіти з питань домашнього насильства. При цьому проведення профілактичних заходів, в тому числі з цих питань, належить до компетенції ювенальних поліцейських. Також таку діяльність здійснюють і шкільні офіцери поліції. Під

час акції «16 днів проти насильства» активізують профілактичну діяльність, зокрема і в закладах освіти, також інші поліцейські підрозділи: дільничні офіцери, офіцери громад, поліцейські спеціалізованих мобільних груп тощо. Відсутність планової взаємоузгодженості інформаційно-просвітницьких заходів між підрозділами поліції призводить до зниження їх ефективності, наприклад, дублювання інформації для одних закладів освіти та неохоплення нею інших.

Підхід щодо розробки окремого відомчого акту має ряд переваг. По-перше, нормативність сприятиме чіткості у взаємодії між підрозділами поліції, уточнить їхні обов'язки та відповідальність, що допоможе уникнути непорозумінь та невідповідностей у діях поліцейських. По-друге, розробка такого акту дозволить стандартизувати процеси взаємодії між підрозділами, що забезпечить єдність підходу та дій у реагуванні на випадки домашнього насильства. В свою чергу, чіткість та стандартизація процесів сприятиме підвищенню ефективності реагування на факти домашнього насильства щодо дітей, що важливо для забезпечення безпеки та захисту дітей. Також це допоможе оптимізувати використання ресурсів поліції, зменшуючи час і зусилля, необхідні для реагування на подібні ситуації.

Але доцільність такого відомчого наказу дещо нівелюється періодичними змінами щодо назв та повноважень конкретних підрозділів поліції, що зробить такий наказ недовірливим у випадку навіть формальної зміни назви підрозділу поліції. Так, вже декілька років обговорюється питання щодо статусу та повноважень патрульної поліції та СРПП. Можливо, перспективи організаційних змін сприяють тому, що досі ці підрозділи не мають спеціального нормативно-правового акту, які би визначали їх адміністративно-правовий статус. Також останніми роками все частіше піднімається питання повної поглинання інституту ДОП інститутом ПОГ. Статус шкільних офіцерів поліції наразі не є нормативно закріпленим, фактично реалізація пілотного проєкту не знайшла продовження у відомчій нормотворчості. Також слід згадати про нещодавнє створення служби освітньої безпеки, а також можливість появи нових підрозділів поліції. З огляду на вищезазначене, не дивлячись на суттєві

переваги розробки відомчого наказу, це питання потребує додаткового опрацювання з урахуванням всіх потенційних загроз. Хоча розробка відомчого наказу може бути корисною для врегулювання питань внутрішньої взаємодії між підрозділами поліції, важливо враховувати його недоліки та шукати компромісні рішення для забезпечення ефективності та гнучкості в реагуванні на ситуації домашнього насильства щодо дітей.

Інший шлях більш мобільний і представляє собою розробку методичних рекомендацій, які би містили базові алгоритми взаємодії поліцейських у випадках вчинення домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми. Важливо, щоб такі рекомендації розроблялися за участі експертів з питань домашнього насильства, серед яких би були присутні й психологи, були лаконічними і схематичними. Також цікавим би було передбачити механізми зворотного зв'язку від безпосередніх виконавців для вдосконалення рекомендацій. На наш погляд, розробка та впровадження методичних рекомендацій може значно покращити реагування поліції на випадки домашнього насильства щодо дітей.

На сьогоднішній день порядок внутрішньої взаємодії підрозділів поліції у досліджуваному питанні переважно залежить від суб'єктивних факторів. Так, для більшості регіонів характерне використання двох типових підходів під час реагування на домашнє насильство щодо дітей поліцейських не з підрозділів ювенальної превенції: 1) у разі необхідності припиняють факт такого насильства, затримують та доставляють кривдника до поліції, після чого з ним вже працюють поліцейські ювенальної превенції; 2) вживають заходів щодо припинення такого факту насильства і доповідають черговому про необхідність залучення поліцейських ювенальної превенції. При цьому у разі, якщо дитина не зазнала, а стала свідком домашнього насильства, поліцейські переважно реагують без виклику на місце вчинення домашнього насильства ювенальних поліцейських. Проте, на нашу думку, вкрай важливо в таких випадках забезпечити інформування підрозділів ювенальної превенції про факт домашнього насильства в присутності дитини, оскільки вони мають, по-перше,

кращий рівень обізнаності щодо вікової психології дітей, вміння та навички комунікації з такими дітьми тощо; по-друге, в них зазвичай краще налагоджена взаємодія зі службою у справах дітей, яку обов'язково не пізніше однієї доби слід повідомити про виявлений випадок.

Цікаво, що на сьогодні поліцейські не мають усталеної практики щодо фіксації дітей-свідків в офіційній документації. Так, відповідно до результатів проведеного нами опитування у випадку наявності дитини, яка стала свідком домашнього насильства, половина респондентів (50,2 %) складають один протокол за ст.173-2 КУпАП, в якому зазначають, що насильство було вчинено в присутності дитини; 28 % опитаних складають два окремих протоколи за ст. 173-2 КУпАП; 10,9 % - складають протоколи за статтями 173-2 та 184 КУпАП. Звертає увагу, що 6,1 % респондентів відповіли, що не складають протокол, оскільки дитина-свідок не є потерпілою (Додаток В). На нашу думку, складення двох протоколів за ст.173-2 КУпАП в такому випадку не є юридично обґрунтованим, оскільки домашнє насильство є умисним діянням. Не завжди, коли одна доросла особа щодо іншої дорослої особи вчиняє домашнє насильство, в неї є умисел на те, щоб дитина стала свідком (очевидцем) цього і зазнала певної шкоди. Отже, в більшості випадків умисне діяння одне, відповідно і правопорушення одне. При цьому ст. 61 Конституції України не допускає можливість подвійного притягнення до одного виду юридичної відповідальності за одне правопорушення [100].

Судова практика також наразі є неоднозначною з питань практичної інтерпретації терміну «дитина-свідок». В окремих судових рішеннях суди зазначають, що якщо дитина перебувала в іншій кімнаті, не бачила, безпосередньо насильство, що відбувалось між іншими членами сім'ї, то вона не є постраждалою від домашнього насильства. На наше переконання, для дитини, яка не була безпосередньо присутня під час акту насильства, проте чула крики та/або інші прояви насильства між членами родини, цей досвід є травматичним. Так само шкоди психічному здоров'ю дитини може нанести спостерігання наслідків самого насильства (травми близьких осіб, їх

депресивний та пригнічений стан), навіть якщо дитина була відсутня взагалі в приміщенні під час вчинення насильства. На сьогодні існують певні правові невизначеності з цього питання, що тягнуть за собою відмінності у правозастосуванні. Зокрема, дитину-свідка домашнього насильства згідно із законом «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визнають постраждалою особою [62], однак чинний КУпАП оперує терміном «потерпіла особа», чим обумовлюється необхідність змін та доповнень в законодавство.

На наш погляд, який підкріплюється думкою більшості поліцейських сектору превенції (Додаток В), доцільно передбачити окрему частину в ст.173-2 КУпАП, якою встановити відповідальність за вчинення домашнього насильства в умовах, коли дитина спостерігала та/або чула діяння у вигляді домашнього насильства між іншими членами родини. Так, 81% респондентів нашого опитування підтримали таку пропозицію, проти неї висловились 17% опитаних, 2% зазначили окрему думку з цього приводу. Серед тих, хто підтримав пропозицію, деякі поліцейські наголосили, що необхідність окремої норми, якою би була передбачена відповідальність за вчинення домашнього насильства в присутності дитини, обумовлена тим, що на сьогодні суди переважно закривають матеріали справ за ст. 173-2 КУпАП, де потерпілою особою зазначена дитина, яка не зазнала насильства безпосередньо, проте стала його свідком, у зв'язку з відсутністю складу правопорушення.

Отже, в контексті нашого дослідження фокус уваги щодо налагодження внутрішньої взаємодії між підрозділами органів Національної поліції має бути зосереджений на питаннях: своєчасного виявлення та фіксації в офіційній документації дітей-свідків домашнього насильства з подальшим обов'язковим повідомленням ювенальної превенції та служби у справах дітей; проведення оцінки ризиків щодо постраждалих дітей, в тому числі дітей-свідків домашнього насильства, з подальшим у разі необхідності винесенням термінового заборонного припису стосовно кривдника.

Зовнішня взаємодія поліцейських передбачає їх співпрацю з іншими органами влади та інститутами громадянського суспільства. Співпраця з

різними суб'єктами дозволяє створити комплексний підхід до запобігання та протидії домашньому насильству, який охоплює не лише правоохоронні заходи, а й соціальні, медичні, освітні та психологічні аспекти. Такий підхід має більше шансів на успіх у подоланні цієї складної проблеми і забезпеченні захисту та підтримки для всіх постраждалих.

Цікаво, що респонденти проведеного нами опитування оцінили рівень взаємодії зі службою у справах дітей в середньому на 4,1 бали за 5-ти бальною шкалою. Так, 39,9 % опитаних оцінили його на 4 бали, 39,2 % - 5 балів, 13,8 % - 3 бали, 4,5 % - 2 бали, 2,6 % - 1 бал. Рівень взаємодії із закладами освіти респонденти оцінили наступним чином: 43,1 % - 4 бали, 35,7 % - 5 балів, 14,8 % - 3 бали, 3,5 % - 1 бал, 2,9 % - 2 бали. Середній бал взаємодії із закладами освіти за оцінками респондентів становить 4,1. Отже, самі поліцейські оцінюють рівень зовнішньої взаємодії з питань захисту дітей від домашнього насильства достатньо високо. При цьому респонденти зазначали про достатню кількість проблемних питань щодо зовнішньої взаємодії в досліджуваній сфері.

В цілому відповіді респондентів проведеного нами опитування (Додаток В) щодо проблемних питань у зовнішній взаємодії в контексті предмету нашого дослідження можна згрупувати на: 1) об'єктивні (не залежать безпосередньо від людського фактору), зокрема: відсутність психологів у територіальних громадах; не вистачає фахівців; відсутність транспорту та палива; низький рівень законодавства; недостатня можливість обмінюватись досвідом; виїзд на адресу у нічний час; погане інформування, повинен бути черговий номер телефона, щоб могли інші служби у будь який час приїхати; виконання великої кількості інших пріоритетних завдань пов'язаних з професійною діяльністю; брак часу, тощо; 2) суб'єктивні (залежить від особистісних якостей, рівня підготовки фахівців тощо), зокрема: непорозуміння; низький рівень взаємного інформування про випадки насильства або жорстокого поводження з дітьми; несвоєчасне реагування служби у справах дітей, відсутність взаємодії з центром соціальних служб;

байдужість, заклопотаність іншими справами; оперативними черговими не завжди вноситься інформація щодо постраждалих дітей; несвоєчасне повідомлення до ювенальної превенції про факт домашнього насильства, де дитина стала свідком чи очевидцем; відсутність зворотного зв'язку; погана комунікація, відсутні робочі зустрічі; повільна реакція на звернення; слабка професійна підготовка, низький рівень знань, тощо.

Частково усунення вказаних респондентами проблемних питань стосуються недоліків нормативно-правового характеру. Слід зазначити, що до основних нормативно-правових актів, які передбачають механізм взаємодії у питаннях захисту дітей від домашнього насильства належать постанова КМУ від 22 серпня 2018 року № 658 [146] та постанова КМУ від 1 червня 2020 р. № 585 [54]. Також окремі аспекти взаємодії підрозділів ювенальної превенції, ДОП та ПОГ містяться у відомчих наказах щодо їх правового статусу. Звісно, повноцінно та комплексно розкрити питання взаємодії поліції з іншими органами не дозволяють рамки нашого дослідження, тож окреслимо декілька найбільш важливих або дискусійних, на нашу думку, аспектів.

Так, відповідно до Інструкції, яка регламентує питання діяльності ДОП та ПОГ, зазначені працівники поліції спільно зі службою у справах дітей та медичними працівниками вживають заходи для тимчасового влаштування дитини, якщо її життю чи здоров'ю загрожує небезпека. Таке влаштування має ґрунтуватись на положеннях законодавства та здійснюється, якщо є відповідне рішення або районної державної адміністрації або виконавчого комітету відповідної ради [142]. На наш погляд, дана правова норма не досить чітко сформульована, зокрема «упускає» інформацію про роль ДОП та ПОГ в цьому процесі. Однак, належність її до п.3, в якому зазначаються права ДОП та ПОГ, дає підстави вважати, що вони діють разом із зазначеними суб'єктами. Тобто мова йде про відібрання дитини в батьків у випадку, коли вже є рішення відповідної держадміністрації або виконавчого органу місцевої ради. Втім, законодавство передбачає залучення працівників поліції до відібрання дитини в батьків на більш ранньому етапі. Так, ст. 170 СК України уповноважує органи

опіки та піклування та прокурора на прийняття рішення щодо негайного відібрання у батьків дитини за наявності безпосередньої загрози її життю або здоров'ю [63]. Більш детально ця процедура закріплена в постанові КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866 в контексті питань діяльності органів опіки та піклування, спрямованої на захист прав дитини [140]. Таким чином, відповідно до передбаченої процедури, працівники поліції залучаються ще до того, як буде винесене відповідне рішення.

Це вбачається цілком логічним, адже реагування повинно бути швидким і не залежати від бюрократичних формальностей. У постанові КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866 вказується загалом на присутність працівника поліції [140]. Виходячи із специфіки діяльності під час оцінки рівня безпеки дитини присутність працівника поліції покликана забезпечити юридичну та захисну складову такого вилучення. Тобто у даному випадку повноваження працівника поліції полягають у складанні відповідних процесуальних документів (зокрема, протоколу про адміністративне правопорушення, оцінки ризиків, термінового заборонного припису і т.п.), а також у сприянні та забезпеченні безпеки як самої дитини, так і працівників відповідних уповноважених суб'єктів під час вилучення дитини.

Також викликає зауваження використання в п. 3 Інструкції з організації діяльності ДОП та ПОГ формулювання «вживають заходів до відібрання дитини в батьків», оскільки відібрати дитину можна не тільки у батьків, а й у в інших осіб, які їх замінюють, тож некоректним є звуження випадків в даній ситуації. Подібні юридичні упущення дають підстави вбачати в цьому перевищенні службових повноважень, оскільки працівники поліції не можуть виходити за рамки наданих їм законодавством прав.

З урахуванням зазначеного, цілком доречно законодавець поклав такий обов'язок саме на ДОП та ПОГ, як самий оптимальний підрозділ, здатний за своїм правовим статусом забезпечити обидві згадані складові. Втім, для узгодження цього повноваження необхідно привести його у відповідність з постановою КМУ від 24 вересня 2008 р. № 866, яка регулює процедуру

відібрання дитини в батьків. Для цього необхідно пункт 3 розділу II наказу МВС України від 28.07.2017 № 650 доповнити п.п. 15 шляхом розширення категорій осіб, у яких передбачене відбирання дитини, особами, які замінюють батьків. На наш погляд, таке формулювання більш логічно виглядає в структурі прав ДОП та ПОГ, а також дозволяє їх залучати на будь-якому етапі здійснення процесу відібрання дитини у батьків.

Слід зазначити, що самостійно поліцейські уповноважені відбирати дитину у батьків або законних представників з подальшою передачею її органам опіки і піклування (у разі неможливості цього, наприклад у зв'язку із неробочими днями або годинами – доставленням до спеціальної установи для дітей, яка є в громаді) лише у випадку, зазначеному у п.11 Порядку, передбаченого в постанові КМУ від 01 червня 2020 року № 585, тобто у разі якщо стосовно всіх наявних у дитини законних представників буде винесено терміновий заборонний припис [54]. У всіх інших випадках необхідною є присутність представників служби у справах дітей. Однак, не завжди фахівці служб у справах дітей готові оперативно долучатись для проведення оцінки рівня безпеки дитини, зокрема у вихідні дні, нічний час. Були випадки, коли служба у справах дітей виїжджала в нічний час, за результатами оцінки рівня безпеки здійснювала негайне вилучення дитини, а в подальшому їх дії були визнані незаконними, оскільки вчинені в неробочий час. Тому доцільно унормувати це питання або шляхом встановлення чергування фахівців служб у справах дітей у нічний час та неробочі дні; або шляхом надання додаткових повноважень поліцейським щодо здійснення негайного вилучення дітей без участі служби у справах дітей за результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини, акт щодо якого може в такому випадку підписуватись поліцейськими та медичними представниками.

Крім того, як зауважується у п. 61 Загального коментаря № 14 (2013), присвяченого приділенню першочергової уваги найкращим інтересам дитини (пункт 1 ст. 3), важливо пам'ятати, що з огляду на серйозність впливу на дитину розлуки з батьками, до такої розлуки слід вдаватися лише у крайньому випадку

та намагатися взагалі уникати, якщо можливий захист дитини може бути забезпечений шляхом менш радикальних заходів. Також у зазначеному коментарі підкреслюється, що перш ніж вдатися до такого заходу як розлука, держава повинна надати батькам підтримку у виконанні їхніх батьківських обов'язків і відновити або зміцнити спроможність сім'ї здійснювати догляд за дитиною, якщо тільки розлука не є необхідним заходом для захисту дитини [226]. Результати проведеного нами опитування демонструють, що 42 % респондентів вважають, що основною причиною того, що батьки застосовують тілесні покарання дітей, тобто вчиняють щодо неї фізичне насильство, є їх незнання інших методів підтримання дисципліни дітей. На наш погляд, такі батьки перш за все потребують підтримки та навчання ненасильницьким практикам виховання дітей. І лише якщо в результаті такого навчання (яке потенційно можливо впроваджувати в якості обов'язкової соціальної послуги) батьки не змінять свої підходи до виховання дітей, продовжуватимуть і надалі вчиняти домашнє насильство, доцільно вести мову про відібрання дитини. При цьому звісно слід спиратись на результати оцінки рівня безпеки дитини скільки важливо виходити перш за все з найкращих інтересів дитини. Тобто якщо існує високий ризик завдання шкоди життю та здоров'ю дитини, слід все ж таки тимчасово влаштувати дитину в безпечне місце, а батькам пройти відповідне навчання, за результатами якого прийняти рішення, чи доцільно повертати дитину в сім'ю.

Окрему увагу в контексті зовнішньої взаємодії слід звернути на питання опитування постраждалих дітей. Увага органів влади має бути спрямована на розбудову та забезпечення функціонування дружніх до постраждалих від домашнього насильства дітей методик опитування [227; 228; 229]. На сьогодні в Україні активно створюються простори, облаштовані відповідно до методики «Зелена кімната», а також моделі Барнахус [229]. Проте на нормативно-правовому рівні, по-перше, відсутні Типові положення про такі простори, по-друге не затверджено порядок проведення опитування постраждалих дітей. При цьому ЗУ «Про охорону дитинства» в ст. 30-2 та постанова КМУ від 01 червня

2020 року № 585 в п. 9 передбачають розробку спільного наказу Мінсоцполітики, МОН, МОЗ та МВС щодо порядку проведення опитування дітей із застосуванням дружньої методики [50; 54]. На сьогодні наявні лише відповідні методичні рекомендації для ювенальних поліцейських та слідчих, затверджені головою Національної поліції України [230], які можуть бути взяті за основу спільного акту уповноважених суб'єктів. Проте на наш погляд, доцільно затвердити такий порядок на рівні окремої постанови КМУ, враховуючи залученість до процесу опитування постраждалої дитини значної кількості суб'єктів різного підпорядкування.

Звертає увагу, що частково національне законодавство в питаннях дружнього опитування наголошує виключно на дітях, які зазнали або стали свідками саме сексуального насильства [50; 54; 231]. Проте слід забезпечити застосування дружніх методик опитування до всіх постраждалих дітей, незалежно від форми або тяжкості вчиненого щодо них або у їх присутності насильства. Це відповідає Керівним принципам Комітету міністрів Ради Європи щодо дружнього до дітей правосуддя [219], а також положенням, викладеним в постанові КМУ від 1 червня 2020 року № 585 (п.9) [54], які оперують широким підходом до застосування дружніх до дітей методик опитування, тобто не звужують його до конкретного виду провадження або окремої форми насильства.

Нелогічним, на наш погляд, є покладення обов'язку щодо забезпечення функціонування простору, передбаченого для опитування постраждалої дитини із застосуванням дружньої методики, на спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб [54]. Як ми зазначали в попередніх підрозділах, створення таких служб підтримки залежить від спроможності органів місцевого самоврядування, тому на сьогодні існують громади, в яких взагалі відсутні такі суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. Можливо, доцільно покласти такий обов'язок безпосередньо на органи місцевої влади або на служби у справах дітей, діяльність яких охоплює всі громади України. При цьому слід усвідомлювати, що не обов'язковим є створення таких приміщень у

кожній громаді, важливо забезпечити їх доступність. Тобто припустимим є варіант функціонування одного такого простору на район за умови, що наявне зручне і нетривале сполучення з кожного населеного пункту цього району до приміщення, облаштованого з врахуванням стандартів дружньої до дитини методики опитування. При цьому доцільно передбачити можливість забезпечення безкоштовним тимчасовим проживанням постраждалої дитини та її законних представників, у разі якщо неможливо забезпечити їх трансфер до місця проживання після проведення опитування такої дитини.

Звертає увагу, що лише 45 % опитаних нами респондентів зазначили, що застосовують під час опитування дітей дружні методики («Зелена кімната», «Барнахус»); 38,3 % відповіли, що не застосовують, тому що немає технічної спроможності в громаді; 7,4 % зазначили, що не знають, що це. 9,3 % опитаних зазначили свій варіант відповіді на це питання, зокрема: більшість дітей бажають знаходитись вдома; немає необхідності; цей метод використовується виключно ювенальними поліцейськими; для цього є ювенальна первенція; не опитую дітей. Звертає увагу відповідь одного із поліцейських офіцерів громади: «Так, я ПОГ і в мене є куток дитини, також багато цікавих предметів для дітей і бесіди з ними». Вірогідно, цей поліцейський не до кінця розуміє сутність дружніх до опитування дітей методик, і вважає, що раз є дитячий куток з цікавими предметами, значить його бесіди з дітьми є дружніми. Отже, важливо активізувати зусилля для забезпечення можливості застосування дружніх методик опитування постраждалих дітей фахівцями кожної громади. При цьому слід посилити інформування щодо сутності таких методик та рекомендацій щодо облаштування відповідного приміщення.

Важливо звернути увагу також на закріплені вимоги щодо спеціальної підготовки фахівців, які проводять опитування дитини з використанням дружньої методики [54]. Доцільно, щоб фахівцем, який безпосередньо спілкується з дитиною під час опитування, був саме психолог, який пройшов спеціальне навчання. При цьому результати проведеного нами опитування свідчать, що 43,4 % опитаних поліцейських у разі залучення психолога до

опитування дитини, яка постраждала чи стала свідком домашнього насильства, запрошують його із центру соціальних служб; 24,8 % - кожен раз по різному, самостійно шукають спеціаліста; 18 % - із закладу середньої освіти; 1,9 % - із громадської організації; 6,4 % - не залучають психолога; 11,9 % опитаних зазначили, що не стикались з такими ситуаціями (Додаток В).

Слід усвідомлювати, що залучення психолога не є формальною вимогою суто для дотримання вимог законодавства про його присутність. Важливо виходити з принципу забезпечення якнайкращих інтересів дитини в будь-яких питаннях, що стосуються дітей, особливо дітей, які постраждали від насильства. В такому разі психолог має бути безпечною дорослою людиною, яка сприяє тому, щоб процедура опитування не травмувала дитину. Не кожен психолог спроможний забезпечити це. Більш того, без відповідної підготовки психолог може нашкодити дитині. Тому слід змінювати усвідомлення фахівців, в тому числі і поліцейських, щодо ролі психолога в процесі опитування постраждалої дитини, орієнтувати їх не на «сліпе» виконання вимог законодавства, а на пошук дійсно професійного і досвідченого фахівця, який пройшов спеціальне навчання. І звісно, такий пошук не має лягати тягарем на плечі поліцейського, важливо забезпечити доступність інформації про таких психологів та охоплення їхніми послугами (які, на наш погляд, мають оплачуватись за рахунок місцевого бюджету) кожної громади.

Слід зазначати, що наразі на загальнодержавному рівні започатковано реалізацію проекту, спрямованого на створення Реєстру психологів, яких можна залучати до кримінальних проваджень за участі дітей [232; 233]. Проте на наш погляд, психологи мають залучатись до опитування дітей не лише під час кримінальних проваджень, а й в рамках справ про адміністративні правопорушення, цивільних проваджень, наприклад, щодо визначення місця проживання дитини у разі розлучення батьків.

Крім того, ми пропонуємо залучати відповідно підготовлених психологів до профілактичної роботи з дітьми-кривдниками. Хоча ювенальні поліцейські повинні мати базові знання щодо дитячої психології, але зрозуміло, що їх

компетенція в цьому питанні може бути недостатньою. Крім того, внаслідок суб'єктивних (не знання, не вміння, не розуміння важливості) та об'єктивних (брак часу, відсутність відповідної підготовки) факторів непоодинокими є випадки формального проведення таких бесід. Це нівелює значення профілактики, оскільки повністю виключає її превентивний характер. Тому важливо залучати відповідних спеціалістів-психологів, які би забезпечували психологічну складову такої превенції. Наприклад, навчали дітей прийнятним способам вираження емоцій та поведінки, допомагали їм розібратися з почуттями та навчитися керувати ними, роз'яснювали наслідки жорстокого поводження для інших людей, тощо. Також такі психологи могли би надавати дитині емоційну та практичну підтримку та допомагати їй відновити стосунки з особами, щодо яких вона вчинила домашнє насильство. Адже непоодинокими причинами вчинення дитиною домашнього насильства щодо близьких є те, що вона сама зазнавала насильства в родині, тобто дитина одночасно є і постраждалою особою, і кривдником. Дитина «повертає» насильство своїм кривдникам. Це своєрідне «замкнене коло насильства», яке потребує втручання фахівців та їх роботу з усіма сторонами.

В даному контексті доцільним є поширення досвіду ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» щодо реалізації профілактичних програм з дітьми у конфлікті із законом, які перебувають на обліку [234, с. 52]. За результатами проходження таких профілактичних програм доречно, щоб психологи надавали характеристику, в якій було би зазначено рівень успішності проходження такої програми. Для стимулювання успішного проходження дітьми-кривдниками відповідних програм можна було би використовувати позитивні характеристики для скорочення строку перебування таких дітей на профілактичному обліку в поліції. На цьому також наголошують В.П. Капуляк та О.В. Ковальова [235, с. 47]. Для реалізації цієї пропозиції необхідно передбачити на законодавчому рівні можливість зняття дитини з обліку у такому випадку. Ми пропонуємо доповнити визначений в Інструкції, що регламентує роботу ювенальної превенції, перелік підстав зняття дитини з профілактичного

обліку пунктом 10 такого змісту: «наявність позитивної характеристики за результатами успішного проходження дитиною профілактичних програм, в тому числі програм для кривдників». Доцільно використовувати саме широке визначення, яке стосується не лише дітей-кривдників, а й дітей, які з інших підстав перебувають на профілактичному обліку.

Взагалі ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено направлення дітей-кривдників на програму для кривдників [62]. Втім наразі питання направлення кривдників на відповідні програми мають низку перешкод. З метою подолання зазначених науковцями пропонується здійснити ряд правових та організаційних заходів, зокрема мова йде про затвердження Типової програми та методичних рекомендацій до неї [132, с.124]. На наш погляд, у випадку вчинення дитиною домашнього насильства суд має обов'язково направляти таку дитину на проходження програми для кривдників. Програма для кривдників має бути спрямована на корекцію поведінки та психологічну підтримку дитини, щоб запобігти подальшому вчиненню насильства. Важливо, щоб така програма для кривдників була індивідуальною та враховувала конкретні потреби та обставини кожної дитини. З урахуванням зазначеного до ст.39-1 КУпАП пропонується внести доповнення наступного змісту: «у випадках притягнення неповнолітніх осіб до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства суд зобов'язаний направити їх на проходження програми для кривдників». Такий підхід сприятиме ефективнішій реабілітації та соціалізації дітей, які вчинили акти насильства, та зменшить ризик подальшого вчинення подібних правопорушень. Важливо підкреслити, що програми для дітей-кривдників не повинні бути каральною мірою. Їх мета полягає у допомозі дітям змінити свою поведінку та стати повноцінними членами суспільства. Такі програми покликані надати дітям можливість навчитися здоровим способам взаємодії з іншими людьми.

Також для успішної боротьби з домашнім насильством важливо проводити спільні заходи для представників різних суб'єктів. В.Ю. Томіна наголошує на доцільності проведення місцевих міжвідомчих нарад, робочих

зустрічей для налагодження механізму втручання в ситуації домашнього насильства, відпрацювання алгоритмів роботи в умовах війни для забезпечення ефективною взаємодією з метою дієвої допомоги постраждалим особам [236, с. 36].

Також важливим спільним заходом є тематичне навчання фахівців суб'єктів. Як стверджують О.В. Ковальова, А.І. Берендєєва, О.М. Дубенко, проведення саме міжвідомчого навчання є найбільш продуктивним [237, с. 51; 238, с. 308-309]. Навчання також є потужним інструментом для зміни загального переконання, сформовані стереотипами, зокрема, у сфері домашнього насильства [239, с. 17]. Погоджуючись з зазначеним, вважаємо за потрібне підкреслити, що таке навчання повинно проводитися саме у формі тренінгу, як найбільш оптимальної форми отримання знань та закріплення навичок.

Важливість сумісних заходів полягає в тому, що вони значно підвищують ефективність боротьби з домашнім насильством. Під час таких заходів представники суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству обмінюються інформацією та досвідом, розробляють спільні стратегії та забезпечують координацію дій. Також така демонстрація спільних зусиль у боротьбі з домашнім насильством сприяє підвищенню довіри. Коли люди бачать, що різні органи влади та громадські організації співпрацюють для захисту постраждалих від домашнього насильства, це свідчить про те, що система працює. Це може призвести до того, що більше людей звернуться за допомогою до офіційних органів.

З урахуванням ефективності проведення міжвідомчих навчань доцільно включати відповідні заходи до регіональних та місцевих програм, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству.

При цьому слід наголосити, що міжвідомчому навчанню має передувати належна відомча підготовка фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству. Результати проведеного нами опитування свідчать, що більшість респондентів (63,3 %) оцінюють свій рівень знань щодо правового забезпечення діяльності поліцейських з питань захисту дітей від домашнього насильства за 5-бальною шкалою на 4 бали; 21,2 % - на 5 балів; 13,2 % - на 3

бали; 2,3 % - на 2 бали. При цьому лише 80,1 % респондентам відомо про правові норми, якими встановлено заборону фізичних та інших принижуючих дитину покарань; 15,1 % - частково; 4,8 % зазначили, що не знають про це. Слід підкреслити, що респондентами проведеного нами опитування були поліцейські сектору превенції, кожен із яких потенційно може долучатись до реагування на повідомлення, пов'язані з домашнім насильством щодо дитини. Тобто незнання того, що виховання дитини з використанням сили не є законним методом виховання, може призвести до неналежного реагування поліцейського. Отже важливо, щоб всі поліцейські були обов'язково обізнані з правовими заборонами тілесних і не тільки покарань дітей. Ці питання мають бути включені до програм підготовки поліцейських всіх видів: первинне навчання, службова підготовка, підвищення кваліфікації, тощо.

Отже, в контексті удосконалення зовнішньої взаємодії поліції з іншими суб'єктами фокус уваги має бути спрямований на: залученні спеціально підготовлених психологів до опитування постраждалих дітей, зокрема дітей-свідків домашнього насильства; забезпеченні доступності проведення опитування постраждалих дітей з використанням дружніх методик; організації спільних зі службою у справах дітей виїздів для оцінки рівня безпеки постраждалих дітей в будь-який час доби; включенні міжвідомчої підготовки фахівців до регіональних та місцевих цільових програм.

2.4 Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства

Домашнє насильство є багатоаспектним та складним явищем, яке відображається на різних рівнях і має різноманітні виміри. Боротьба з домашнім насильством є складною та багатогранною задачею, і її повне подолання вимагає комплексного підходу та спільних зусиль різних суб'єктів суспільства. В Стратегії Ради Європи з прав дитини зазначено, що недоліки національної

політики є одним із факторів, які значно гальмують досягнення успіху в питаннях ліквідації насильства по відношенню до дітей [221]. Тому нагальною є необхідність акцентування уваги на проблемних питаннях та розробленні механізмів їх подолання. Цей процес має бути комплексним і мати підґрунтям не лише науково-теоретичні доробки, а й рекомендації практичних працівників, обумовлені складнощами, з якими вони стикаються під час реалізації власних повноважень.

З метою з'ясування окреслених питань та забезпечення комплексного підходу до вироблення рекомендацій стосовно удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції стосовно захисту дітей від домашнього насильства нами було проведено анонімне опитування 311 поліцейських сектору превенції, серед яких 73,6 % чоловіків, 26,4 % – жінок. 60,1 % респондентів – представники служби дільничних офіцерів поліції; 16,1 % – ювенальної превенції; 13,5 % – поліцейські секторів (груп) реагування патрульної поліції; 5,8 % – поліцейські офіцери громади; 4,5 % – сектор протидії домашньому насильству. Стаж служби в органах поліції/внутрішніх справ респондентів: до 5 років – 26 %; 6-15 років – 32,8 %; 16-25 років – 36 %; більше 25 років – 5,1 %. Кожен та кожна із наших респондентів під час своєї практичної діяльності може залучатись до реагування на випадки домашнього насильства, в тому числі щодо дітей.

Вдосконалювати діяльність органів Національної поліції в питаннях захисту дітей від домашнього насильства можна двома взаємопов'язаними та в рівній мірі важливими шляхами: перший – правовий – полягає у покращенні правового забезпечення діяльності; другий – у внесенні змін до організації діяльності як самих підрозділів поліції, так і інших суб'єктів, з якими тісно взаємодіють поліцейські в питаннях захисту дітей від насильства. З урахуванням зазначеного, заходи організаційного характеру доцільно поділити на внутрішні (спрямовані на вдосконалення діяльності безпосередньо підрозділів поліції) та зовнішні (спрямовані на покращення діяльності інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей).

Серед заходів, спрямованих на *вдосконалення правового регулювання* діяльності Національної поліції у сфері захисту дітей від домашнього насильства, важливе місце займає розробка нових нормативно-правових актів та вдосконалення існуючих, що забезпечують конкретизацію повноважень кожного із підрозділів поліції щодо втручання та реагування на випадки такого насильства. Так, у попередніх підрозділах обґрунтована необхідність внесення змін до СК України, КУпАП, ЗУ «Про Національну поліцію», наказів МВС України від 27 квітня 2020 р. № 357, від 28 липня 2017 р. № 650, від 19 грудня 2017 р. № 1044, постанови КМУ від 22 серпня 2018 року № 658 тощо. Конкретні пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства наскрізно прослідковуються в попередніх підрозділах в контексті розгляду питань нормативно-правового забезпечення діяльності щодо захисту прав дітей, а також під час аналізу системи суб'єктів запобігання та протидії домашнього насильства щодо дітей, в т.ч. при характеристиці особливостей їх взаємодії. В узагальненому переліку ці пропозиції викладено у висновках дисертації. Тому в даному підрозділі зосередимо увагу на питаннях, які не знайшли свого відображення вище або потребують додаткової аргументації.

По-перше, зосередимо додаткову увагу на питаннях, які стосуються особливостей притягнення до відповідальності за адміністративно каране домашнє насильство відносно дітей.

Так, без уваги в попередніх підрозділах залишились питання врахування обтяжуючих та пом'якшуючих обставин вчинення домашнього насильства. Звісно, ці обставини, як виходить з аналізу норм КУпАП, встановлюються в суді. Однак, при цьому зазначається, що в протоколі слід відобразити всі значущі для вирішення справи відомості. Фактично поліцейські в фабулі зазвичай зазначають обтяжуючі обставини, наприклад стан сп'яніння кривдника, який є такою обставиною згідно КУпАП. На наш погляд, в умовах війни ст. 35 КУпАП потребує доповнення. Так, на відміну від ст. 67 КК України [84], серед переліку обтяжуючих обставин в ній відсутня така, як воєнний стан, при цьому знайшли

своє відображення умови стихійного лиха та інші надзвичайні обставини [60]. Саме визначення «інші надзвичайні обставини» не має законодавчого тлумачення, а отже, на підставі лише логічних умовиводів, воєнний стан ми не можемо віднести до таких обставин. З огляду на зазначене, до переліку обставин, які обтяжують адміністративну відповідальність доречно внести зміни та передбачити серед них воєнний стан. Слід додати, що відображення поліцейськими в матеріалах справи обтяжуючих обставин має, по-перше, впливати на вибір санкції або її розміру суддею; по-друге, зможе стати свого роду запобіжником застосування суддею ст. 22 КУпАП та уникнення відповідальності кривдником. Як ми зазначали в попередніх підрозділах, непоодинокими є випадки звільнення суддями батьків від адмінвідповідальності за домашнє насильство щодо дітей, що може бути в тому числі пов'язане з толеруванням суддями таких підходів до виховання дітей, недостатнє усвідомлення принципу недискримінації, в т.ч. за віком, відображеного в ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Цікаво, що на запитання «Які, на вашу думку, необхідні зміни до нормативно-правової бази для удосконалення діяльності поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей?» половина опитаних нами респондентів відповіли або «ніяки», або «не знаю». При цьому інша частина респондентів зазначала свої пропозиції, серед яких найбільш поширеними були: 1) посилити відповідальність за вчинення домашнього насильства в присутності дітей та відносно дітей; додати до санкцій обов'язкове проходження курсів виховання дітей та психології поведінки в побуті; 2) виокремити положення щодо присутності дитини при вчиненні домашнього насильства; запровадження окремої частини ст. 173-2 КУпАП за вчинення насильства у присутності дітей; 3) розширити та деталізувати прояви кожної форми насильства, а також можливих доказів їх вчинення; 4) забезпечити можливість адміністративного затримання (не менше 3 діб; до 12 годин; до розгляду справи в суді, але не більше доби, при цьому реальний судовий розгляд справ за 24 години) та ізоляції кривдника від постраждалих осіб; 5) розгляд

даної категорії справ віднести до компетенції поліції; 6) встановити презумпцію винуватості для таких випадків; 7) розробити та затвердити окремий акт оцінки ризиків для дітей - свідків, який дозволить визначити, що дитина стала свідком та постраждала від домашнього насильства психологічного характеру, а також скласти протокол, навіть якщо дорослі не бажають писати заяву; 8) передбачити відпрацювання повідомлень про домашнє насильство за участю дітей, де постраждали діти або де діти стали свідками та повідомили про такий факт, виключно працівниками ювенальної превенції.

Зазначені коментарі є дуже важливими, адже відображають труднощі, з якими зустрічаються практичні працівники. І хоча не всі пропозиції є такими, що відповідають чинному законодавству (наприклад, щодо встановлення презумпції винуватості), або є досить дискусійними (наприклад, відпрацювання виключно працівниками ювенальної превенції повідомлень про домашнє насильство щодо дітей), окремі із них є доволі слушними та корисними в контексті удосконалення діяльності органів Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства. Частина із висловлених респондентами пропозицій перегукується з нашими власними, викладеними в попередніх підрозділах дослідження.

В контексті даного підрозділу вважаємо доцільним додатково зупинитись на пропозиції щодо посилення відповідальності за домашнє насильство щодо або в присутності дитини з передбаченням у санкції статті обов'язкового проходження курів по вихованню дітей. Так, ми погоджуємось з важливістю окреслених аспектів. Проте не вбачаємо в даному випадку потреби у зміні санкції статті 173-2 КУпАП, крім звісно пропозиції щодо або взагалі вилучення штрафу, або включення до цієї статті примітки-запобіжника стосовно можливості його застосування тільки у разі неможливості обрання інших зазначених в статті видів стягнень, про що йшла мова в попередніх підрозділах. Посилення адмінвідповідальності можна досягнути шляхом внесення до переліку обтяжуючих обставин вчинення адмінправопорушення щодо близьких осіб, за аналогією з ККУ. Суперечною також вбачається можливість додання до

переліку стягнень обов'язку пройти курсу виховання дітей. Наразі, як зазначалось в попередніх підрозділах, чинне законодавство передбачає таку соціальну послугу як корекційні програми для батьків, що має характер обов'язкової [240]. Крім того, виховний вплив на батьків може мати використання інституту програм для кривдників [62]. В даному випадку скоріше слід зосередити увагу на забезпечення недекларативності даних норм, їх дієвості та поширеності використання, для чого мають вживатись перш за все організаційного, а не правового характеру заходи.

Приділимо увагу ще одній із пропозицій учасників опитування – збільшення строку можливого адміністративного затримання. Цікаво, що учасники мають різні уявлення про оптимальність його терміну: від 12 годин до 3 діб. На наш погляд, оптимальним буде збільшення можливості строку такого затримання до розгляду справи судом, але не більше ніж на 24 години. По-перше, більший термін не буде узгоджуватись із принципом пропорційності; менший – не завжди є дієвим способом захисту постраждалих. Так, на сьогодні строк затримання становить до 3-х годин, яких по-перше, не достатньо для витверезіння кривдника, якщо він перебував в стані сп'яніння, що може посилювати агресивну поведінку після повернення додому з поліцейської дільниці; по-друге, це зможе гарантувати обізнаність кривдника про час та місце розгляду справи в суді. Звісно з 2021 року судді можуть розглядати справи без присутності кривдників, однак їм гарантоване право знати, коли і де буде розглянута справа. Якщо немає інформації про належне повідомлення щодо часу та місця розгляду, суд може переносити розгляд справи, аж допоки не вичерпається строк, передбачений ст. 38 КУпАП [60], після чого провадження закриється, а кривдник уникне відповідальності. Відповідно до вимог законодавства бланк протоколу, який складають поліцейські, передбачає відповідно графу щодо місця, дати та часу розгляду справи, однак як може поліцейський знати, коли саме суд буде її розглядати. Вважаємо необхідно внести зміни до бланку протоколу про адміністративне правопорушення та норми щодо його змісту. Тобто якщо справа розглядається не тим органом, який

склав протокол, дата, час та місце розгляду в ньому не зазначається, в подальшому цю інформацію повідомить той орган, що розглядає. В такому разі важливо, щоб поліцейські відібрали у порушника згоду на отримання повідомлення шляхом смс на конкретний номер телефону.

Слушною вбачається пропозиція розробити та затвердити окремий акт оцінки ризиків для дітей-свідків, який дозволить визначити, що дитина стала свідком та постраждала від домашнього насильства психологічного характеру, та стане підставою для складення протоколу, навіть якщо дорослі не бажають писати заяву. В попередніх розділах ми обґрунтовували доцільність розробки окремої форми оцінки ризиків для дітей взагалі. Вважаємо, що її буде достатньо, не має потреби розробляти окрему оцінку ризиків для дітей-свідків, окрему – для дітей, які безпосередньо зазнали домашнього насильства. При цьому розробка та затвердження окремого для дітей бланку оцінки ризиків стане важливим інструментом для захисту поліцейськими їх прав.

Також значною прогалиною чинного законодавства є відсутність чіткого механізму залучення безоплатного адвоката для захисту прав дитини, яка постраждала від домашнього насильства, не дивлячи на гарантування безоплатної правничої допомоги, що передбачено ст. 3 ЗУ «Про охорону дитинства» [50] та п. 2 ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу» [241]. Вважаємо, що залучення адвоката для надання правової допомоги дитині, яка постраждала від домашнього насильства, сприятиме в тому числі, допомозі поліцейським щодо збору доказів. Однак, результати проведеного нами опитування свідчать, що 55,9 % респондентів не залучають адвоката у випадках, коли дитина є постраждалою від домашнього насильства, 32,5 % залучають. Інші опитані зазначили власний варіант відповіді, зокрема: за ситуацією; залучаються органи опіки; відсутня необхідність; я не слідчий; в мене особисто не було, але від колег чув про такі випадки; залучаю представників центру надання адміністративних послуг, психологів, тощо. Враховуючи наявність відповідного права у постраждалої дитини, важливо забезпечити обов'язкове звернення поліцейських із запитом до центрів

безоплатної вторинної правничої допомоги для призначення адвоката дитині, яка зазнала або стала свідком (очевидцем) домашнього насильства. При цьому відповідний обов'язок доцільно унормувати шляхом внесення відповідних доповнень в п. 36 постанови КМУ № 658.

Заходи організаційно-зовнішнього характеру, спрямовані на удосконалення діяльності поліції шляхом покращення організації діяльності інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей та їх взаємодії. Зокрема у попередніх підрозділах докладно обґрунтовувалося шляхи вдосконалення роботи суддів, медичних працівників, адвокатів, фахівців служби у справах дітей, психологів, які би сприяли більш успішній роботі поліцейських у боротьбі з домашнім насильством щодо дітей.

У відповідях респондентів нашого опитування були наявні наступні пропозиції, які можна віднести до організаційно-зовнішнього напрямку: 1) забезпечити функціонування реєстру кривдників та постраждалих осіб (у тому числі дітей) для користування суб'єктів взаємодії; 2) обов'язкова робота психологів з кривдниками; обов'язкове направлення судом на проходження програм для кривдників; 3) навчання для суддів, роз'яснення їм чинного законодавства; реформа судів; 4) переважне призначення адміністративного арешту, а не штрафу суддями; 5) створити додаткові програми для дітей-кривдників; 6) змінити рівень життя, деякі діти живуть в складних умовах; надати більшу матеріальну допомогу багатодітним сім'ям; 7) збільшити кількість заходів та просвітницької діяльності, що направлені на формування правосвідомості громадян; більше профілактичних заходів з батьками; 8) виїзд інших служб в нічний час разом із нарядом поліції; 9) розробити методичні рекомендації з цих питань; 10) обов'язково долучати дитячого психолога.

Більшість із цих пропозицій вважаємо слушними та торкалися їх обговорення в попередніх підрозділах. Особливо хочемо наголосити на важливості навчання не лише суддів, а спільного навчання суддів, прокурорів та поліцейських, при чому тих, які працюють в одному районі, районі міста, тощо.

В рамках нашого дослідження особливе значення мають *організаційно-внутрішні заходи*, спрямовані на покращення організації діяльності безпосередньо поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства. Респонденти проведеного нами опитування пропонують: 1) повернути функціонування кімнат для затриманих у всіх підрозділах поліції; 2) навчати співробітників служби 102, які приймають повідомлення та ставлять кваліфікацію домашнє насильство, де наявні ознаки цивільно-правових відносин між батьками, які ділять дітей; 3) зосередити виконання даного напрямку роботи на одній відокремленій службі, яка буде займатись тільки цією лінією роботи; визначення окремих працівників для цієї категорії осіб; 4) удосконалити матеріально-технічного забезпечення поліцейських («Зелена кімната», бодікамери, поліцейська станція і т.ін.); забезпечити підрозділ ювенальної превенції автомобілями, що дасть змогу належним чином відвідувати навчальні заклади, сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також сім'ї в котрих вчиняється домашнє насильство; 5) більше спеціальних занять по роботі з дітьми.

Звертає увагу та відгукується вислів одного із респондентів: «Дитина розчиняється в паперах». Проте саме *документування поліцейськими фактів домашнього насильства*, що вчиняється щодо або у присутності дітей, є однією із сфер поліцейської діяльності, яка потребує комплексних організаційних змін. Так, під час реагування на факти домашнього насильства обов'язково проводиться оцінка ризиків для вирішення питання щодо видачі термінового заборонного припису. У разі наявності кількох постраждалих, оцінка ризиків проводиться окремо стосовно кожної особи [151]. Тобто, у випадку, якщо дитина стає свідком домашнього насильства, важливо провести оцінку ризиків також для неї, оскільки вона вважається постраждалою. При цьому необхідно взяти до уваги вік дитини, а саме опитування здійснювати її законного представника, який не причетний до актів насильства. При цьому поліцейським слід переконатись, що цей законний представник діє в інтересах дитини.

Всі дані про ризики мають бути чітко зафіксовані у відповідній формі

оцінки [242, с. 131]. Так, у справі №380/11295/22 суддя наголосив, що форма оцінки ризиків заповнена неналежним чином, а такого висновку він дійшов на підставі того, що в формі не було чіткої вказівки про те, що мати постраждалої дитини діяла в її інтересах, а сама форма оцінки ризиків була заповнена на основі відповідей матері дитини [243]. Як зазначається в судовому рішенні, форма оцінки ризиків вчинення домашнього насильства заповнена за результатами начебто опитування його десятимісячного сина, а не за результатами опитування його законного представника – мами, адже форма не містить жодної відмітки про спілкування саме з представником дитини, що стало підставою скасування винесеного стосовно кривдника термінового заборонного припису [243]. Отже, важливо забезпечити обов'язкове проведення оцінки ризиків поліцейськими щодо дітей-свідків та долучення відповідної форми до матеріалів справи. Крім того, підтверджується актуальність попередньо обґрунтованої нами пропозиції щодо розробки окремої форми оцінку ризиків для дітей з доданою графою щодо того, на підставі бесіди з самою дитиною чи її законним представником була заповнена форма. Це питання звісно потребує подальшого більш детального опрацювання, оскільки потрібно визначитися з віком дитини, з якого можна проводити оцінку ризиків з її слів, особливостей формулювання питань, тощо.

Також варто згадати, що для порушення справи про домашнє насильство стосовно дорослих необхідна їхня заява, але у випадках, коли домашнє насильство вчиняється щодо дітей, включаючи ситуації, де дитина є свідком такого насильства, заява для відкриття провадження у справі не потрібна. Під час проведення просвітницьких заходів працівникам поліції важливо наголошувати на можливості дитини самостійного звернення. Доцільно залучати до поширення цієї інформації педагогічних працівників, а також розміщати інформацію про це в соціальних мережах, на офіційних інтернет-сторінках державних органів та громадських організацій [244]. Якщо дитина та її законний представник постраждали від домашнього насильства, слід порадити представнику написати заяву про це. При цьому поліцейські повинні

оцінювати конфлікт інтересів між дитиною та її законними представниками, і у випадку конфлікту чи бездіяльності представників, що шкодять інтересам дитини, вживати заходів до заміни представників [242, С. 131-132]. Розпізнавати відповідність дій законних представників інтересам дитини є не простою задачею та потребує спеціальної підготовки поліцейських.

Також в процесі навчання поліцейських необхідно зосередитися на важливості *ідентифікації дітей, які постраждали від домашнього насильства*, включаючи дітей-свідків. Також важливо забезпечити, щоб ці діти були належним чином внесені до процесуальних документів як постраждалі особи. У 2019 році на засіданні координаційної ради при Одеській обласній державній адміністрації було виявлено недоліки у виявленні домашнього насильства щодо дітей, зокрема у реєстрації дітей-свідків як постраждалих. Під час наради були припущено, що потенційною причиною цього – потенційне ігнорування поліцейськими певних випадків насильства як прийнятних методів виховання, що веде до недостатнього документування таких інцидентів. [245, с. 229]. Як ми вже наголошували, належне документування фактів домашнього насильства є дуже важливим елементом процесу притягнення кривдників до відповідальності. Така діяльність повинна ґрунтуватися виключно на положеннях законодавства і бути вільною від суб'єктивізму. Втім, на жаль, саме особистісні характеристики доволі часто впливають на об'єктивність прийнятих рішень. Під час анонімного анкетування поліцейських така гіпотеза знайшла своє підтвердження, оскільки лише 60 % респондентів не толерують тілесні покарання в якості методу виховання дитини, а 20 % взагалі зазначили, що застосовують такі покарання до власних дітей [245, с. 229-230].

Дійсно, *толерування насильницьких методів батьківського виховання* може бути однією із можливих причин неналежної уваги до постраждалих від домашнього насильства дітей з боку поліцейських. Для перевірки даної гіпотези під час проведеного нами опитування поліцейських ми поставили їм питання «Чи караєте ви своїх дітей? Якщо так, то в якій формі ви зазвичай караєте дітей?» (можна було обрати декілька варіантів). 32,5 % респондентів

відповіли «не караю»; 42,8 % - «проводжу виховні бесіди (наставляю, переконую, повчаю)»; 13,8 % - «забороняю, позбавляю задоволень і розваг, гаджетів», 1 % - «забороняю зустрічатись з друзями, подругами», 0,3 % - «позбавляю грошей для кишенькових витрат». 13,5 % респондентів зазначили, що не мають дітей. Звертає увагу, що незначна частина респондентів застосовують до власних дітей методи виховання, які можуть мати прояви насильства: 1,6 % зазначили, що ставлять у кут; 1 % - дають ляпаси, запотиличники, шльопають по сідницях; 1 % - лають, кричать; 1 % - не розмовляю з ним (нею).

При цьому на питання «Які із перелічених проступків дітей, на вашу думку, можуть виправдовувати тілесні покарання дітей батьками?» (можна було обрати декілька відповідей) найбільша кількість респондентів (37 %) зазначала «вживання наркотиків»; 28,6 % - крадіжка; 19,3 % - вживання алкогольних напоїв; 11,3 % - хуліганство в громадському місці, бійка; 10 % - небезпечна поведінка (наприклад, на залізниці, будівництві, у метро, на дахах тощо); 9 % - неслухняність, невиконання вимог батьків та інших членів сім'ї у побуті; 5,8 % - обман вчителів, старших членів сім'ї; 4,5 % - порушення дисципліни і прогули у школі; 2,9 % - погана успішність в школі. Лише 27,9 % респондентів обрали варіант «інше» та зазначали, що застосуванню тілесних покарань не може бути виправдання (Додаток В). Тобто щонайменше у 37 % опитаних поліцейських не сформована «нульова» толерантність до проявів насильства щодо дітей. Відсутність «нульової» толерантності до проявів насильства щодо дітей, виправдання застосованого насильства поведінкою дитини, може заважати належному виконанню поліцейськими передбачених законодавством повноважень. Отже, під час підготовки поліцейських слід приділяти увагу не лише формуванню професійних навиків (так званих «hard skills»), а й розвитку соціальних навичок (так званих «soft skills»), руйнуванню наявних у них міфів і стереотипів, прищепленню цінності ненасильницьких підходів до виховання дітей тощо.

Також суб'єктивний фактор часто стає причиною *неналежного оформлення матеріалів справ про адміністративні правопорушення*, передбачені ст. 173-2 КУпАП. Як відомо, одним із способів реагування на факт насильства є притягнення кривдника до передбаченої законом відповідальності. Окрім суто юридичного, це носить виховний ефект. З огляду на це поліцейським потрібно з усією відповідальністю ставитися до виконання своїх обов'язків. Погоджуємося з Л.М. Мозолюк-Боднар, яка наголошує, що від юридичної відповідальності, як і від права загалом, очікується дієвість, її ефективність та реалізованість на практиці. В цьому і буде вияв цінності юридичної відповідальності та досягнення її мети [246, с. 8]. Втім, як показує практика, з цим існують певні проблеми.

За 2022 рік на розгляді у суду перебувало 115 976 справ за ст. 173-2 КУпАП. Із них 7227 справ було повернуто, більшість з яких – 6606 – було повернуто для належного оформлення [247]. Така ситуація свідчить про те, що значна кількість справ була оформлена поліцейськими *неналежним чином*. Спеціалісти визначають цілий ряд типових помилок, які допускають поліцейські під час оформлення матеріалів справ за ст.173-2 КУпАП [248, с. 44-47]. Так, як ми вже зазначали, не завжди поліцейські зазначають, що домашнє насильство було вчинено у присутності дитини. Але це є надзвичайно важливим, оскільки відповідно до законодавства дитина, яка стала свідком домашнього насильства, визнається постраждалою [62]. З цього приводу досить влучно висловила К. Шостак, яка звернула увагу, що статистика поліції, в якій фігурує лише близько 10 % постраждалих дітей, наводить на думку, що від домашнього насильства страждають виключно бездітні жінки [249].

Науковці, аналізуючи помилки, які допускають поліцейські під час провадження у справах про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, наголошують на важливості ретельної перевірки фактів можливого адміністративного правопорушення; правильної кваліфікації діяння; складання адміністративно-процесуальних документів, зокрема протоколів про адміністративне правопорушення, відповідно до встановлених вимог;

долучення належно оформлених доказів до справи та своєчасного надавання матеріалів до суду, а у разі їх повернення на доопрацювання – вчасного виконання вказівок суду і повернення [250, с. 33]. Повністю погоджуємося з О.М. Соловйовою, яка наголошує, що у практичній діяльності, помилки при оформленні документів адміністративного правопорушення перешкоджають повному, всебічному та об'єктивному розгляду справи, що ускладнює прийняття законного рішення судом, перешкоджають повному, всебічному та об'єктивному розгляду справи, що ускладнює прийняття законного рішення судом [251, с. 362].

Як видно із вищезазначеного, одним із значних зауважень до оформлення справи щодо вчинення особою домашнього насильства, є *відсутність доказів, які би підтверджували винуватість особи*. У ст. 251 КУпАП встановлено поняття та наведено перелік того, що може бути доказами в справі про адміністративне правопорушення [60]. Аналіз цієї статті дозволяє дійти висновку, що законодавство визначає широкий спектр можливостей для збору доказів. Водночас, вимоги до процесу збору цих доказів не є такими суворими, як у кримінальному провадженні, де доказами вважаються лише факти, зібрані у порядку, встановленому КПК [134]. Обов'язок збору доказів лежить на посадових особах, яким законом надано право складати протоколи про адміністративні правопорушення. У випадках притягнення за домашнє насильство, відповідно до ст. 255 КУпАП [60], такий обов'язок покладається саме на уповноважених представниках органів Національної поліції.

Як неодноразово наголошував Європейський суд з прав людини, суд має зберігати об'єктивність і уникати прийняття на себе ролі обвинувачення, зокрема, уникати внесення будь-яких змін до обставин адміністративного правопорушення, описаних у протоколі [252], або ж розпочинати збір доказів та уточнюючи деталі правопорушення, тим самим вносячи корективи в опис правопорушення, який наведено у протоколі [253]. Отже, суд має ухвалювати рішення виходячи з уже наданих доказів, оскільки в інакшому випадку

порушується право кожної особи на справедливе та публічне розглядання справи в розумні строки судом, що є незалежним і неупередженим [254].

Враховуючи це, поліцейські повинні збирати якомога більше доказів під час адміністративного розслідування справ про правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Однак, часто поліція обмежується формальним підходом, вважаючи, що складання протоколу є достатнім. Таке ставлення може спостерігатися у випадках, коли постраждала особа відмовляється подавати заяву, а кривдник не дає пояснень. На жаль, такі ситуації не є рідкісними. Також часто в ситуаціях, де батьки є винуватцями домашнього насильства над дитиною, протокол про адміністративне правопорушення стає єдиним доказом, що є неприйнятною практикою.

Пояснення свідків є важливим доказом, який має юридичне значення. Тому, якщо є свідки, необхідно обов'язково отримати від них пояснення (бажано від кількох осіб для збільшення переконливості) та зазначити про їх наявність у відповідній графі протоколу про адміністративне правопорушення. Відсутність такої відмітки в протоколі може стати формальною причиною для суддів не враховувати такі пояснення при розгляді справи.

КУпАП в ст. 272 передбачає можливість викликати в якості свідка будь-яку особу, щодо якої існують дані, що вона володіє інформацією про обставини, які потрібно встановити у даній справі [60]. У ситуаціях домашнього насильства над дитиною до можливих свідків можуть належати вчителі, вихователі у дитячих садках, лікарі, керівники гуртків та спортивних секцій, які відвідує дитина, а також няні та інші дорослі, що мають контакт з дитиною. Хоча ці особи можуть не бути присутніми під час насильства, дитина може розповісти їм про інцидент, або вони можуть запідозрити насильство на основі змін у поведінці чи зовнішніх ознаках у дитини.

У випадку відсутності свідків, доказовою базою у справах можуть служити інші фактичні дані, які передбачені статтею 251 КУпАП [60]. Якщо дитина володіє телефоном, доказами у справі можуть стати переписки, фотографії та відеофайли, які документують факт правопорушення. Окрім того,

як зауважує А.А. Манжула, чинне законодавство не накладає обмежень на потерпілого щодо збору та пред'явлення доказів під час розгляду справи [255, с. 368].

Певні труднощі виникають під час документування фактів психологічного насильства щодо дитини. Формулювання в ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» поняття цієї форми домашнього насильства передбачає обов'язкове настання наслідків, які, до речі, також визначені в цій же статті. Отже, якщо передбачені законодавством дії були здійснені, але наслідки не мали місця, то не можна говорити про психологічне насильство. В такому випадку відсутній склад адміністративного правопорушення через відсутність його об'єктивної сторони. З огляду на це постає питання, що саме може бути доказом того, що негативні наслідки наступили. У законодавстві не існує однозначного регулювання цього питання, і воно часто залежить від індивідуальної позиції судді. Для деяких суддів достатніми доказами можуть бути пояснення дитини та свідків. Інші судді можуть вимагати документальне підтвердження наслідків, наприклад, медичні документи, що свідчать про психологічні проблеми дитини, які виникли саме внаслідок домашнього насильства над ними.

У контексті адміністративної відповідальності доказову базу часто складають результати психологічного обстеження дитини, а саме висновки психологів. Для отримання такого висновку іноді звертаються з запитом до практичних психологів освітніх закладів для складання відповідного документу. Більш докладно досліджуючи це питання [256] ми дійшли кількох висновків. По-перше, в законодавстві немає безпосередньої вказівки на те, що практичні психологи освітніх закладів уповноважені надавати висновки про вплив насильства на психологічний стан дитини, а їх робота включає ідентифікацію можливих випадків насильства та проведення відповідної роботи з дітьми, які могли від нього постраждати [257], а на керівника закладу загальної середньої освіти покладено обов'язок забезпечувати організацію роботи

практичного психолога та/або соціального педагога з дітьми, які постраждали [146].

По-друге, між законом «Про освіту», наказом МОН від 22 травня 2018 р. № 509 та Постановою КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 містяться певні розбіжності. Згідно з ЗУ «Про освіту», саме практичні психологи відповідають за психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти, тоді як соціальні педагоги відповідають за проведення соціально-педагогічного патронажу [258]. Відповідно до наказу МОН України від 22 травня 2018 р. № 509 напрями роботи практичного психолога та соціального педагога є чітко відмежованими, хоча вони й перетинаються: робота з дітьми, які постраждали від насильства, входить до компетенції практичного психолога, тоді як в обов'язки соціального педагога такі завдання не входять [257]. З метою усунення розбіжностей між нормативно-правовими актами доцільно до п. 39 Постанови КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 внести зміни якими передбачити, що організація роботи практичного психолога з постраждалими дітьми є обов'язком керівника закладу освіти. Також в цілому доцільно розширити дію зазначеної постанови не лише на заклади загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти, а й на заклади дошкільної освіти, у керівників яких на сьогодні не закріплені обов'язки щодо організації роботи, спрямованої на запобігання та протидію домашньому насильству. Хоча від домашнього насильства страждають діти будь-якого віку, в тому числі дошкільнята, особливо в контексті застосування до них тілесних покарань як методу батьківського виховання.

По-третє, відповідно до закону «Про освіту» практичні психологи закладів освіти є педагогічними працівниками [258], тому питання, чи можуть результати психодіагностики практичних психологів закладів освіти розцінюватися як висновок психолога однозначної відповіді не має і потребує фахової дискусії. Втім, на наш погляд, в якості доказу вчинення психологічного насильства до дитини є допустимими.

Хоча у практичній діяльності більша увага поліції приділяється саме протидії, поліцейські не повинні забувати про *важливість профілактичної, зокрема інформаційно-просвітницької роботи*. Роль поліцейських у інформуванні дітей, їх батьків або осіб, що їх замінюють, педагогів та інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству доволі значна. Але щоб просвіщати інших, поліцейські самі повинні мати якісні знання та вміння їх доносити. Тобто мова йде про те, щоб поліцейські проводили якісні просвітницькі заходи з різними категоріями осіб з метою надання потрібної їм інформації. На наш погляд, з урахуванням широкого кола повноважень та понаднормового навантаження, працівники ювенальної превенції, а також ДОП та ПОГ, в інструкціях з організації діяльності яких такий обов'язок прямо прописаний, необхідно підготувати відповідні методичні рекомендації. На наш погляд, гарним прикладом можуть стати методичні рекомендації «Школа і поліція», які були розроблені у 2016 році для використання шкільними офіцерами поліції у загальноосвітніх навчальних закладах [203].

Наразі працівники поліції не мають не мають відповідного інструментарію, що значно знижує якість проведених заходів. Розробка відповідних методичних рекомендацій, причому окремо для трьох цільових груп – дітей, батьків або осіб, що їх замінюють, а також педагогів, значно покращило би результати проведення таких заходів. Також хочемо звернути увагу, що потрібно ще розробити відповідні практичні рекомендації для дошкільнят та персоналу дитячих садочків. Ці категорії не завжди є охопленими, що є неправильним. Втім, представнику поліції важко правильно донести інформацію до дітей такого віку, тож методичні рекомендації з розробленими заняттями стали би у нагоді. Також наголошуємо, щоб до підготовки таких рекомендацій були залучені поліцейські, психологи та педагоги, а також інші експерти зазначеної тематики. Доцільно також підкреслити, що 88,4 % респондентів проведеного нами опитування зазначили, що такі методичні рекомендації були би корисними для їх практичної діяльності, спрямованої на запобігання та протидії домашньому насильству.

Лише 9 % опитаних відповіли «ні». Поліцейські, які обрали варіант відповіді «інше» (2,6%) зазначали про те, що для профілактично-просвітницької роботи з дітьми в закладах освіти було б краще використовувати відео; дана інформація стосується ювенальної превенції, тощо (Додаток В).

Важливою складовою належного реагування поліцейських на випадки домашнього насильства щодо дітей є профілактична робота з кривдниками, застосування ефективних засобів впливу на них для недопущення таких випадків в майбутньому. Виключне притягнення батьків або законних представників до відповідальності не сприяє їх оволодінню ненасильницькими методами виховання дітей. На питання «Чому, на вашу думку, батьки застосовують тілесні покарання до дітей?» 41,5 % опитаних нами респондентів відповіли, що вони не знають інших методів підтримання дисципліни дітей; 34,1 % - тому що їх такими методами виховували; 16,4% - вважають ці методи дієвими; 4,2 % - від втоми і безсилля; 3, 8% зазначили, що не знають або затрудняються з відповіддю.

На запитання «Що, на вашу думку, може покращити виховання дітей в сім'ях? (можна обрати декілька відповідей)» найбільша кількість учасників (70,7 %) зазначали «організація безкоштовних консультацій з фахівцями (психологами, педагогами) для батьків, які мають проблеми з дітьми»; на другому місці за більшістю голосів респондентів (43,4 %) – організація безкоштовних курсів для батьків з виховання дітей; 42,4 % опитаних – поширення інформації від професійних психологів і педагогів в медіа; 26,4 % - заняття з відповідального батьківства в навчальних закладах; 3 % респондентів зазначали власний варіант відповідей, зокрема: підвищення загальної культури; роз'яснювальні роботи, бесіди; навчання повинно бути платним, тому що це обмін енергією, і потрібно сплачувати за знання, тоді ви розумієте, навіщо ви там, а безкоштовно батьки можуть навчатись в інтернеті; підвищення рівня життя населення та належний рівень виховання. На думку 63 % респондентів до батьків за жорстоке поводження з дітьми має застосовуватись зобов'язання пройти курси щодо виховання дітей; 17,4 %

опитаних вважають за доцільне застосовувати штраф; 5,8 % зазначили власні варіанти відповідей, серед яких: позбавлення волі, тримання під вартою, більш суворіші, індивідуально до ситуації тощо. Звертає увагу, що 13,8 % респондентів зазначили, що проти покарань, батьки мають право обирати методи виховання дітей на власний розсуд, що свідчить про відсутність в них «нульової» толерантності до проявів насильства щодо дітей.

Слід зазначити, що відповідно до ч. 5 ст. 21 ЗУ «Про соціальні послуги» у випадках вчинення особами домашнього насильства чи жорстокого поводження з дітьми, має прийматись рішення щодо обов'язкового надання соціальних послуг (проходження індивідуальних корекційних програм) [240]. Важливо, щоб в кожній громаді дана соціальна послуга була доступна та якісна. При цьому важливо, щоб поліцейські обов'язково повідомляли не лише службу у справах дітей, а і органи місцевого самоврядування (уповноважених осіб або уповноважені структурні підрозділи) про кожен випадок домашнього насильства щодо дитини, в тому числі у випадках коли дитина є свідком (очевидцем). Адже саме органи місцевого самоврядування відповідальні за надання відповідних соціальних послуг.

Отже, удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства потребує комплексного підходу, який включає правовий, організаційно-зовнішній та організаційно-внутрішній напрями. Враховуючи концепцію «коло проблем – коло впливу», особливу увагу слід, перш за все, приділити організаційно-внутрішньому напрямку, який включає в себе: 1) належний рівень підготовки поліцейських, з акцентом на формування у них «нульової» толерантності до будь-яких проявів насильства щодо дітей, прищеплення цінностей ненасильницького виховання, відпрацювання вмінь ідентифікації постраждалих дітей, в т.ч. свідків домашнього насильства, та належної їх фіксації в офіційній документації; недопущення «типових помилок» під час оформлення матеріалів справ тощо; 2) посилення методичного інструментарію поліцейських для здійснення профілактики домашнього насильства, як загальної, так

індивідуальної; 3) увагу до збору та фіксації в матеріалах всіх можливих доказів домашнього насильства щодо дітей.

Висновки до розділу 2.

Повноваження поліції щодо захисту прав дітей від домашнього насильства є доволі широкими. Використання законодавцем терміну «уповноважені підрозділи» свідчить про покладення такого обов'язку на значну кількість підрозділів. Так, відповідно до прописаних у відомчих інструкціях повноважень, найбільш активну участь у цьому приймають працівники ювенальної превенції, а також ДОП та ПОГ. Інспектори ювенальної превенції як найбільш компетентні фахівці в питаннях взаємодії з дітьми повинні залучатися кожен раз, коли йде мова про вчинення домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми. Крім того, ювенальні поліцейські повинні залучатися і тоді, коли безпосередньо до дитини таке насильство не вчинялося, але вона була його свідком. Внаслідок покладеного на них законодавцем обов'язку здійснювати профілактичну діяльність, що спрямована на запобігання вчиненню дітьми правопорушень, а також боротися з домашнім насильством, ДОП та ПОГ є дієвими суб'єктами запобігання та протидії домашнього насильства щодо дітей. Тому важливо, аби вони знали індикатори домашнього насильства, а також усвідомлювали свій обов'язок проводити профілактичні заходи. Патрульні поліцейські та СРПП також відносяться до уповноважених суб'єктів, призначення яких полягає в оперативному та кваліфікованому реагуванні на факти домашнього насильства щодо дітей. Спеціально створені мобільні групи з реагування на факти домашнього насильства є найбільш дієвим інструментом для боротьби з домашнім насильством, тому нагальною стоїть задача збільшити їх кількість. Повноваження шкільних офіцерів поліції в основному полягають у здійсненні профілактичної діяльності серед учнівської молоді, хоча залучаються й до інших завдань, спрямованих на забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах освіти.

Взаємозв'язок між повноваженнями поліції та формами та методами її діяльності можна розглядати через призму юридично закріплених функцій, які визначають конститутивні рамки для діяльності поліцейських органів. З одного боку, повноваження, надані поліції законом, визначають межі її втручання та відповідальності, створюючи юридичну основу для дій. З іншого боку, форми та методи, які використовує поліція, являють собою конкретні способи реалізації цих повноважень. Таким чином, взаємодія між повноваженнями та формами діяльності є динамічною та взаємозалежною, дозволяючи поліції адекватно реагувати на різноманітні ситуації у сфері захисту прав дітей.

Під час виконання обов'язків щодо захисту дітей від домашнього насильства працівники поліції повинні надавати перевагу методам переконання, що включає роз'яснення, мотивування та заохочення. І лише у крайніх випадках застосовувати методи примусу до дітей-кривдників.

Взаємодія поліції з іншими суб'єктами у питаннях запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей поділяється на зовнішню та внутрішню. Внутрішня взаємодія передбачає комплекс заходів та співпрацю між різними структурами та підрозділами в межах Національної поліції. Зовнішня взаємодія поліцейських передбачає їх співпрацю з іншими органами влади та інститутам громадянського суспільства.

Фокус уваги щодо налагодження внутрішньої взаємодії між підрозділами органів Національної поліції має бути зосереджений на питаннях: своєчасного виявлення та фіксації в офіційній документації дітей-свідків домашнього насильства з подальшим обов'язковим повідомленням ювенальної превенції та служби у справах дітей; проведення оцінки ризиків щодо постраждалих дітей, в тому числі дітей-свідків домашнього насильства, з подальшим у разі необхідності винесенням термінового заборонного припису стосовно кривдника. Поліцейським важливо ретельно збирати докази, включаючи пояснення не тільки від очевидців, а й від осіб, обізнаних з обставинами насильства над дитиною. Критично важливо коректно складати протокол про адміністративне правопорушення згідно з нормативними вимогами, чітко

висвітлюючи всі обставини справи. Не слід забувати включати в протокол інформацію про наявність дитини-свідка, що полегшить надання необхідних послуг відповідними органами та службами, як це передбачено законодавством. Така діяльність поліцейських сприяє об'єктивному та справедливому судовому розгляду та забезпечує притягнення кривдника до відповідальності.

В контексті удосконалення зовнішньої взаємодії поліції з іншими суб'єктами фокус уваги має бути спрямований на: залучення спеціально підготовлених психологів до опитування постраждалих дітей, зокрема дітей-свідків домашнього насильства; забезпечення доступності проведення опитування постраждалих дітей з використанням дружніх методик; організацію спільних зі службою у справах дітей виїздів для оцінки рівня безпеки постраждалих дітей в будь-який час доби; забезпечення залучення адвокатів до участі у провадженнях щодо домашнього насильства, якщо постраждалими, в тому числі свідками, є діти; включення міжвідомчої підготовки фахівців до регіональних та місцевих цільових програм, тощо.

Шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства полягають у вдосконаленні нормативно-правової бази (правовий напрям), зміцненні професіоналізму та матеріально-технічної спроможності поліцейських, зокрема щодо реагування на факти домашнього насильства (організаційно-внутрішній напрям), а також забезпеченні їх ефективної взаємодії з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству (організаційно-зовнішній напрям). Кожен із окреслених напрямів є в рівній мірі важливою складовою комплексного інтегрованого підходу до реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема відносно дітей.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження вказують на необхідність вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства. Основні висновки, пропозиції та рекомендації з цього питання включають:

1. З урахуванням великої кількості різнопланових наукових доробок щодо діяльності Національної поліції України у сфері захисту дітей від домашнього насильства наукові праці з цього питання згруповано в залежності від широти фокусу уваги на предмет нашого дослідження: теоретико-наукові дослідження прав дитини; наукові праці щодо діяльності поліції у сфері захисту прав дітей; наукові доробки, присвячені питанням запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі щодо дітей.

Підкреслено зростання уваги до емпіричних досліджень з питань запобігання та протидії домашньому насильству та запропоновано наступну їх класифікацію: 1) за територією проведення: міжнародні, національні, регіональні; 2) за юридичним статусом: офіційні (проводяться суб'єктами, уповноваженими на проведення соціологічних досліджень за встановленою процедурою за допомогою відповідного інструментарію); неофіційні (проводяться будь-якими суб'єктами для з'ясування проблемних аспектів та висвітлення реальної ситуації з того чи іншого питання).

2. Обґрунтовано, що домашнє насильство є різновидом жорстокого поводження з дитиною та ознакою перебування дитини у складних життєвих обставинах, не залежно від статусу участі дитини (дитина, яка зазнала домашнього насильства; дитина-свідок домашнього насильства; дитина-кривдник).

Визначено, що ключовою диференціюючою ознакою домашнього насильства щодо дитини та порушення батьківських обов'язків є інтенція. Якщо домашнє насильство характеризується виключно навмисними діями, то невиконання батьківських обов'язків може бути як умисним, так і необережним.

У випадках, коли невиконання батьківських обов'язків здійснюється усвідомлено і з наміром, можна говорити про наявність домашнього насильства.

Встановлено, що прояви форм домашнього насильства щодо дітей мають свої особливості і, як правило, є проявом порушення батьками або особами, що їх замінюють, батьківських обов'язків, передбачених законодавством. Встановлення форми вини батьків в такому випадку є визначальним фактором при кваліфікації діяння.

3. Виокремлено міжнародний, європейський та національний рівні правового забезпечення захисту дітей від домашнього насильства. Зауважено, що правове забезпечення захисту дітей від домашнього насильства на міжнародному та європейському рівнях має безпосередній вплив на розвиток національного законодавства в цій царині.

Нормативно-правові акти, що складають національне законодавство в сфері діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства, запропоновано поділити на: 1) загальні, які безпосередньо не присвячені питанням захисту дітей від домашнього насильства, однак містять окремі положення щодо забезпечення прав дітей, в тому числі захисту від жорстокого поводження, зокрема домашнього насильства; 2) спеціальні, які в цілому безпосередньо присвячені питанням запобігання та протидії домашньому насильству, в тому числі і щодо дітей.

Аргументовано, що під час здійснення діяльності, спрямованої на захист дітей від домашнього насильства, слід керуватись в тому числі нормативно-правовими актами, спрямованими на захист дітей у складних життєвих обставинах.

4. Систему суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей запропоновано розуміти як сукупність уповноважених органів, установ та організацій, які взаємодіють між собою для попередження, виявлення, припинення та розслідування випадків домашнього насильства, а також для надання допомоги та підтримки дітям, які зазнали домашнього насильства або стали його свідками (очевидцями).

Суб'єкти системи запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей класифіковано за наступними критеріями: 1) за рівнем дії: загальнодержавного рівня; регіонального рівня; місцевого рівня; 2) за функціональним призначенням: суб'єкти, що здійснюють координацію; суб'єкти, що надають послуги (правоохоронні, правозахисні, соціальні, психологічні, медичні, інформаційно-просвітницькі); 3) за характером надання допомоги: превентивні суб'єкти; суб'єкти реагування; правозахисні суб'єкти; реабілітаційні суб'єкти; 4) за типом фінансування: фінансуються з державного бюджету; фінансуються з місцевого бюджету; фінансуються за рахунок міжурядових, неурядових, громадських організацій та благодійних фондів; функціонують за рахунок змішаної форми фінансування; 5) за юридичним статусом: державні органи та установи; комунальні органи та установи; неприбуткові та волонтерські організації; приватні організації.

Наголошено на доцільності розроблення відомчої інструкції із затвердженим переліком уповноважених на здійснення діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству підрозділів Національної поліції України та розмежуванням їх повноважень.

Підкреслена дієвість «гарячих» ліній як суб'єкта запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей та звернуто увагу на важливість популяризації їх діяльності серед дітей із зазначенням можливих форм її здійснення.

Визначено перелік способів (форм), за допомогою яких громадськість може брати участь у заходах із запобігання та боротьби з домашнім насильством, в тому числі щодо дітей, та систематизовано їх за напрямками: 1) здійснення загальної профілактики правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, зокрема шляхом просвітницької діяльності; 2) створення та забезпечення функціонування сервісів для постраждалих осіб та кривдників; 3) сприяння державним органам у питаннях боротьби з домашнім насильством.

Наголошено на необхідності розробки та уніфікації критеріїв проведення моніторингу доступності та якості надання послуг постраждалим від

домашнього насильства особам, а також підготовки відповідних методичних рекомендацій його реалізації, в тому числі з врахуванням закордонного досвіду.

5. Повноваження Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства запропоновано розуміти як встановлений законодавством комплекс прав і обов'язків органів та підрозділів поліції, спрямований на виявлення, оперативне реагування та запобігання випадкам домашнього насильства щодо дітей.

Здійснено систематизацію повноважень поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства:

1) повноваження, спрямовані на загальну профілактику вчинення домашнього насильства щодо дітей: проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення; проведення просвітницьких заходів в закладах освіти (лекції для дітей, батьків та педагогічного складу, тренінги, тощо); розробка та розповсюдження друкованих матеріалів з питань домашнього насильства щодо дітей (брошур, плакатів, буклетів, тощо); створення контенту для соціальних мереж, блогів та вебсайтів, який інформує про проблему домашнього насильства та надає ресурси для допомоги постраждалим;

2) повноваження, які спрямовані на запобігання повторному вчиненню домашнього насильства: постановка кривдників на профілактичний облік та проведення з ними відповідної профілактичної роботи, спрямованої на запобігання повторному вчиненню домашнього насильства; контроль за дотриманням особами, які вчинили домашнє насильство термінового заборонного припису, обмежувального припису та проходження програми для кривдників протягом строку, на який такі спеціальні заходи були призначені;

3) повноваження, які спрямовані на протидію домашньому насильству: своєчасне виявлення та реагування на факти домашнього насильства щодо дітей; прийняття та розгляд заяв і повідомлень про факти вчинення домашнього насильства щодо дітей; вжиття заходів для припинення домашнього насильства (фізичне припинення вчинення насильства щодо дитини; винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників, затримання кривдника, тощо);

проникнення до житла у невідкладних випадках без вмотивованого рішення суду з метою припинення вчинення домашнього насильства, що безпосередньо загрожує життю чи здоров'ю дітей;

4) повноваження щодо забезпечення інтересів постраждалих осіб: надання необхідної допомоги постраждалим дітям на основі результатів оцінки потреб (організація надання необхідної медичної допомоги, психологічна підтримка, організація надання правничої допомоги); інформування дітей про їх права, доступні ресурси та можливості для отримання допомоги; організація перенаправлення дитини до інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству;

5) повноваження, що спрямовані на створення ефективних умов боротьби з домашнім насильством: тісна та постійна взаємодія з суб'єктами, які здійснюють заходи в питаннях запобігання та протидії домашньому насильству, в першу чергу зі службою у справах дітей та навчальними закладами; звітування відповідно до встановленої законодавством процедури про результати проведеної роботи; застосування міжнародних стандартів в питаннях реагування на факти домашнього насильства та оцінки ризиків.

6. Систематизовано форми діяльності поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства:

1) форми діяльності поліції, спрямовані на запобігання домашньому насильству щодо дітей: загальна профілактика вчинення домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми; усунення причин та умов, що сприяють вчиненню домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми; індивідуальна профілактична робота з кривдником; індивідуальна профілактична робота з постраждалими дітьми;

2) форми діяльності поліції, спрямовані на ефективне реагування на факти домашнього насильства щодо дітей: сумісна діяльність з іншими уповноваженими суб'єктами у розробці спільних правових актів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству щодо дітей; активна співпраця та участь у спільних проєктах та заходах з іншими уповноваженими

суб'єктами для вироблення спільних політик щодо запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей; збір та опрацювання статистичних даних щодо вчинення домашнього насильства щодо дітей;

3) форми діяльності поліції, спрямовані на надання допомоги та захисту постраждалим від домашнього насильства дітей: виявлення дітей, які постраждали від домашнього насильства; надання необхідної допомоги постраждалим від домашнього насильства дітям, в т.ч. домедичної; швидке та ефективне реагування на повідомлення щодо фактів домашнього насильства; виявлення та сприяння у взаємодії з іншими уповноваженими суб'єктами вилучення дітей з небезпечних умов; забезпечення доступу дітей до сервісів, які надають послуги особам, що постраждали від домашнього насильства;

4) форми діяльності поліції, спрямовані на належне розслідування фактів домашнього насильства щодо дітей, а також вчинених дітьми, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміну їхньої поведінки: ефективне розслідування правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством щодо дітей; притягнення осіб, які вчинили домашнє насильство щодо дітей, до передбаченої законом відповідальності.

Методи діяльності поліції поділені на методи переконання, який реалізується способами роз'яснення, мотивування та заохочення, а також метод примусу.

7. Взаємодію органів Національної поліції із суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей поділено на зовнішню (передбачає співпрацю поліції з іншими органами влади та інститутами громадянського суспільства) та внутрішню (передбачає співпрацю між різними підрозділами органів Національної поліції). Підкреслена ключова роль підрозділів ювенальної превенції в контексті внутрішньої взаємодії з питань захисту дітей від домашнього насильства.

З метою вдосконалення внутрішньої взаємодії запропоновано розробити відомчий наказ та/або методичні рекомендації, які би містили базові алгоритми

взаємодії поліцейських у випадках вчинення домашнього насильства щодо дітей, а також дітьми.

Проблемні аспекти зовнішньої взаємодії згруповано на: 1) об'єктивні (не залежать безпосередньо від людського фактору) та 2) суб'єктивні (залежать від особистісних якостей, рівня підготовки фахівців тощо).

Наголошено, що зміцненню зовнішньої взаємодії сприятиме міжвідомче навчання представників суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, яке доцільно включати до регіональних та місцевих програм, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству. Міжвідомчому навчанню має передувати належна відомча підготовка фахівців з питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Обґрунтована доцільність розробки та затвердження на рівні постанови КМУ порядку проведення опитування дітей із використанням дружніх методик. Наголошено на важливості використання під час розробки запропонованого акту широкого підходу, тобто передбачити використання дружніх до дітей методик опитування за всіма видами проваджень та у зв'язку із будь-якою формою насильства. Підкреслена необхідність розширення сфери використання Реєстру психологів на провадження у справах про адміністративні правопорушення та цивільні провадження.

8. З метою вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції щодо захисту дітей від домашнього насильства запропоновано ряд пропозицій правового та організаційного характеру. Заходи організаційного характеру поділено на внутрішні, які пов'язані виключно з діяльністю органів та підрозділів поліції, та зовнішні, які пов'язані з діяльністю інших суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. Наголошено, що з врахуванням концепції «коло проблем – коло впливу», особливу увагу слід приділити, перш за все, організаційно-внутрішньому напрямку.

Серед заходів організаційно-внутрішнього характеру запропоновано: 1) посилити підготовку поліцейських з питань запобігання та протидії

домашньому насильству, зокрема щодо: індикаторів, які можуть свідчити про факти жорстокого поводження з дитиною, в т.ч. і про домашнє насильство; формування «нульової» толерантності до будь-яких проявів насильства щодо дітей, прищеплення цінностей ненасильницького виховання; суворого дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини; відпрацювання вмінь ідентифікації постраждалих дітей, в т.ч. свідків домашнього насильства, та належної їх фіксації в офіційній документації; обов'язкового відображення органами досудового розслідування в повідомленні про підозру або обвинувальному акті фактичних обставин, що свідчать про те, що правопорушення пов'язане з домашнім насильством; недопущення «типових помилок» під час оформлення матеріалів справ тощо;

2) збільшити кількість мобільних груп поліції з реагування на факти вчинення домашнього насильства, забезпечити їх діяльність в усіх населених пунктах України; 3) у випадку виявлення постраждалої дитини, в тому числі дитини – свідка (очевидця) домашнього насильства, забезпечити обов'язкове реагування поліцейських ювенальної превенції; 4) вдосконалити методичний інструментарій поліцейських для здійснення профілактики домашнього насильства, як загальної (окремо для трьох цільових груп – дітей, батьків або осіб, що їх замінюють, а також педагогів, в т.ч. для дошкільнят та персоналу дитячих садочків), так індивідуальної; 5) посилити контроль за оформленням поліцейськими матеріалів справ за вчинення домашнього насильства щодо дітей, забезпечити належну увагу до збору та фіксації всіх можливих доказів домашнього насильства щодо дітей; 6) забезпечити обов'язкове повідомлення не пізніше однієї доби уповноважених осіб (структурних підрозділів) органів місцевого самоврядування про кожен випадок домашнього насильства щодо дитини, в тому числі у випадках коли дитина є свідком (очевидцем), зокрема шляхом визначення відповідальної за такі повідомлення посадової особи в кожному територіальному підрозділі поліції; 7) передбачити можливість винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника не лише у разі його безпосередньої присутності на місці вчинення домашнього насильства під

час першочергового реагування наряду поліції на виклик, пов'язаний з домашнім насильством, а й разі подальшого встановлення місцезнаходження кривдника.

Серед заходів організаційно-зовнішнього характеру запропоновано:

- 1) забезпечити на рівні громад функціонування курсів відповідального батьківства для молоді, а також забезпечити надання такої обов'язкової соціальної послуги як проходження індивідуальних корекційних програм для батьків, які вчиняють домашнє насильство щодо дітей;
- 2) забезпечити систематичне проведення міжвідомчого навчання, зокрема суддів, прокурорів та поліцейських, які працюють в одному районі;
- 3) забезпечити доступність спеціалізованих сервісів для всіх дітей, які зазнали або стали свідками домашнього насильства, в тому числі передбачити можливість отримання окремих спеціалізованих послуг дистанційно;
- 4) активізувати діяльність щодо забезпечення функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства;
- 5) забезпечити використання дружніх методик опитування постраждалих дітей в кожній громаді, із залученням психологів, які пройшли спеціальне навчання;
- 6) унормувати питання щодо негайного вилучення дітей або шляхом встановлення чергування фахівців служб у справах дітей у нічний час та неробочі дні або шляхом надання додаткових повноважень поліцейським щодо здійснення негайного вилучення дітей без участі служби у справах дітей за результатами проведення оцінки рівня безпеки дитини, акт щодо якого може в такому випадку підписуватись поліцейськими та медичними представниками;
- 7) забезпечити обов'язкове залучення адвоката до участі у провадженнях, якщо дитина зазнала або стала свідком (очевидцем) домашнього насильства.

Серед заходів правового характеру запропоновано:

- 1) внести зміни та доповнення:
  - в п. 5 ст. 164 СК України передбачити обов'язок судді письмово повідомляти органи Національної поліції не лише у разі виявлення ознак кримінального правопорушення, а й адміністративного;

- п. 5 ч. 1 ст. 35 КУпАП викласти в наступній редакції : «5) вчинення правопорушення в умовах воєнного чи надзвичайного стану, стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин»;
- ст. 39-1 КУпАП сформулювати таким чином, щоб одночасно з розглядом питання про накладення стягнення за вчинення домашнього насильства суд зобов'язаний був обґрунтувати доцільність чи недоцільність направлення винної особи на проходження програми для кривдників;
- ст. 3 9-1 КУпАП доповнити ч. 2 наступного змісту: «у випадках притягнення неповнолітніх осіб до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства суд зобов'язаний направити їх на проходження програми для кривдників»;
- передбачити окрему частину ст. 173-2 КУпАП, якою встановити відповідальність за вчинення домашнього насильства в присутності дитини (дитина спостерігала та/або чула діяння у вигляді домашнього насильства між іншими членами родини);
- в п. 1 ст. 38 ЗУ «Про Національну поліцію» скоректувати підставу проникнення до житла наступним чином: «3) припиненням правопорушення, що загрожує життю та здоров'ю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні»;
- в ч. 4 алгоритму орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби на домашнє насильство, передбаченого Інструкцією з організації реагування на заяви та повідомлення щодо кримінальних, адміністративних правопорушення або подій та оперативного інформування в органах та підрозділах Національної поліції України (наказ МВС України від 27.04.2020 року № 357) передбачити, що у разі виявлення ознак домашнього насильства на місце вчинення правопорушення направляється мобільна група реагування на факти вчинення домашнього насильства (за можливості), та/або поліцейські підрозділу ювенальної превенції (якщо правопорушення вчинила дитина або якщо таке правопорушення вчинено стосовно неї, або ж вона стала свідком (очевидцем) такого насильства);

- п. 3 розділу II наказу МВС України від 28.07.2017 № 650 доповнити п.п. 15 у наступній редакції: «15) у разі безпосередньої загрози життю або здоров'ю дитини вживати у взаємодії зі службою у справах дітей та представниками інших уповноважених суб'єктів заходів до відібрання дитини в батьків або осіб, які їх замінюють, та тимчасово влаштовувати її відповідно до чинного законодавства»;

- п. 10 розділу III Інструкції щодо організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України доповнити п.п. 10 такого змісту: «наявність позитивної характеристики за результатами успішного проходження дитиною профілактичних програм, в тому числі програм для кривдників»;

- п. 39 постанови КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 доповнити тезою про те, що керівник закладу загальної середньої освіти, крім іншого, забезпечує реалізацію заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, шляхом, зокрема, організації роботи практичного психолога з постраждалими дітьми;

- постанову КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 доповнити окремим пунктом, в якому визначити повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству керівника закладу дошкільної освіти;

- в п. 36 постанови КМУ від 22 серпня 2018 р. № 658 передбачити обов'язкове звернення поліцейських із запитом до центрів безоплатної вторинної правничої допомоги для призначення адвоката дитині, яка зазнала або стала свідком (очевидцем) домашнього насильства;

- постановою КМУ від 29 вересня 2023 року № 1048 визначити Державну службу у справах дітей відповідальною за стан реалізації державної політики з питань запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей;

- в ст. 6 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, віднести дипломатичні установи України закордоном, а також

установи, які забезпечують можливість застосування дружньої до дітей методики опитування («Зелена кімната», «Барнахус»);

- в постанові КМУ від 1 червня 2020 р. № 585 покласти обов'язок щодо забезпечення створення та організації роботи простору, передбаченого для опитування постраждалої дитини із застосуванням дружньої методики, на органи місцевої влади, зокрема місцеві служби у справах дітей, а не на спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

- наказ МВС України від 19 березня 2019 року №369/180 доповнити окремою формою оцінки ризиків для дітей, в тому числі дітей (свідків) домашнього насильства, з додатковою графою для зазначення інформації про те, чи заповнювалась дана форма під час спілкування безпосередньо з дитиною, чи з її законним представником;

- наказ МВС України від 19 березня 2019 року №369/180 доповнити положенням, що форма оцінки ризиків заповнюється щодо постраждалої дитини, в тому числі дитини-свідка (очевидця) домашнього насильства, незалежно від її віку, в тому числі під час спілкування з її законним представником, який не є кривдником дитини;

- в п.10 Порядку взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, затвердженого постановою КМУ від 22 серпня 2018 року № 658 зробити гіперпосилання фрази «ідентифікація дітей, які зазнали насильства, прийом та розгляд повідомлень про насильство над дітьми, а також організація соціального захисту для таких дітей здійснюються відповідно до порядку, який затверджений Кабінетом Міністрів України» на Постанову КМУ від 01 червня 2020 року № 585;

2) розробити:

- наказ МВС України, яким по-перше, визначити перелік уповноважених на здійснення діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству підрозділів органів Національної поліції; по-друге, чітко розмежувати повноваження між ними у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема визначити алгоритми дій кожного із

підрозділів під час реагування на випадки домашнього насильства, в т.ч. щодо дітей;

- порядок проведення опитування дітей із застосуванням дружньої методики, який затвердити на рівні постанови КМУ;

- типові положення про установи, які забезпечують можливість застосування дружньої до дітей методики опитування («Зелена кімната», модель «Барнахус»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Macedo C. M., Egry E.Y. Conceptual frameworks for programs addressing violence against children: a scoping review. *Revista da Escola de Enfermagem da USP*. 2021. Is. 55. P. 1-11.
2. Говорити про насильство над дітьми – не прийнято: як боряться з цією проблемою в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/it-is-not-generally-acceptable-to-talk-about-violence-against-children-how-to-deal-with-this-problem-in-ukraine> (дата звернення 24.01.2023).
3. Модель «Барнахус»: загальна характеристика і впровадження в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf (дата звернення 26.01.2023).
4. Алексеева О. В. Соціально-правові аспекти проблеми насильства над дітьми під час війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2023. № 64. С. 104-107.
5. Війна не скасовує потребу протидіяти домашньому насильству. URL: <https://la-strada.org.ua/novyny/vijna-ne-skasovuye-potrebu-protidyaty-domashnomu-nasyilstvu.html> (дата звернення 27.01.2023).
6. Oh S. J., Lee. Y. K., Ji E., Atteraya M. S. The effect of domestic violence experience on academic stress among Korean children. *Asia pacific journal of social work and development*. Is. 32 (1). P. 63-75.
7. Mas'udah S., Megarasi L. A., Doran E. Experience of educated youth exposed to domestic violence: social impact to their lives. *Masyarkat, Kebudayaan Dan Politik*. 2022. Is. 35 (2). P.147-159.
8. Goodman M. L., Hindman A., Keiser P. H., et al. Neglect, sexual abuse and witnessing intimate partner violence during childhood predicts later life violent attitudes against children among Kenyan women : evidence of intergenerational risk transmission from cross-section data. *Journal of Interpersonal*. 2020. № 35(3-4). P. 1384-1403.

9. Ji S-I., Lee K. H., Kim J-W. A 10-Year data analysis of sexual violence of sexual domestic violence against children and adolescents in Korea. *Journal of the American academy of child & adolescent psychiatry*. 2022. Vol.61. Is.10. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2022.09.383>.
10. Блага А. Б., Адащик А. С. Динаміка домашнього насильства в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 355-358.
11. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 489 с.
12. Ортинська Н. В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.
13. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав і свобод дитини в Україні: загальнотеоретичний аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 22 с.
14. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2008. 42 с.
15. Опацький Р. М. Ювенальна політика в Україні: адміністративно-правові засади формування та реалізації : монограф. / за наук. ред. Б.О. Логвиненка. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 520 с.
16. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні. *Право і Безпека*. 2017. № 4. С. 111-116.
17. Веселов. М. Ю. Адміністративно-правові засади функціонування ювенальної юстиції у системі забезпечення прав дітей в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 381 с.
18. Зеленський Є. С. Кравченко І. С. Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС. 2016. 124 с.
19. Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади здійснення підрозділами Національної поліції України ювенальної превенції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 24 с.

20. Дручек О. М. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкта забезпечення прав і свобод дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 254 с.
21. Стариченко А. О. Діяльність Національної поліції по охороні прав дітей в Україні: адміністративно-правові аспекти: дис. ... д-ра філос.: 081. Одеса, 2022. 263 с.
22. Пісоцька К. О. Адміністративна діяльність підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: дис. ... д-ра філос.: 081. Дніпро, 2022. 218 с.
23. Корнієнко М. В. Сучасна парадигма протидії насильницьким злочинам щодо дітей: монографія. Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2021. 371 с.
24. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 33 с.
25. Бойко О. В. Насильство в сім'ї: соціологічний аналіз явища: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.03. Харків, 2003. 211 с.
26. Лисюк Ю. В. Протидія насильству в сім'ї: монографія. Одеса: Одеський юридичний ін-т ХНУВС, 2007. 162 с.
27. Трохим І. Б., Федькович Н. В., Чумало М. С. Подолання насильства в сім'ї: український і міжнародний досвід. Львів : Видавництво Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2007. 112 с.
28. Кочемировська О. О. Психологічні особливості уявлення та переживання насильства молодшими підлітками та юнаками (психосемантичний підхід): автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2002. 18 с.
29. Коломоєць О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження колекційної програми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.

30. Носкова Г. П. Клініко-епідемологічна характеристика синдрому жорстокого поводження з дітьми на моделі Одеського регіону: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.01.10. Одеса, 2009. 18 с.
31. Шинкаренко О. Д. Особистісні особливості жінок – жертв подружнього насильства (синдром побитої жінки): автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.04. Київ, 2001. 20 с.
32. Боднар В. Є. Психологічні засади діяльності дільничного інспектора міліції з профілактики насильства у сім'ї: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. Київ, 2006. 18 с.
33. Левченко К. Б., Легенька М. М. До проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 117-125.
34. Блага А. Б. Практика застосування закону України «Про попередження насильства у сім'ї»: сучасні проблеми і можливі шляхи їх вирішення. *Право і Безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 55-57.
35. Блага А. Б. Механізм вчинення насильницьких злочинів і правопорушень проти членів сім'ї. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. № 28. С. 16-20.
36. Блага А. Б. Насильство в сім'ї: кримінологічний аналіз, детермінація, запобігання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 36 с.
37. Блага А. Б., Тунтула О. С., Кочемировська О. О. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству: навчальний посібник / за заг. ред. А. Б. Благої. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 208 с.
38. Блага А. Б. Путівник координатора заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Практичний посібник/ за заг. ред. А. Б. Благої. Київ: ФОП Клименко, 2020. 156 с.

39. Блага А. Б., Кочемировська О. О. Допомога й захист постраждалих від домашнього насильства: сучасний стан та основні проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С.226-231.
40. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2008. 20 с.
41. Зінсу О. І. Психологічно-правові засади запобігання домашньому насильству в Україні : дис. ... д-ра філос.: 081. Київ, 2023. 253 с.
42. Нерода М.А. Адміністративно-правові засади протидії домашньому насильству : дис . ... д-ра філос.: 081. Київ, 2023. 215 с.
43. Іщенко Т. В. Розслідування домашнього насильства: дис. ... д-ра філос.: 081. Київ, 2021. 324 с.
44. Ткаленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 237 с.
45. Марценюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства: методологічні засади. URL: <https://rm.coe.int/168049519c> (дата звернення 17.02.2023).
46. Результати дослідження ставлення українців до проблем насильства. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/gbv-perception-survey-results> (дата звернення 24.11.2023).
47. Роль чоловіків у батьківстві під час повномасштабної війни. URL: <http://surl.li/kouri> (дата звернення 29.11.2023)
48. Ковальова О., Берендєєва А., Томіна В. Звіт про результати опитування щодо визначення рівня обізнаності про проблему домашнього насильства та стереотипного мислення на цю тему серед представників (-ць) суб'єктів запобігання домашньому насильству м. Одеси. Одеса: ОДУВС, 2023, 24 с.

49. Ковальова О., Князева О., Кунявський М., Пальшков К., Харченко Н. Аналітичний звіт за результатами масового опитування дорослого населення м. Одеси. Одеса: ОДУВС, 2024, 73 с.
50. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 21.02.2023).
51. Пріснякова Л. М. Жорстоке поводження з дітьми-основна проблема сучасності : матеріали III Всеукраїнського форуму (м. Дніпро, 10 лют. 2022 р.). Дніпро, 2022. С. 104-106
52. Меркулова В. О. Психологічне насильство щодо дітей: окремі соціальні та теоретичні аспекти. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3-4. С. 122-127.
53. Child maltreatment. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>. (дата звернення: 15.04.2023).
54. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 17.04.2023).
55. Стельмах С. Профілактика складних життєвих обставин: концептуалізація поняття. *Socsal Work and Education*. Vol. 9. No. 1. P. 134-146.
56. Діти війни. 24 лютого 2022 - 09 квітня 2024/ URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення: 09.04.2024).
57. Harding-Bremner M. Overcoming barriers to recognizing and reporting child abuse. *JAAPA*. 2024. Is. 37(1). P. 22-27.
58. Малиновська Т. А. До проблеми захисту дітей, що потерпіли від домашнього насильства. *Наше право*. 2021, № 1. С.102-107.
59. Локк Дж.: душа як «Tabula rasa». URL: <https://makhnii-history.blogspot.com/2018/04/45-tabula-rasa.html>. (дата звернення: 19.04.2023).

60. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон Української РСР від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. (дата звернення: 20.04.2023).

61. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 25.04.2023).

62. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2007 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. (дата звернення: 27.04.2023).

63. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (дата звернення: 29.04.2023).

64. Борець Т. О. До питання проблеми насильства над дітьми в сучасному суспільстві. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*: тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травня 2019 р.). Харків: ХНУВС, 2019. С. 32-34.

65. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 15.05.2023).

66. Postmus J. L, Hoge G. L. Breckenridge J. Sharp-Jeffs N., Chung D. Economic abuse as an invisible form of domestic violence: a multicounty review. *Trauma violence abuse*. 2020. Is.21(2). P. 261-283.

67. Ботнарєнко І. А. Жорстоке поводження з дітьми: економічне насильство в сім'ї. *Захист дитини від насильства та жорстокого поводження: сучасні виклики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м.Київ, 3 червня 2021 р.). Київ, 2021. С. 24-28.

68. Профілактика деструктивної поведінки підлітків / Т. Журавель та ін. Київ, 2022. 144 с.

69. Рень Л. В. Нехтування потребами дітей: соціально-педагогічні та психологічні аспекти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 122. С. 230-233.
70. Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини. 2020. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4191/file/Indicators.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
71. Книженко О. Домашнє насильство: проблеми кваліфікації. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 2 (22). С. 45-52.
72. Степаненко О. В., Хімченко С. А. Економічне домашнє насильство: визначення й питання кваліфікації. *Науковий вісник Національного Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 45. С. 112-115.
73. Постанова Верховного суду України від 23 квітня 2020 року № 712/468/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88909648> (дата звернення: 10.06.2023).
74. Чепік-Трегубенко О. С. Економічне домашнє насильство: шляхи запобігання. *Нове українське право*. 2022. № 4. С. 63-68.
75. Спіріна Т., Цвігун А. Домашнє насильство над дітьми як соціально-педагогічна проблема. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 157-162.
76. Шахрай В. М. The formation of the high school students' readiness to responsible parenting: principles, content and methods. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 2021. № 2 (42). С. 268-273.
77. Запобігання та протидія домашньому насильству: підручник / О. В. Ковальова, А. І. Берендеева. Одеса: ОДУВС. 2022. 368 с.
78. Xiao Z., Baldwin, M. M., Meinck F. et al. The impact of childhood psychological maltreatment on mental health outcomes in adulthood: a protocol for a

systematic review and meta-analysis. *Systematic Reviews*. 2021. № 10, 224 DOI : <https://doi.org/10.1186/s13643-021-01777-4>.

79. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей. Частина 1.: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Журавель Т.В., Зуб Л.В., Ковальнової О.В., Пилипас Ю.В. Київ, 2019. 516 с.

80. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред. Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

81. Mokia-Serbina S. O., Lytvynova T. V., Zabolotnia N. I. Signs of physical violence against a child: recognition and organizational measures. *Modern Pediatrics. Ukraine*. 2023. № 2(130) P. 109-116. DOI 10.15574/SP.2023.130.109

82. Швед О., Спіріна Т. Роль міжнародних та українських неурядових організацій у протидії сексуальному насильству стосовно дітей. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 144-151.

83. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 20.07.2023).

84. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.07.2023).

85. Explanatory report to the council of Europe convention on the protection of children against sexual exploitation and sexual abuse. URL : <https://rm.coe.int/16800d3832> (дата звернення: 28.07.2023).

86. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Лансаротська конвенція. URL: <https://rm.coe.int/prems-095619-ukr-2576-lanzarote-convention-leaflet-web-a5-1-168096674b>. (дата звернення: 29.07.2023).

87. Романцова С. В. Запобігання сексуальному насильству щодо дітей в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2018. 22 с.
88. Бугаєць Б., Ковальова О., Пашко Н. Сексуальне насильство щодо дитини: координація дій: Інформація для спеціаліста. 2020. 30 с.
89. Керівні принципи та методика документування порушень прав дитини внаслідок сексуального насильства. Кишенькова версія. / Авторизупоряд.: П. Пархоменко, Г. Попов, І. Урумова, за заг. ред. О. Калашник. К.: 2022. 52 с.
90. Пархоменко І. П. Міжнародні стандарти та адміністративно-правові засади формування керівних принципів документування порушення прав дитини внаслідок сексуального насильства. *Нове українське право*. 2023. № 2. С. 73-80.
91. Fan A. Z., Liu J., Kress H., Gupta S., Shawa M., Wadonda-Kabondo N., Mercy J. Applying Structural Equation Modeling to Measure Violence Exposure and Its Impact on Mental Health: Malawi Violence Against Children and Young Women Survey, 2013. *Journal of Interpersonal Violence*. 2021. № 36 (3-4). P. 1699-1717. DOI : <https://doi.org/10.1177/0886260517741214>
92. Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту. URL: <https://fama.agency/portfolio/seksualne-nasylyya-v-ukrayini-vid-usvidomlennya-do-zahystu/> (дата звернення: 10.08.2023).
93. Найчастіше сексуальне насилля щодо дітей чинять родичі та люди з найближчого оточення – психологиня. URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/najchastishe-seksualne-nasillya-shhodo-ditej-chinyat-rodichi-ta-lyudi-z-najblizhchogo-otochennya-psihologinya/> (дата звернення: 15.08.2023).
94. Толкач А. М. Латентність домашнього насильства. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 2. С. 137-142.
95. Одинокова А. Латентність домашнього насильства як кримінального правопорушення. URL: <https://jurfem.com.ua/latentnist-domashnyogo-nasylystva/> (дата звернення: 20.08.2023).

96. Гумін О. М. Проблема латентності насильницької злочинності: шляхи вирішення. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*. 2009. Вип. 2 (30). С. 226-231.

97. Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом в Україні: ООН Жінки та Моніторингова Місія ООН з прав людини. Київ, 2018. 37 с.

98. Корнієнко М. В., Берендєєва А. І. Важливість ратифікації Стамбульської конвенції для успішної боротьби з гендерно зумовленим та домашнім насильством в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. Том 32 (71). № 6. С. 64-69.

99. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 13.09.2023).

100. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 20.09.2023).

101. Корнієнко М. В. Нормативно-правове регулювання захисту прав дитини в законодавстві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 129-133.

102. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. URL: <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> (дата звернення: 26.09.2023).

103. Geneva Declaration of the Rights of the Child. URL: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm> (дата звернення: 26.09.2023).

104. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 27.09.2023).

105. Декларація прав дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 28.09.2023).

106. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_021#Text (дата звернення: 29.09.2023).
107. Legislative history of the Convention on the rights of the child. Vol 1.2007. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/LegislativeHistory_crc1en.pdf (дата звернення: 05.10.2023).
108. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : Постанова Верховної Ради Української РСР від 27.02.1991 р. № 789-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12/conv#o2> (дата звернення: 06.10.2023).
109. Діти. Компас. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/children>. (дата звернення: 26.10.2023).
110. Rizky L., Salampessy S., Achdyana I. Effectiveness of the Convention on the rights of the child (CRC) regime by UNICEF in encouraging the implementation of child protection in SoutheastAsian countries. *JASSP*. 2022. № 2. 12-20. DOI : 10.23960/jassp.v2i1.50.
111. Concluding observations on the combined 5th and 6th periodic reports of Ukraine: Committee on the Rights of child. 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3992527?ln=ru&v=pdf>. (дата звернення: 26.10.2023).
112. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії : Закон України від 03.04.2003 р. № 716-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/716-15#Text>. (дата звернення: 26.10.2023).
113. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text. (дата звернення: 26.10.2023).
114. General comment no. 8 (2006), The right the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/583961?v=pdf>. (дата звернення: 26.11.2023).

115. General comment no.13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/711722?v=pdf>. (дата звернення: 26.11.2023).

116. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text. (дата звернення: 26.11.2023).

117. Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей : закон України від 03.08.2006 р. № 69-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-16#Text>. (дата звернення: 26.11.2023).

118. Du Vall M. The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence in the of the Polish legal regulations and statistical values. 2014. URL : https://www.researchgate.net/publication/262106057_The_Council_of_Europe_Convention_on_preventing_and_combating_violence_against_women_and_domestic_violence_in_the_light_of_the_Polish_legal_regulations_and_statistical_values (дата звернення: 29.11.2023).

119. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : закон України від 20.06.2012 р. № 4988-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17#n2>. (дата звернення: 29.11.2023).

120. Council of Europe strategy for the rights of the child (2022-2027): «Children's Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation». URL : https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5a064 (дата звернення: 30.11.2023).

121. Нова Стратегія з прав дитини (2022-2027) тепер доступна українською мовою. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-new-strategy-for-the-rights-of-the-child-2022-2027-is-now-available-in-ukrainian>. (дата звернення: 26.02.2024).

122. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року :

Постанова КМУ від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.12.2023).

123. Кузнєцова О. Роль сім'ї у вихованні національної ідентичності студентської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. Том 1. № 3 (107). С. 48-56.

124. Момот О. О., Гриньова М. В. Вплив сімейного виховання на формування культури здоров'я особистості дитини. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. 2019. Вип. 61. С. 132-137.

125. Макарова О., Зінченко Д. Аналіз правового законодавства щодо відповідальності батьків за неналежне виконання батьківських обов'язків. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 2. С. 131-136.

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#n140> (дата звернення: 06.12.2023).

127. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису : Закон України від 15.05.2003 р. № 759-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-15#Text> (дата звернення: 06.12.2023).

128. Берендєєва А. І., Томіна В. Ю. Направлення кривдника на проходження програми для кривдників у контексті боротьби з домашнім насильством в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 171-174.

129. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001-2011 роки / Кол. авт.: О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик та ін.; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко; вступ. слово О. О. Зарубінського. Х.: Видавництво «Права людини», 2011. 240 с.

130. Ковальова О.В. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства: особливості впровадження нового законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 2. С. 60-63.

131. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами та пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина). 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 08.12.2023).

132. Берендеева А. І., Томіна В. Ю. Стан реалізації програми для кривдників як спеціального захисту щодо протидії домашньому насильству: проблеми правозастосування. *Право і суспільство*. 2022. № 1. С. 119-125.

133. Гловюк І. Окремі аспекти кваліфікації домашнього насильства: відповіді на поширені питання. Відповіді на поширені питання. Вища школа адвокатури НААУ. URL: https://www.researchgate.net/publication/369976967_Glovuk_Okremi_aspekti_kvalifikacii_domasnogo_nasilstva_vidpovidi_na_posireni_pitanna_Visa_skola_advokatury_NAAU (дата звернення: 09.12.2023).

134. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 10.12.2023).

135. Гловюк І. В. Обмежувальні приписи у разі вчинення домашнього насильства: чи на перехресті ЦПК України та КК України/КПК України? *Гендерні студії: міждисциплінарні дослідження актуальних проблем соціальних відносин*: збірник тез доповідей учасників постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 16 червня 2023 року). Львів, 2023. С. 23-31.

136. Ющик О., Продан Т. Стан кримінальних правопорушень у вигляді домашнього насильства. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 72-79.

137. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС від 06.03.2023 у справі № 472/302/22 (впровадження № 51-170км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479890> (дата звернення: 15.12.2023).

138. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.12.2023).

139. Богачова Л. Л. Функції підзаконної творчості у механізмі правового регулювання. *Порівняльне аналітичне право*. 2018. № 5. С. 22-25.

140. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова КМУ від 24 вересня 2008 року № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2023).

141. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення: 12.12.2023).

142. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 15.12.2023).

143. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні порушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення: 18.12.2023).

144. Бондар В. Шляхи протидії домашньому насильству в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 132-136.

145. Бахаєва А. С., Король О. В. Проблемні аспекти визнання дитини постраждалою від домашнього насильства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101), ч. 1. С. 67-75.

146. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету міністрів України від 22.08.2018 № 658.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 21.12.2023).

147. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету міністрів України від 20.03.2019 № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.12.2023).

148. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету міністрів України від 22.08.2018 № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF>. (дата звернення: 21.12.2023).

149. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі : Постанова Кабінету міністрів України від 22.08.2018 № 655. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.12.2023).

150. Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» : Наказ Міністерства соціальної політики від 11.12.2018 року № 1852. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18> (дата звернення: 22.12.2023).

151. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства : Наказ Міністерства соціальної політики та Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 року № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19> (дата звернення: 22.12.2023).

152. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від

01.08.2018 року № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18>. (дата звернення: 23.12.2023).

153. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Облік кривдника» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ МВС України від 16.01.2023 року № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0189-23#Text> (дата звернення: 23.12.2023).

154. Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 року № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19> (дата звернення: 23.12.2023).

155. Карабін Т. О. Розподіл повноважень публічної адміністрації : монографія. Вид-во «Ражда». Ужгород. 2016. 220 с.

156. Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні / В. Б. Авер'янов; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Ін юре, 1997, 48 с.

157. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995 № 20/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 24.12.2023).

158. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України: постанова КМУ від 26 серпня 2020 року № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

159. Деякі питання Державної служби у справах дітей: постанова КМУ від 29 вересня 2023 року № 1048. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.2024).

160. Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. Національна гаряча лінія для дітей

та молоді. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi>. (дата звернення: 15.01.2024).

161. Галух О. У Києві збільшується кількість звернень щодо домашнього насильства в сім'ях ВПО, - Марина Хонда. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/91358/> (дата звернення: 18.01.2024).

162. Берендєєва А. І. Мобільний додаток «Reunite Ukraine» як інструмент розшуку дітей, які зникли безвісти за особливих обставин. *Захист прав дитини в умовах військової агресії держави: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 23 червня 2023 р.* Одеса: ОДУВС. 2023. С.12-16.

163. Семікоп Н. В. Роль «гарячих ліній» як суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. *Право і суспільство.* 2023. № 6. С. 228-234.

164. Бондаренко О. С., Верещака Я. В. Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: оцінка ефективності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 2. С. 301-303.

165. Корнієнко М. В. Деякі аспекти використання міжнародного досвіду під час розслідування насильницьких злочинів щодо дітей. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2020. Вип. 1 (30). С. 88-92.

166. Воронов М. М., Воронова І. В. Право і норми суспільної поведінки в умовах розбудови громадянського суспільства і правової держави. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»,* 2019. № 26. С.23-27.

167. Всеукраїнський Форум «Україна 30. Безпечна громада». URL : <http://bit.ly/3AcpNNp> (дата звернення: 20.01.2024).

168. «Вихователь безпеки»: проєкт безпечного освітнього середовища для дітей. URL: <https://mvs.gov.ua/news/vixovatel-bezpeki-projekt-bezpecnogo-osvitnyogo-seredovishha-dlya-ditei> (дата звернення: 20.01.2024).

169. Акімов В. Сутність профілактики насильства в освітньому середовищі закладів вищої освіти у науковому дискурсі. *Інноватика у вихованні.* 2022. Вип. 15. С. 285-293.

170. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 21.01.2024).

171. Практичний вебінар «Домашнє насильство в умовах війни: підняття обізнаності журналістів». URL: https://www.youtube.com/watch?v=1B_mVNCdjg (дата звернення: 21.01.2024).

172. Лемеш Д. Л. Адміністративні повноваження працівника поліції як основа його правового статусу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2 (1). С. 103-107.

173. Майоров В. В. До питання співвідношення понять «компетенція» та «повноваження» Національної поліції України. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Т. 1. С. 85-89.

174. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (дата звернення: 23.01.2024).

175. Миколаєць В., Мацелик Т., Новицька Н. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства щодо дитини. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 60-67.

176. Кришевич О. В. Проблемні питання кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла, а також вчинення цих діянь службовою особою: національне та міжнародне законодавство. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2023. № 4. С. 30-40.

177. Пісоцька К. Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів ювенальної превенції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 1 (30). С. 117-121.

178. Ковальова О. В., Берендеева А. І. Запобігання домашньому насильству: сучасний стан та перспективи розвитку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 259-263.

179. Кузан Г., Гордієнко Н. Превенція домашнього насильства в Україні: проблеми та перспективи. *Молодь і ринок*. 2021. № 3 (189). С. 128-133.

180. Бондзик Д. М. Психолого-педагогічні заходи, які вживають працівники ювенальної превенції з метою попередження злочинів у молодіжному середовищі. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.)*. Вінниця, 2023. С. 192-194.

181. Корнієнко М. В. Особливості забезпечення і захисту прав дітей дільничним офіцером поліції. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3. С. 100-107.

182. Романова Ю. С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 4. С. 408-411.

183. Безпалова О. І. Запровадження проекту «Поліцейський офіцер громади» як крок у напрямі зміцнення місцевої інфраструктури безпеки. *Право і Безпека*. 2020. № 1. С. 13-18.

184. Голуб М. В. Запровадження проекту «Поліцейський офіцер громади»: реальні дії з наближення поліцейського сервісу до людей (на прикладі Харківської області). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С. 108-120.

185. Капуляк В. П. Заходи з виявлення причин, що сприяли вчиненню правопорушень дітьми. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 4. С. 152-161.

186. Барко В. І., Фатхутдінов В. Г. Правові та соціально-психологічні особливості службової діяльності дільничних офіцерів Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2021. № 3. С. 209-220

187. Гурковська К. А. Взаємодія дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади з підрозділами ювенальної превенції у сфері захисту прав дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 74 (2). С. 55-59.

188. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України : Наказ МВС України

від 23.05.2017 № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17> (дата звернення: 27.01.2024).

189. Положення про патрульну службу МВС : Наказ МВС України від 02.07.2015 № 796. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15#Text> (дата звернення: 27.01.2024).

190. Помиткіна Л., Помиткін Е., Яковицька Л. Вплив професійно важливих якостей працівників патрульної поліції на стратегії прийняття рішень. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2024. №. 11. С. 321–341.

191. За місяць проєкт «ПОЛІНА» попередив близько 400 випадків насильства у сім'ї (ІНФОГРАФІКА). URL: https://mvs.gov.ua/press-center/news/Za_misyac_proekt_POLINA_poperediv_blizko_400_vipadkiv_nasilstva_u_simi_INFOGRAFIKA_9172. (дата звернення: 28.01.2024).

192. Москвичова А. Як працює «Поліна» - поліція проти домашнього насильства. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28602166.html>. (дата звернення: 29.01.2024).

193. Бахаєва А. С. Мобільна група у межах пілотного проєкту «Поліна» як ефективний інструмент реагування на факти вчинення домашнього насильства. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту (м. Харків, 22 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 55-56.

194. По всій Україні функціонує 86 груп поліції з реагування на випадки домашнього насильства – Катерина Павліченко. URL: <https://mvs.gov.ua/press-center/news/po-vsii-ukrayini-funkcionuje-86-grup-reaguvannya-na-proyavimidomasnyogo-nasilstva-katerina-pavlicenko>. (дата звернення: 29.01.2024).

195. Мобільні групи реагування на факти вчинення домашнього насильства запрацювали ще в чотирьох містах Дніпропетровської області. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/mobilni-grupi-reaguvannya-na-faktivcinennya-domasnyogo-nasilstva-zapracuyovali-shhe-v-cotiryox-mistax-dnipropetrovskoyi-oblasti> (дата звернення: 29.01.2024).

196. Організація діяльності мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства: метод. рек. / С. В. Альошкін, О. В. Даценко, К. Л. Бугайчук, Т. М. Малиновська. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2019. 35 с.

197. Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. URL: <https://kyivcity.gov.ua/img/item/general/8731.pdf> (дата звернення: 29.01.2024).

198. В Нацполіції працюють 54 спеціалізовані підрозділи протидії домашньому насильству. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-natspolitsii-pratsiuiut-54-spetsializovani-pidrozdily-protydii-domashnomu-nasylstvu> (дата звернення: 29.01.2024).

199. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції : метод. рек. / В.Л. Костюк, Н.В. Федоровська, М.В. Пашковська, Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 42 с.

200. Шкільний офіцер поліції – хто він? URL: <https://uain.press/articles/shkilnyj-ofitser-politsiyi-hto-vin-foto-460866> (дата звернення: 30.01.2024).

201. Белугина К. В., Дашутіна О. В. Новий підхід у підготовці офіцерів патрульної поліції, які реалізують проект «Шкільний офіцер поліції». *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : тези доп. всеукр. наук-практ. конф. (м. Харків, 30 бер. 2018 року). Харків, 2018. С. 280-282.

202. Програма «Школа і поліція». URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/programa-shkola-i-politsiya/> (дата звернення: 30.01.2024).

203. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницько-профілактичних занять з учнями 1-11 класів за програмою «Школа і поліція». URL: https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKVENwUVAzQ1B6a00/view?resourcekey=0-_DwoQIqifKL8VbONUI8URw (дата звернення: 30.01.2024).

204. Кількість випадків домашнього насильства зросла на 20%: МВС та парламент працюють над посиленням відповідальності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kilkist-vypadkiv-domashnoho-nasylstva-zroslo-na-20-mvs-ta-parlament-pratsiuiut-nad-posylenням-vidpovidalnosti> (дата звернення: 31.01.2024).

205. Крижановська О. В. Діти в умовах війни: роль Національної поліції у забезпеченні прав та захисті дітей. *Захист прав дитини в умовах військової агресії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 червня 2022 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С.153-157.

206. Гурковський М. П., Єсімов С. С. основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Випуск 4. С. 171-186.

207. Могілевська Л. Форми діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 128-132.

208. Костенко Я. В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2018. Вип. 31. С. 77-79.

209. Коломoeць Н. В. Сучасні форми та методи діяльності органів Національної поліції у сфері захисту прав дитини. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. С. 175-182.

210. Денисова А. В. Форми адміністративного нагляду, здійснюваного органами Національної поліції: сучасні проблеми визначення сутності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 3. С. 25-29.

211. Ізбаш К. С., Доценко О. С. Форми та методи діяльності Національної поліції України у сфері забезпечення прав і свобод дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 3-7.

212. Костицький В. Обмеження влади та розширення дискреційних повноважень як дві тенденції розвитку сучасної держави. *Питання*

дискреційних повноважень у функціонуванні органів публічної влади: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 травня 2021 р.). Київ: 2021. С. 10-14.

213. Рада Європи. Рекомендація R (80)2 Комітету міністрів державам – членам щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами від 11.03.80 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rada_yevropy_rekomendaciya_r_80_2_3.pdf. (дата звернення: 01.02.2024).

214. Дембіцька С. Л. Особливості застосування основних адміністративно-правових методів переконання та примусу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 32. С. 31-34.

215. Сукмановська Л. М., Репан М. І. Дослідження форм і методів поліцейської діяльності у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Діяльність поліції в Україні та країнах Європи: сучасні стандарти та варіанти уніфікації: колективна монографія. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2021. С. 413-437.

216. Могілевська Л. До характеристики методів діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав і свобод дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 192-196.

217. Іщенко І. Превентивна робота з дітьми: актуалізація питання та перспективи дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 122-126.

218. Олійник Т. Г. Мотивація як спосіб підвищення продуктивності праці на аграрних підприємствах. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6174>. (дата звернення: 02.02.2024).

219. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 02.02.2024).

220. Панова О. О., Щербина М. О. Взаємодія поліцейського офіцера громади із структурними підрозділами Національної поліції та іншими

суб'єктами, що здійснюють заходи із запобігання і протидії домашньому насильству. *Право і Безпека*. 2021. № 3. С. 184-191.

221. Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства»: 1426-е засідання Керівного комітету з прав дитини (CDENF) 23 лютого 2022 р. URL: <https://rm.coe.int/coe-strategy-for-the-rights-uk/1680a774c4> (дата звернення: 04.02.2024).

222. Корнієнко М. В., Ковальова О. В. Єдині стандарти підготовки правників та правоохоронців як інструмент забезпечення дієвості державної політики у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. *Legal sciences and their role in the development of the legal culture of a modern man : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. С.250-314.

223. Медведенко С. В. Адміністративно-правові основи взаємодії Національної поліції України з громадськістю в правоохоронній діяльності : дис. ... д-ра філос.: 081. Одеса, 2020. 283 с.

224. Шкіндюк В. І. Адміністративно-правові засади взаємодії та координації у сфері правоохоронної діяльності на регіональному рівні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2022. 210 с.

225. Клочко А. М. Взаємодія Національної поліції із громадськістю та органами державної влади: міжнародний досвід. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.). Харків, 2022. С. 49-51.

226. Загальний коментар №14 (2013) щодо права дитини на приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини (пункт 1 статті 3). URL : <https://www.refworld.org/sites/default/files/attachments/64e4da0e4.pdf> (дата звернення: 05.02.2024).

227. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>. (дата звернення: 05.02.2024).

228. Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, Міністерства юстиції України та Міністерства соціальної політики України від 01.06.2023 № 150/445/2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23#Text> (дата звернення: 06.02.2024).

229. Меморандум про взаєморозуміння з питань сприяння впровадженню моделі Барнахус в Україні від 17 серпня 2021 року. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/bagatostoronnijmemorandum-barnahus.pdf> (дата звернення: 06.02.2024).

230. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20Officers.pdf>. (дата звернення: 08.02.2024).

231. Про особливості виконання функцій прокуратури з питань захисту інтересів дітей та протидії насильству: наказ Офісу Генерального прокурора України від 04 листопада 2020 року за № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0509905-20#Text> (дата звернення: 08.02.2024).

232. Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги : наказ Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора України від 07 лютого 2023 року № 493/5/67/32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> (дата звернення: 10.02.2024).

233. Про затвердження Порядку ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, Порядку проведення конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 13 квітня 2023 року № 1326/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-23/print> (дата звернення: 10.02.2024).

234. Ковальова О. В. Взаємодія поліції з громадськістю у сфері профілактики правопорушень серед дітей. *Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали науково-практичного круглого столу, м. Одеса, 25 листопада 2021 р. Одеса : ОДУВС, 2021. С.50-53.

235. Капуляк В. П., Ковальова О. В. Профілактична робота з дітьми, які перебувають на обліку поліції. *Science Rise: Juridical Science*. 2022. № 2 (20). С. 43-49.

236. Томіна В. Ю. Євроінтегрований погляд на потреби запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах воєнного стану. *Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 35-38.

237. Берендєєва А. І., Ковальова О. В. Фахова компетентність суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 5 (52). 2023. С. 49-52.

238. Ковальова О. В., Дубенко О. М. Використання інноваційних методів підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: досвід Одеського державного університету внутрішніх справ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 303-310.

239. Preventing domestic violence. Good practices. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0114678ENN_WEB.PDF.

(дата звернення: 15.02.2024).

240. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73.

241. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

(дата звернення: 20.02.2024).

242. Семікоп Н. Домашнє насильство щодо дитини: особливості діяльності ювенальних поліцейських. *Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 28 квітня 2023 року). Кропивницький, 2023. С. 129-133.

243. Рішення у справі Львівського окружного адміністративного суду № 380/11295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108964067> (дата звернення: 20.02.2024).

244. Рекомендації щодо виявлення та реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми в умовах воєнного стану. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/18746/file/recommendations-for-detecting-and-responding-to-cases-of-child-abuse-in-martial-law.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).

245. Семікоп Н. В. особливості виявлення та реагування на випадки домашнього насильства щодо дітей в умовах воєнного стану. *Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 228-232.

246. Мозолюк-Боднар Л. М. Дієвість юридичної відповідальності: теоретико-правові засади. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 7-11

247. Судова влада в Україні. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/dom_nacilctvo_22 (дата звернення: 25.02.2024).

248. Ковальова О. В., Берендєєва А. І. Діяльність поліцейських щодо запобігання та протидії домашньому насильству: методичні рекомендації для поліцейських мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства. Одеса : ОДУВС, 2023. 56 с.

249. Шостак К. Окремі аспекти проблематики невизнання дитини, яка стала свідком домашнього насильства, постраждалою. URL: <https://jurfem.com.ua/okremi-aspekty-problematyky-nevyznannya-dytyny-yaka-stala-svidkom-domashnyogo-nasylstva-postrazhdaloyu/> (дата звернення: 26.02.2024).

250. Документування адміністративних правопорушень, передбачених статтею 173-2 КУпАП (за результатами аналітичного дослідження постанов районних судів м. Маріуполь): науково-практичні рекомендації / С. С. Вітвіцький, О. М. Мердова, О. О. Светлічна. Маріуполь: Донецький державний університет внутрішніх справ, 2021. 36 с.

251. Соловійова О. М. Принципи адміністративної відповідальності та проблеми їх практичної реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 358-366.

252. Malofeyeva v. Russia. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-119970%22%5D%7D> Text (дата звернення: 27.02.2024).

253. Karelin v. Russia. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%22926/08%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-166737%22%5D%7D> (дата звернення: 28.02.2024).

254. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.02.2024).

255. Манжула А. А. Діяльність правоохоронних органів і суду при притягненні кривдників до адміністративної відповідальності за домашнє насильство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 366-369.

256. Семікоп Н. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення психологічного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник*. 2023. №5. С.119 – 126

257. Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 02.03.2024).

258. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.03.2024).

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А

Список опублікованих за темою дисертації наукових праць:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1) Семікоп Н. В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 351-353. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/78>.

2) Семікоп Н. В. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення психологічного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник*. 2023. №5. С. 119-126. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2023.16>

3) Семікоп Н. В. Проблемні аспекти доказування у справах про адміністративні правопорушення за вчинення домашнього насильства щодо дітей. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 6. С. 74-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/12>

4) Семікоп Н. В. Роль «гарячих ліній» як суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 228-234. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.33>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5) Семікоп Н. В. Причини та наслідки домашнього насильства відносно дітей. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 груд. 2020 р.)*. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 197-200.

6) Семікоп Н. В. *Форми участі громадськості у запобіганні та протидії домашньому насильству щодо дітей. Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Одеса, 25 лист. 2021 р.). Одеса : ОДУВС, 2021. С. 84-86.

7) Семікоп Н. В. *Особливості виявлення та реагування на випадки домашнього насильств до дітей в умовах воєнного стану. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 лип. 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 228-232.

8) Семікоп Н. В. *Роль спеціалістів із безпеки в освітньому середовищі у запобіганні та протидії насильству щодо дітей. Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали наук.-практ. круглого столу (04 лист. 2022 р.). Одеса: ОДУВС, 2022. С.98-102.

9) Семікоп Н. В. *Взаємодія підрозділів Національної поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей. Актуальні питання адміністративного права та процесу* : матеріали VIII всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Кропивницький, 02 грудня 2022 р.). Кропивницький, 2022. С. 149-151

10) Семікоп Н. В. *Домашнє насильство щодо дитини: особливості діяльності ювенальних поліцейських. Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 28 квіт. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 129-133.

11) Семікоп Н. В. *Адміністративно-правові засади застосування дружньої до дитини методики опитування (допиту) дітей, які постраждали від насильства, зокрема в умовах військової агресії. Захист прав дитини в умовах військової агресії* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 черв. 2022 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 240-244.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

12) Ковальова О.В., Семікоп Н.В. Національна поліція у запобіганні та протидії тілесним покаранням дітей як методу батьківського виховання. Ювенальна юстиція: український дискурс : колективна монографія / за заг. ред. О.Ф. Долженкова, М.В. Корнієнка. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2021. С. 264-280 (свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір «Колективна монографія «Ювенальна юстиція: український дискурс» №110369 від 16.12.2021)

ДОДАТОК Б

Анкета анонімного опитування поліцейських з питань діяльності щодо захисту дітей від домашнього насильства

Це опитування проводиться в рамках наукового дослідження особливостей діяльності поліцейських щодо захисту дітей від домашнього насильства. Ваші відповіді є анонімними, тому просимо відповідати щиро. Кожна відповідь є важливою. Заповнення анкети займе до 10 хв. вашого часу.

1. Ваша стать

- А) жінка
- Б) чоловік

2. Вкажіть підрозділ поліції, в якому ви працюєте:

- А) підрозділ ювенальної превенції
- Б) служба дільничних офіцерів поліції
- В) поліцейський офіцер громади
- Г) сектор протидії домашньому насильству
- Д) інше

3. Ваш стаж роботи в органах поліції/внутрішніх справ:

- А) до 5 років
- Б) 6 – 15 років
- В) 16 – 25 років
- Г) більше 25 років

4. На скільки за 5-бальною шкалою ви оцінюєте свої знання щодо правового забезпечення діяльності поліцейських з питань захисту дітей від домашнього насильства?

- 1 – не знаю зовсім нічого
- 5 – знаю абсолютно все

5. Чи караєте ви своїх дітей? Якщо так, то в якій формі ви зазвичай караєте дітей? (Можна обрати декілька відповідей)

- А) даю ляпаси, запотиличники, шльобаю по сідницям
- Б) забороняю зустрічатися з друзями, подругами

- В) забороняю, позбавляю задоволень і розваг, гаджетів
- Г) караю ременем
- Г) лаю, соромлю, кричу
- Д) проводжу виховні бесіди (наставляю, переконую, повчаю)
- Е) позбавляю грошей для кишенькових витрат
- Є) ставлю у кут
- Ж) не розмовляю з ним (нею)
- З) нічого із перерахованого
- И) не караю
- І) інше

6. Чому, на вашу думку, батьки застосовують тілесні покарання до дітей?

- А) вони не знають інших методів підтримання дисципліни дітей
- Б) від втоми та безсилля
- В) тому, що їх такими методами виховували
- Г) вважають ці методи дієвими
- Г) інше

7. Які із перелічених проступків дітей, на вашу думку, можуть виправдовувати тілесні покарання дітей батьками? (Можна обрати декілька відповідей)

- А) погана успішність у школі
- Б) порушення дисципліни і прогули в школі
- В) грубість по відношенню до батьків або інших старших членів сім'ї
- Г) куріння
- Г) вживання алкогольних напоїв
- Д) вживання наркотиків
- Е) хуліганство в громадському місці, бійка
- Є) крадіжка

Ж) небезпечна поведінка (напр., на залізниці, будівництві, у метро, на дахах тощо)

- З) обман вчителів, старших членів сім'ї

И) неслухняність, невиконання вимог батьків та інших членів сім'ї в побуті

І) Інше

8. Чи вам відомо, що в Україні існує законодавство, яке забороняє фізичні покарання дітей, а також покарання, які принижують гідність дитини?

А) так

Б) ні

В) частково

9. На вашу думку, які санкції мають застосовуватись до батьків за жорстоке поводження з дітьми?

А) штраф

Б) зобов'язання пройти курси щодо виховання дітей

В) я проти покарань, батьки мають право обирати методи виховання дітей на власний розсуд

Г) інше

10. Що, на вашу думку, може покращити виховання дітей в сім'ях? (Можна обрати декілька відповідей)

А) заняття з відповідального батьківства в навчальних закладах

Б) організація безкоштовних курсів для батьків з виховання дітей

В) поширення інформації від професійних психологів і педагогів в медіа

Г) організація безкоштовних консультацій з фахівцями (психологами, педагогами) для батьків, які мають проблеми з дітьми

Г) інше

11. Оцініть за 5-ти бальною шкалою рівень вашої взаємодії зі службою у справах дітей з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей:

1 – взаємодія відсутня

5 – взаємодія на найкращому рівні

12. Оцініть за 5-ти бальною шкалою рівень вашої взаємодії з іншими підрозділами поліції з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей:

1 – взаємодія відсутня

5 – взаємодія на найкращому рівні

13. Оцініть за 5-ти бальною шкалою рівень вашої взаємодії із закладами освіти з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей

1 – взаємодія відсутня

5 – взаємодія на найкращому рівні

14. Чи залучаєте ви адвоката у випадках, коли дитина є постраждалою від домашнього насильства?

А) так

Б) ні

В) інше

15. У разі залучення психолога до опитування дитини, яка постраждала чи стала свідком домашнього насильства, звідки саме ви залучаєте спеціаліста?

А) не залучаю психолога

Б) із закладу середньої освіти

В) із центру соціальних служб

Г) із громадської організації

Г) кожен раз по різному, самостійно шукаю спеціаліста

Д) інше

16. Які існують проблемні питання у взаємодії з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей? (відкрите запитання).

17. Чи вважаєте ви обов'язковим реагування підрозділів ювенальної превенції на випадки, коли дитина стала свідком (очевидцем) домашнього насильства?

А) так

Б) ні, якщо інший підрозділ поліції вже відреагував на виклик

В) інше

18. Як ви вчиняєте у випадку наявності дитини, яка стала свідком домашнього насильства?

А) складаю два окремі протоколи за ст.173-2 КУпАП

Б) складаю протоколи за ст.173-2 КУпАП та за ст.184 КУпАП

В) складаю один протокол за ст.173-2 КУпАП, в якому зазначаю, що насильство було вчинено в присутності дитини

Г) не складаю протокол, оскільки дитина-свідок не є потерпілою

Г) інше

19. Чи вважаєте ви за доцільне передбачити окрему частину в ст.173-2 КУпАП, якою встановити відповідальність за вчинення домашнього насильства у присутності дитини?

А) так

Б) ні

В) інше

20. Чи застосовуєте ви під час опитування дітей дружні для дітей методики ("Зелена кімната", "Барнахус")?

А) так

Б) ні, я не знаю, що це

В) ні, немає технічної спроможності в громаді

Г) інше

21. Чи стали би вам у нагоді методичні рекомендації з питань запобігання та протидії домашньому насильству, які можна використовувати під час інформаційно-просвітницької роботи з дітьми в закладах освіти?

А) так

Б) ні

В) інше

22. З якими громадськими організаціями та спеціалізованими службами підтримки постраждалих осіб ви співпрацюєте під час реагування на випадки

домашнього насильства відносно дітей або в присутності дітей? (відкрите запитання).

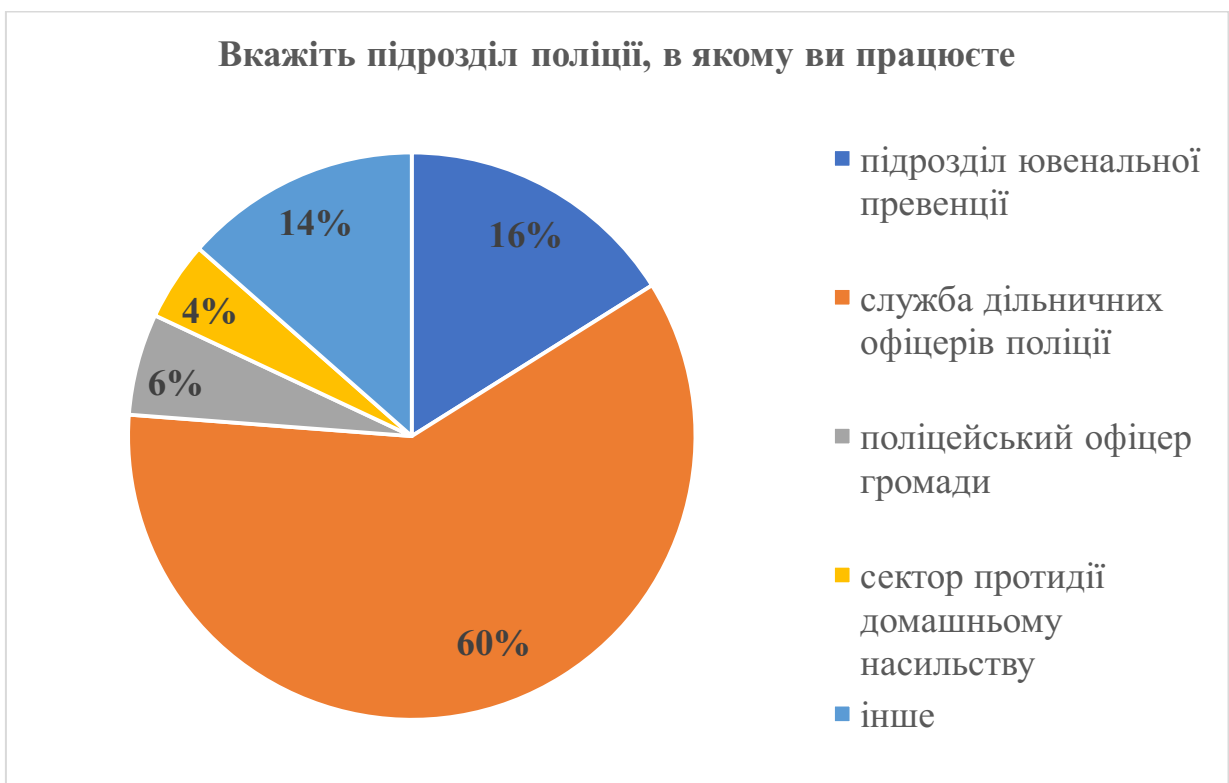
23. Які, на вашу думку, необхідні зміни до нормативно-правової бази для удосконалення діяльності поліції щодо запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей? (відкрите запитання).

ДОДАТОК В

Результати анонімного опитування поліцейських з питань діяльності щодо захисту дітей від домашнього насильства

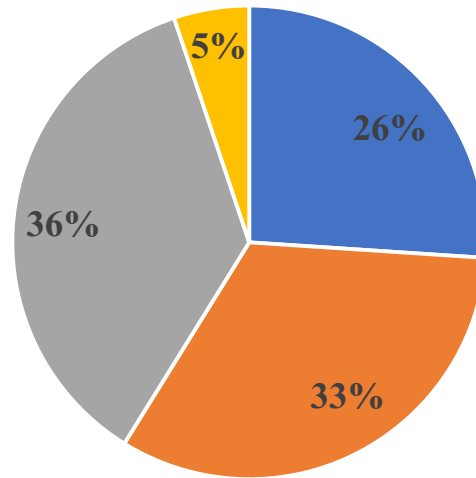
Загальна кількість респондентів – 311.

Опитування проводилось шляхом анонімного анкетування з використанням інструменту Google Form в грудні 2023 р. – лютому 2024 р.

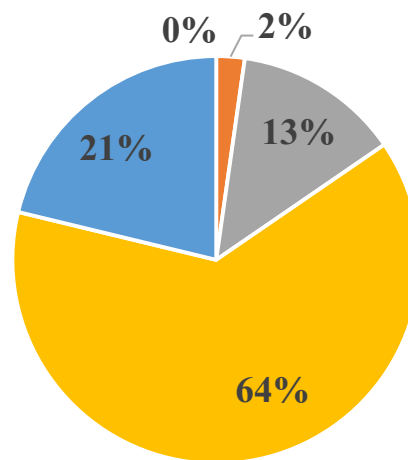

Ваш стаж роботи в органах поліції/внутрішніх справ

■ до 5 років   ■ 6 - 15 років   ■ 16 - 25 років   ■ більше 25 років

На скільки за 5-бальною шкалою ви оцінюєте свої знання щодо правового забезпечення діяльності поліцейських з питань захисту дітей від домашнього насильства?

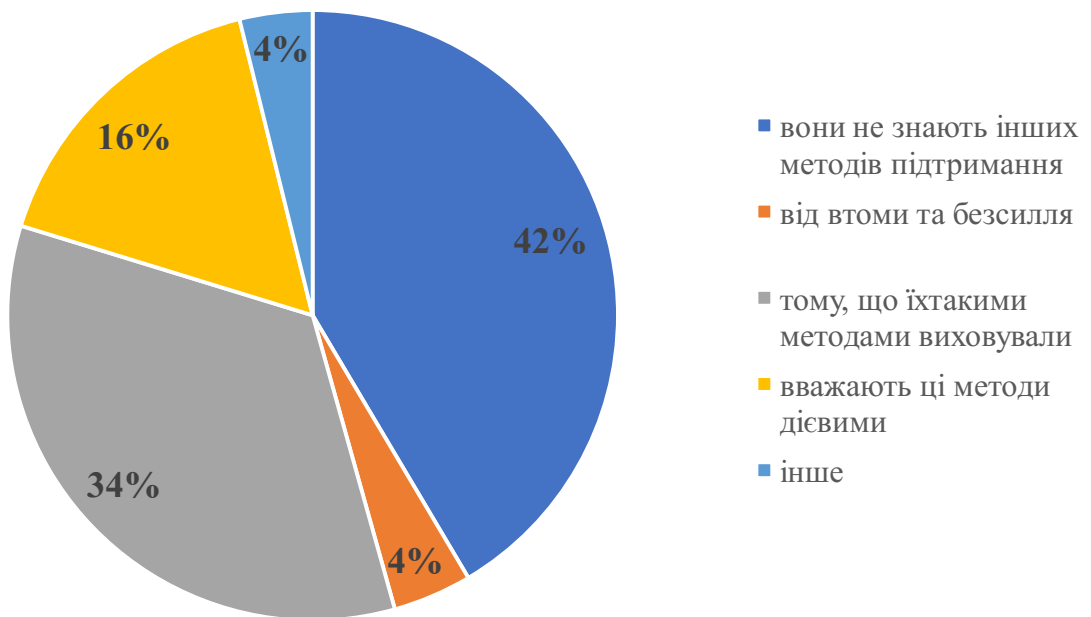

■ 1   ■ 2   ■ 3   ■ 4   ■ 5

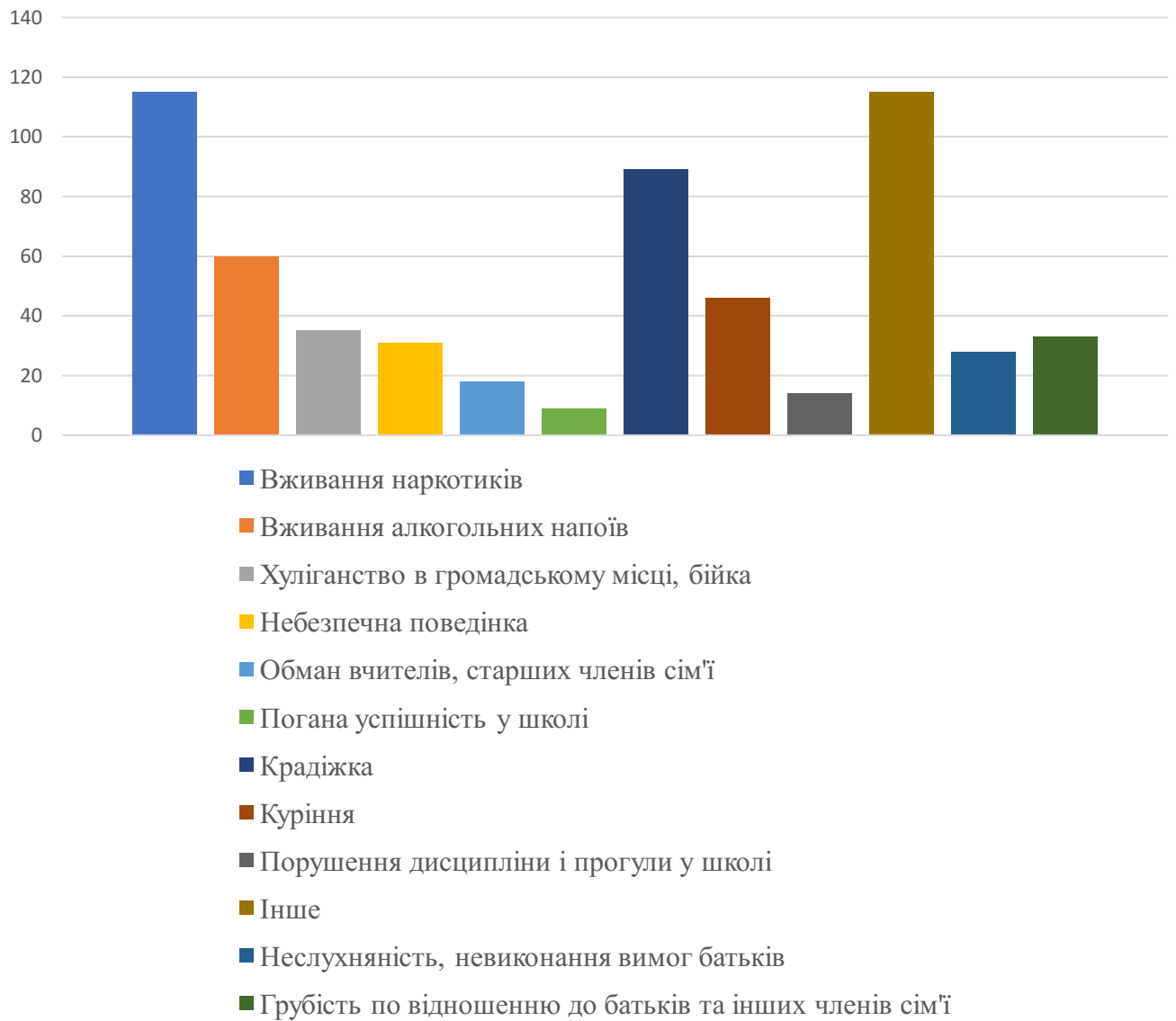
Чи караєте ви своїх дітей? Якщо так, то в якій формі ви зазвичай караєте дітей? (Можна обрати декілька відповідей)

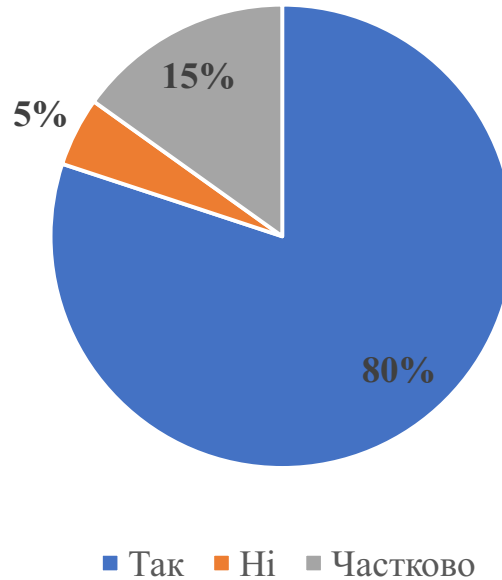
Чому, на вашу думку, батьки застосовують тілесні покарання до дітей?

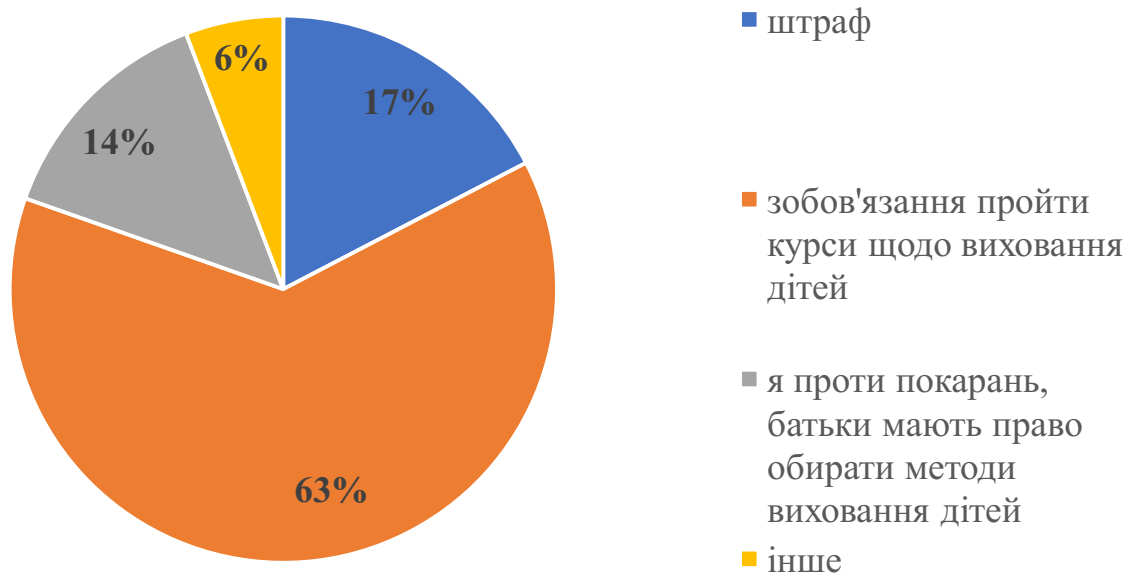
**Які із перелічених проступків дітей, на вашу думку, можуть виправдовувати тілесні покарання дітей батьками?
(Можна обрати декілька відповідей)**

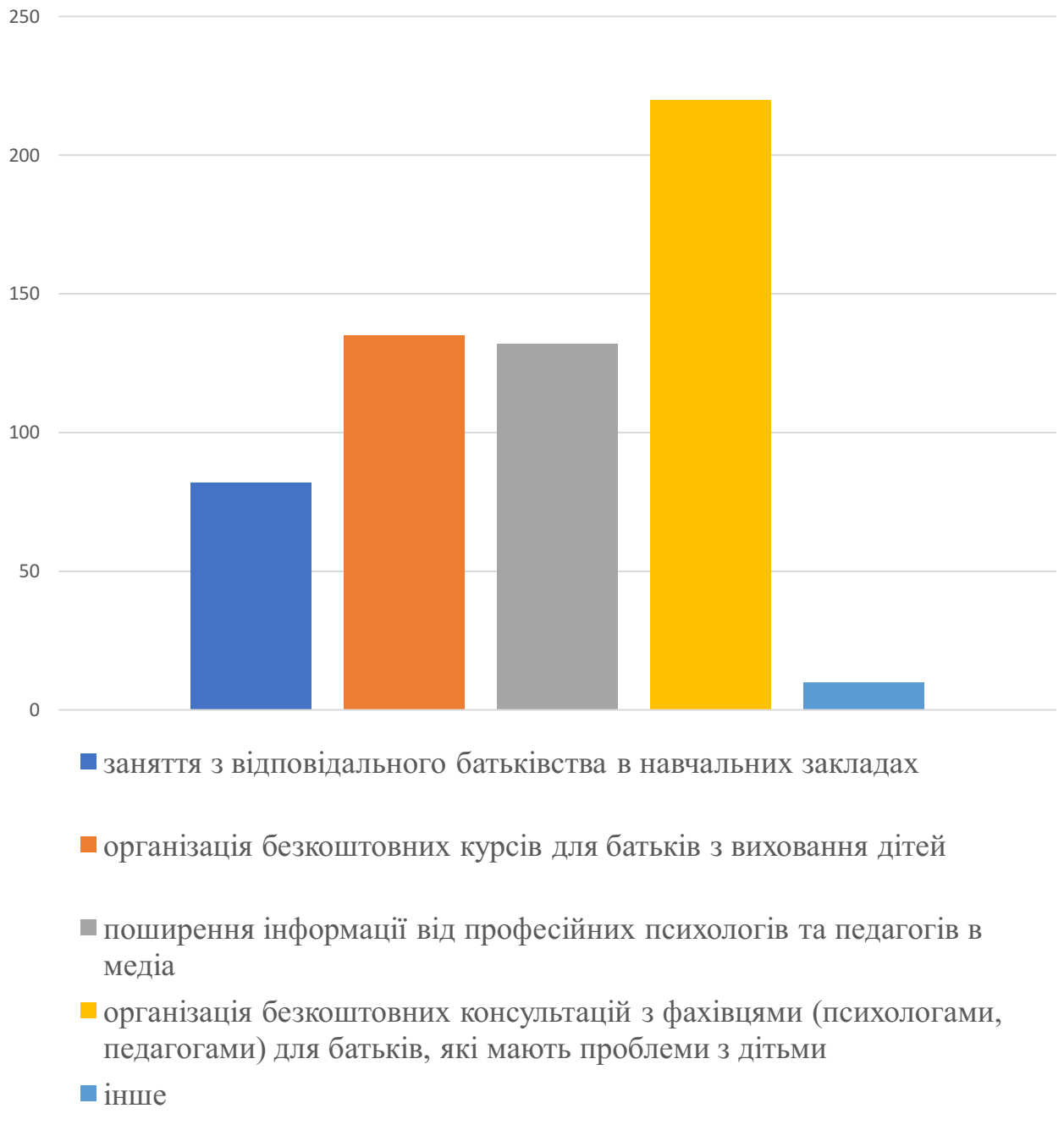
Чи вам відомо, що в Україні існує законодавство, яке забороняє фізичні покарання дітей, а також покарання, які принижують гідність дитини?

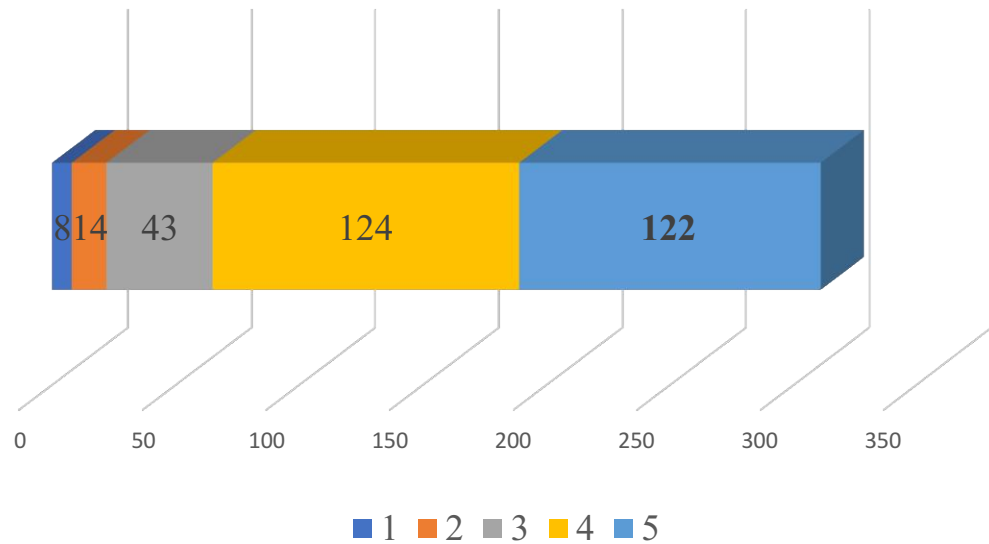
На вашу думку, які санкції мають застосовуватись до батьків за жорстоке поводження з дітьми?

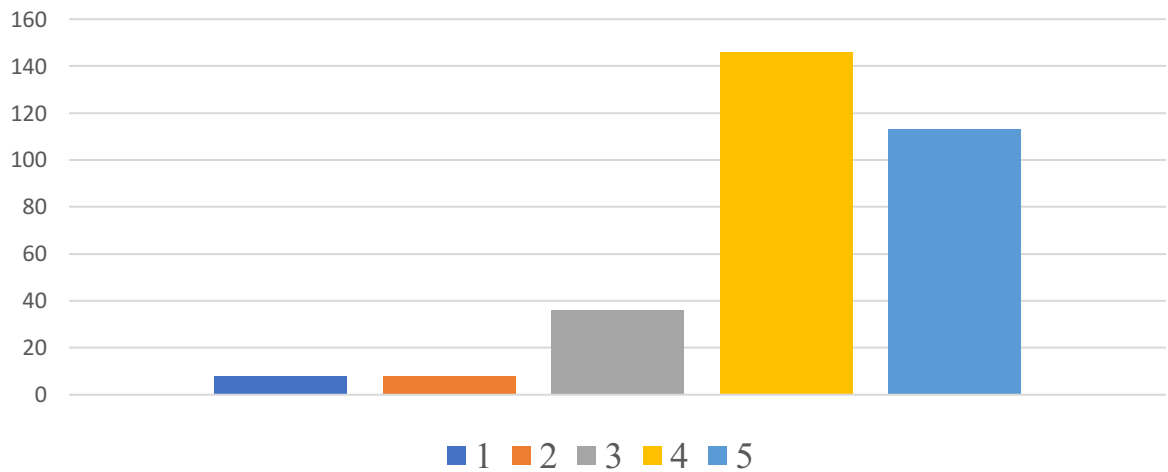
**Що, на вашу думку, може покращити виховання дітей в сім'ях?
(Можна обрати декілька відповідей)**

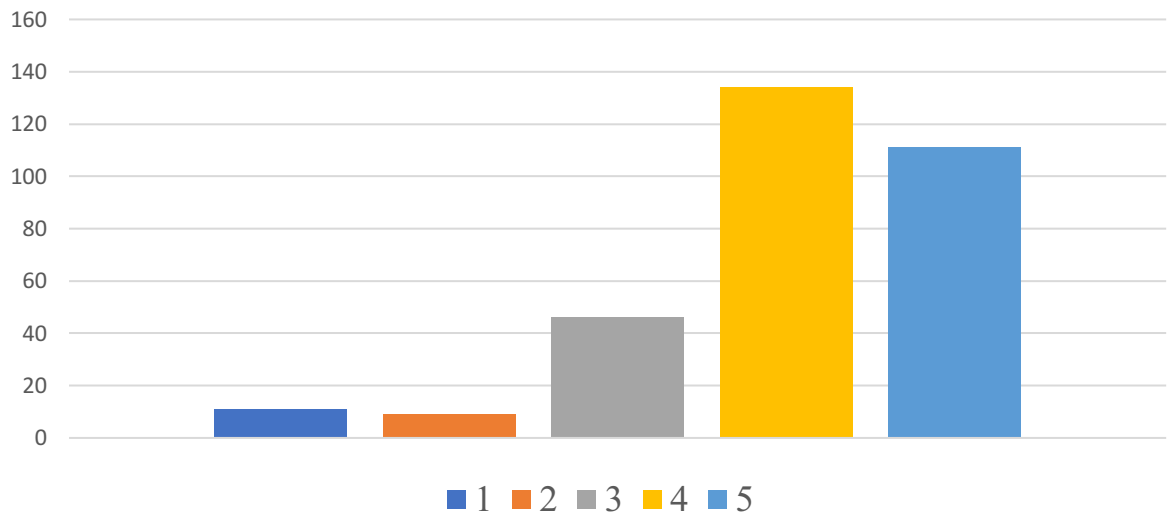
Оцініть за 5-ти бальною шкалою рівень вашої взаємодії зі службою у справах дітей з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей

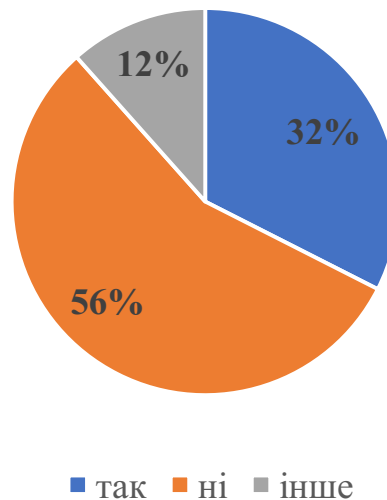
Оцініть за 5-ти бальною шкалою рівень вашої взаємодії з іншими підрозділами поліції з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей

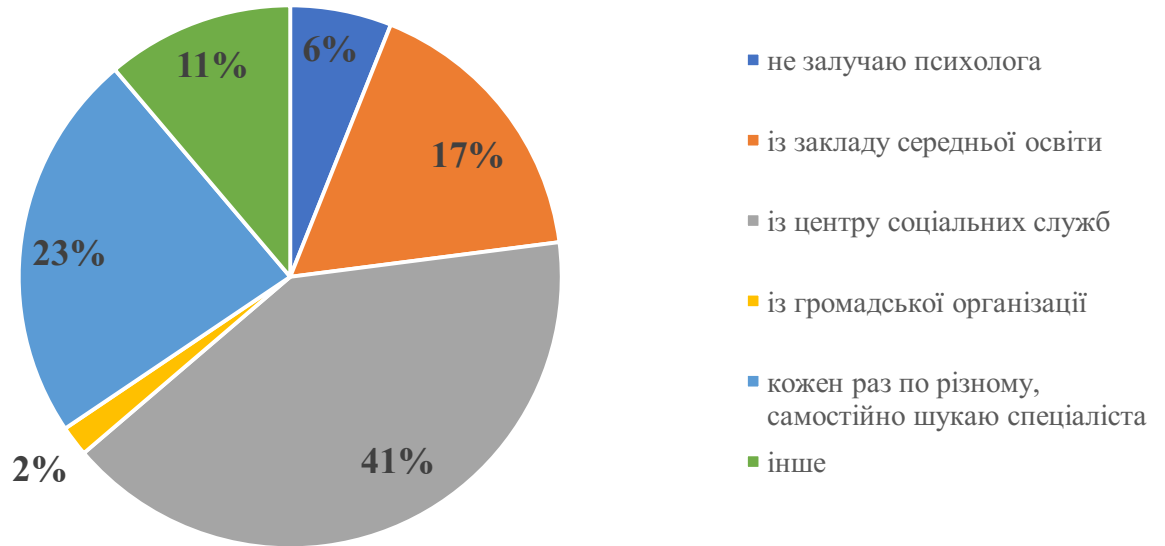
Оцініть за 5-ти бальною шкалою рівень вашої взаємодії із закладами освіти з питань запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей

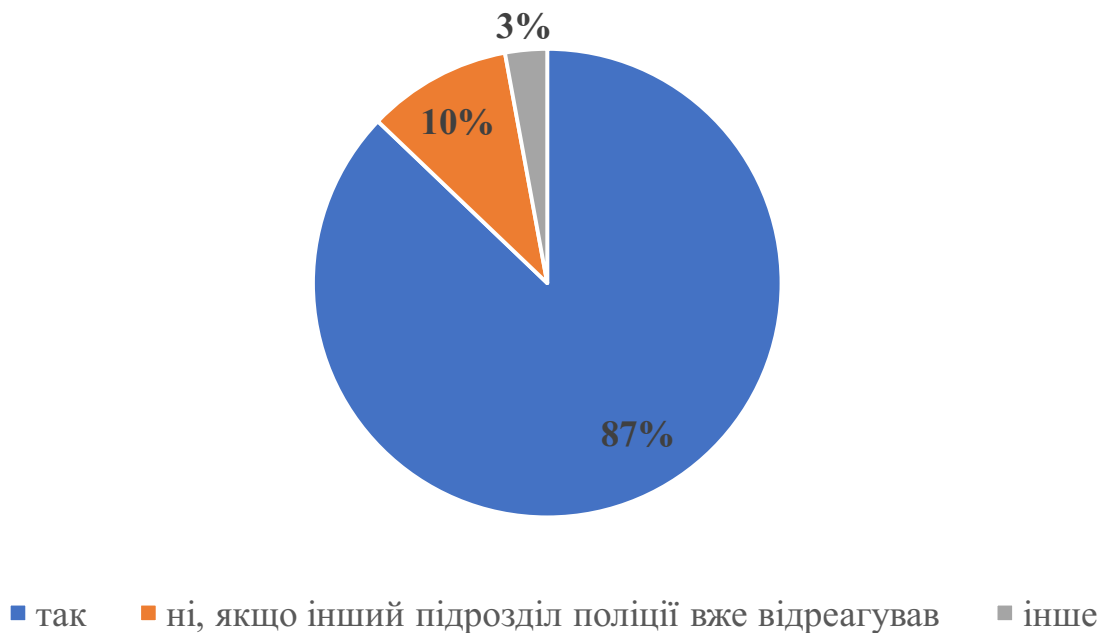
Чи залучаєте ви адвоката у випадках, коли дитина є постраждалою від домашнього насильства?

У разі залучення психолога до опитування дитини, яка постраждала чи стала свідком домашнього насильства, звідки саме ви залучаєте спеціаліста?

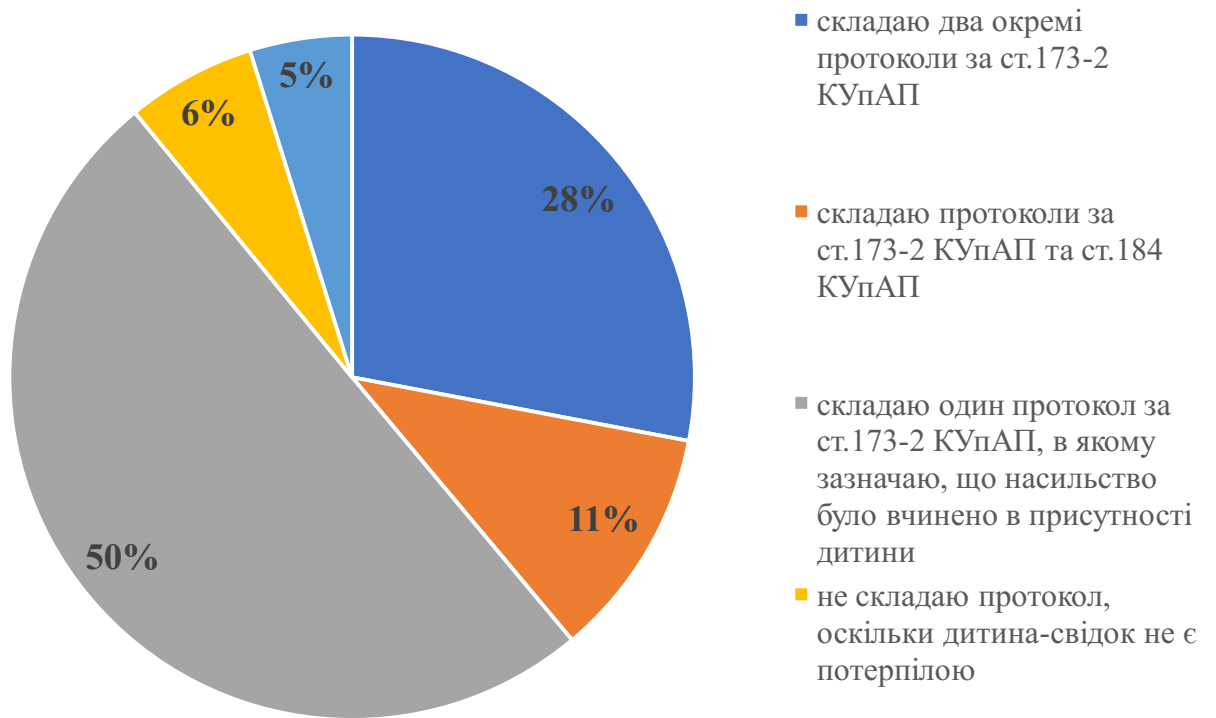

Чи вважаєте ви обов'язковим реагування підрозділів ювенальної превенції на випадки, коли дитина стала свідком (очевидцем) домашнього насильства?

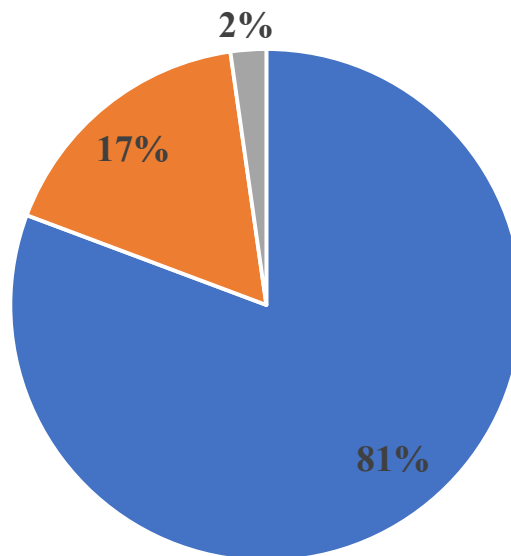

Як ви вчиняєте у випадку наявності дитини, яка стала свідком домашнього насильства?

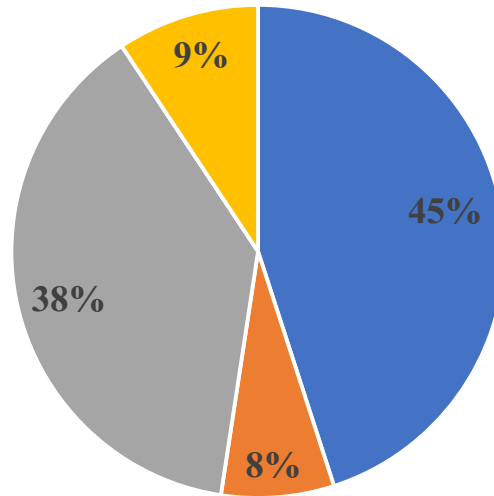

Чи вважаєте ви за доцільне передбачити окрему частину в ст.173-2 КУпАП, якою встановити відповідальність за вчинення домашнього насильства у присутності дитини?

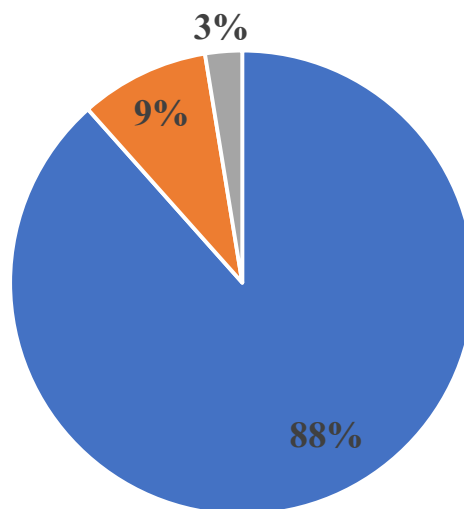
■ так ■ ні ■ інше

Чи застосовуєте ви під час опитування дітей дружні для дітей методики ("Зелена кімната", "Барнахус")?

- так
- ні, не знаю, що це
- ні, немає технічної спроможності в громаді
- інше

Чи стали би вам у нагоді методичні рекомендації з питань запобігання та протидії домашньому насильству, які можна використовувати під час інформаційно-просвітницької роботи з дітьми в закладах освіти?

- так
- ні
- інше

ДОДАТОК Г

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник управління превентивної
діяльності Головного управління
Національної поліції в Одеській області
капітан поліції

Павло ТАРАСОВ

2024

Акт

**впровадження в практичну діяльність управління превентивної
діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській
області результатів дисертаційного дослідження**

Семікоп Ніни Валеріївни

**«Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції
України щодо захисту дітей від домашнього насильства»**

Комісія у складі:

- 1) заступника начальника управління – начальника відділу взаємодії з громадами управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській області, полковника поліції Кузьмича Р.П.;
- 2) начальника відділу ювенальної превенції управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській області, майора поліції Чалової В.М.;
- 3) старшого інспектора відділу дільничних офіцерів поліції управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській області, майора поліції Шевчука М.В.

ознайомившись з положеннями дисертаційного дослідження «Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства», підготовленого Семікоп Ніною Валеріївною, дійшла висновку щодо практичної значимості її положень у частині можливості використання основних положень та

висновків роботи, а також результатів опитування поліцейських в практичній діяльності, спрямованій на захист дітей від домашнього насильства.

Результати дисертаційного дослідження, зокрема щодо форм та методів діяльності підрозділів Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства, а також щодо взаємодії служб та підрозділів Національної поліції України між собою та з іншими суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству відносно дітей, впроваджено в практичну діяльність управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській області та використовуються в практичній діяльності уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей.

Члени комісії:

**Заступник начальника управління –
начальник відділу взаємодії з громадами
управління превентивної діяльності
Головного управління Національної
поліції в Одеській області
полковник поліції**

Роман КУЗЬМИЧ

**Начальник відділу ювенальної превенції
управління превентивної діяльності
Головного управління Національної
поліції в Одеській області
майор поліції**

Вікторія ЧАЛОВА

**Старший інспектор
відділу дільничних офіцерів поліції
управління превентивної діяльності
Головного управління Національної
поліції в Одеській області**

Максим ШЕВЧУК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Одеського державного університету
внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

04 04 2024

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Семікоп Ніни Валеріївни

**«Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції
України щодо захисту дітей від домашнього насильства» в освітній
процес Одеського державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності, доктора юридичних наук, професора Денисової А.В., завідувача кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності, кандидата юридичних наук, доцента Пишної А.Г., начальника навчально-методичного відділу, кандидата технічних наук, доцента Сіфорова О.І. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Семікоп Ніни Валеріївни на тему «Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства» використовуються в освітньому процесі Одеського державного університету внутрішніх справ, зокрема під час проведення семінарських та практичних занять зі здобувачами вищої освіти при вивченні наступних навчальних дисциплін: «Адміністративний процес», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції», «Запобігання та протидія домашньому насильству».

Зокрема, використовуються основні положення та висновки, викладені у наступних публікаціях Н.В. Семікоп:

1. Семікоп Н.В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний*

науковий електронний журнал. №8. 2022. С.351 – 353. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/78>.

2. Семікоп Н. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення психологічного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник*. 2023. №5. С.119 – 126.

3. Семікоп Н.В. Проблемні аспекти доказування у справах про адміністративні правопорушення за вчинення домашнього насильства щодо дітей. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 6. С.74 – 79. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/12>.

4. Семікоп Н.В. Роль «гарячих ліній» як суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С.228 – 234. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.33>.

Члени комісії:

**Завідувач кафедри
адміністративного права та
адміністративного процесу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
доктор юридичних наук, професор**

Аліна ДЕНИСОВА

**Завідувач кафедри
адміністративної діяльності поліції
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент**

Алла ПИШНА

**Начальник
навчально-методичного відділу
кандидат технічних наук, доцент**

Олександр СІФОРОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Одеського державного університету

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

11 04 2024

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження

Семікоп Ніни Валеріївни

«Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства» у науково-дослідну діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ

Комісія у складі: начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук Домброван Н.В., завідувача докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук Теслюк І.О., ученого секретаря секретаріату Вченої ради, кандидата педагогічних наук Ісаєнка М.М. склала цей акт про те, що комісією вивчені наукові положення, пропозиції і рекомендації результатів дисертаційного дослідження Семікоп Ніни Валеріївни на тему «Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» через призму можливості їх впровадження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень за темою НДР ОДУВС, а саме загальноуніверситетською темою «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний номер 0123U103538), а також темою кафедри адміністративної діяльності поліції факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності «Захист та дотримання прав людини в поліцейській діяльності» (реєстраційний номер 0123U104419).

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Семікоп Ніни Валеріївни на тему «Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства» становить цінність для наукової діяльності, а надані матеріали мають високий рівень, зокрема, результати проведеного опитування поліцейських, а також наукові публікації:

1. Семікоп Н.В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. №8. 2022. С.351 – 353. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/78>.

2. Семікоп Н. Проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення психологічного насильства щодо дітей. *Юридичний вісник*. 2023. №5. С.119 – 126.

3. Семікоп Н.В. Проблеми аспекти доказування у справах про адміністративні правопорушення за вчинення домашнього насильства щодо дітей. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 6. С.74 – 79. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.6/12>.

4. Семікоп Н.В. Роль «гарячих ліній» як суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С.228 – 234. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.33>.

5. Ковальова О.В., Семікоп Н.В. Національна поліція у запобіганні та протидії тілесним покаранням дітей як методу батьківського виховання. *Ювенальна юстиція: український дискурс: колективна монографія / за заг. ред. О.Ф. Долженкова, М.В. Корнієнка*. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович. 2021. 320 с. С.264 – 280.

Результати дисертаційного дослідження Семікоп Ніни Валеріївни на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Адміністративно-правове забезпечення діяльності Національної поліції України щодо захисту дітей від домашнього насильства» впроваджені у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ.

Члени комісії:

Начальник відділу
організації наукової роботи
кандидат юридичних наук

Наталія ДОМБРОВАН

Завідувач
докторантури та аспірантури
кандидат юридичних наук

Ірина ТЕСЛЮК

Учений секретар
секретаріату Вченої Ради
Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат педагогічних наук

Максим ІСАЄНКО